

>> La sardana per la llibertat va aplegar prop de dotze mil dansaires al voltant de l'estany de Banyoles. (Autoria: XAVI XARGAY)

LA SELVA

JOAN DOMÈNECH

Blanes: 75 anys del Club Vela | L'any 1943 el Club Vela es va fundar en unes oficines de l'entitat esportiva situades a l'esplanada del moll. De fet, el club feia honor al passat mariner de la població. En el decurs dels anys se n'han anat ampliant les instal·lacions, les últimes reformes i millores de les quals es van inaugurar el març de 2015. La commemoració, que continua amb altres actes, va començar a l'abril amb una exposició visitable a la Casa Saladrigas, on es va exhibir material de l'Escola de Vela, juntament amb maquetes d'embarcacions, pòsters, cartells dels diversos campionats en els quals ha participat el club, etc. També es va dedicar una part de l'exposició a recordar la gestió dels diversos presidents que han passat per l'entitat: René Bourlon (1943-1955), Ramon Doll (1955-1967), Xavier Oms (1967-1974), Josep M. Martínez (1974-1979), Josep Arxer (1979-1991), Simon Schwartz (1991-2001) i Amadeu Nualart (2001-2018). Al segon pis es projectava un vídeo que volia ser una aproximació dinàmica i visual a la història del club, amb testimonis de personat-

ges rellevants, i es mostrava abundant material gràfic.

Vidreres: 25 anys de l'Escola de Música | Per a una població relativament modesta quant a recursos, mantenir activitats culturals amb el ritme amb què ho fa Vidreres a través dels serveis municipals i l'ajuda d'entitats diverses és tot un mèrit. Es dona el cas curiós que hi ha persones de la costa (de Llorret, per exemple) que es desplacen a les classes de pintura (per esmentar una de les activitats) que es fan a la seu de l'antic casino, o que participen en les diferents propostes musicals. L'Escola Municipal de Música de Vidreres, per cert, celebra enguany els 25 anys de la seva creació. El toc d'atenció (mai més ben dit) ha estat una festassa amb cercavila de gegants, grallers i grup de percussió; un berenar popular per a tots els implicats, i un concert de la *big band* local i d'alumnes de l'Escola de Música d'altres poblacions de la rodalia (Sils i Hostalric), amb la col·laboració de Les Veus de Caulès i d'alumnes de primària, i amb la participació especial del compositor Cristòfol Martínez.

Lloret de Mar: Terrasses a la Riera | Evidentment, quan diem la Riera volem dir el barri que rep aquest nom i que és un dels més moguts a

l'estiu. L'Ajuntament ha autoritzat la instal·lació de terrasses a les voreres de l'avinguda de Just Marlés, és a dir, als laterals de la gran via pública nascuda fa uns 25 anys amb la cobertura de la riera de Montbarbat, en el seu darrer tram d'accés al mar. Es tracta d'una experiència que pot canviar, tal vegada, la fisonomia de l'indret i que pot donar més serenor al barri, habitualment molt concorregut pel jovent estranger, que de vegades hi origina aldarulls notables. Esperem que les terrasses aportin un aire pacífic a l'ambient i que les taules i cadires no serveixin per barallar-se. Seria pitjor el remei que la malaltia. Caldrà passar l'estiu i comprovar el resultat de la decisió municipal.

>> Lateral de l'avinguda de Just Marlés, de Lloret de Mar. (Autoria: JOAN DOMÈNECH)

LA Cerdanya

SANDRA ADAM

Quinze anys de la Inestable Ceretana | La companyia Inestable Ceretana de Teatre celebra enguany els quinze anys dalt de l'escenari. Tot va començar el juny del 2003 amb la representació de la funció *Fuita*, de Jordi Galceran, al Casino Ceretà de Puigcerdà. Des de l'inici, han liderat el projecte Xavier Piguillem i Teresa Pérez de Rozas, i han aconseguit situar el grup entre les companyies de teatre amateur de referència a Catalunya.

Durant aquests anys, la Inestable ha presentat més de 28 peces de teatre i espectacles que els han permès recollir més de 200 premis en mostres i concursos d'arreu del país. La recepta és ben clara: formació i dedicació. La companyia cuida cada un dels projectes i els dona un acabat professional.

Per celebrar el quinzè aniversari, el 8 de juny la Inestable Ceretana de Teatre va fer una funció benèfica a favor de la Fundació ADIS de Puigcerdà, que es dedica a la integració de les persones amb diversitat funcional. L'obra representada va ser *Toc toc* i el

millor regal per a la companyia van ser els esclats de riure del públic. Per molts anys!

III Jornades d'Estudis Comarcals | El proper dissabte 17 de novembre de 2018 tindran lloc al Museu Cerdà de Puigcerdà les III Jornades d'Estudis Comarcals de la Cerdanya, organitzades pel Grup de Recerca de Cerdanya amb la col·laboració de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya, el Museu Cerdà i l'Ajuntament de Puigcerdà. Una cita ineludible per a aquells que ens dediquem a la recerca sobre la comarca.

Les jornades es duen a terme biennalment i busquen fomentar la recerca científica a la vall. Les dues darreres edicions han estat un èxit de participació d'investigadors que estudien la comarca a través de diferents camps científics. Un cop conclou la jornada, l'organització recull les diferents comunicacions i les publica a *ERA: Revista Cerdana de Recerca*.

El ventall de temes és ben ampli, ja que es treballen des d'àmbits de l'arqueologia, la història o l'art fins a temes relacionats amb la llengua, la geologia o l'antropologia. I el període cronològic abraça des de la prehistòria fins avui dia. Si sou investigadors i feu recerca sobre la Cerdanya,

us hi podeu apuntar fins al dia 1 de setembre.

EL RIPOLLÈS

EUSEBI PUIGDEMUNT

Dia Internacional dels Museus | La crònica d'aquesta edició té un marcat accent ripollenc i santjoaní alhora, i per aquest mateix ordre. De les activitats dutes a terme a la capital ripollesa al llarg del cap de setmana dels dies 18, 19 i 20 de maig, destaquen les organitzades pel Museu Etnogràfic de Ripoll (MER) amb motiu del Dia Internacional dels Museus (DIM). El divendres 18, durant tota la jornada, es va fer la gravació del reportatge *Tu ets patrimoni*, en què tothom estava convidat a participar sempre que les intervencions fossin sobre cuina o gastronomia, precisament el tema escollit pel MER per tractar enguany. El fruit d'aquesta gravació serà el documental que es podrà veure la tardor que ve a les instal·lacions del MER dins la Mostra Internacional de Cinema Etnogràfic.

L'endemà, i encara en el marc del DIM, a les 21 hores i en el context de

>> Escena de l'obra *Toc toc*, interpretada per la companyia Inestable Ceretana de Teatre. (Autoria: GAEL PIGUILLEM)

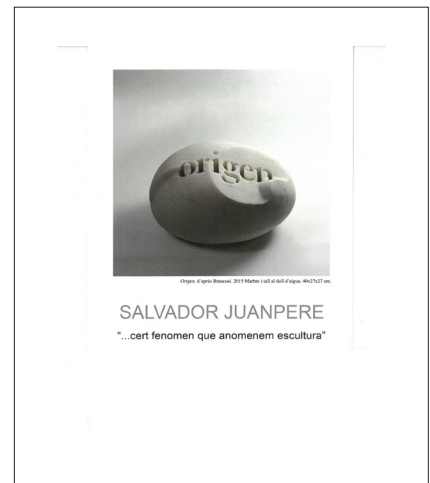
la Nit dels Museus, va tenir lloc l'activitat «Fes d'etnògraf: El rerefons del Museu», adreçada al públic adult i enfocada a donar a conèixer els espais de restauració i conservació del MER, espais habitualment no visitables i, per tant, completament desconeguts. Un total de sis-cents persones van poder gaudir del cap de setmana de portes obertes que organitzà el MER per commemorar la 41a edició del DIM.

Noces i llanes | Sense moure'ns de Ripoll, i el mateix cap de setmana, el diumenge 20 els carrers i places de la vila van ser testimonis del Casament de Pagès i de la Festa de la Llana. El Casament de Pagès recrea les noces dels camperols benestants del segle XVIII. Enguany els padrins van ser dues figures mediàtiques, si se'm permet l'expressió: Antoni Bassas i Helena Garcia Melero. Pel que fa a la Festa de la Llana, s'hi reviu totes les feines que envoltaven el fet de xollar (o tondre) els xais per llevar-los la llana i poder-la aprofitar. Al voltant de la xollada o tosa es van recrear vells oficis que tenien la llana com a matèria primera, com ara el de matalasser o el de filador. Paral·lelament tant al Casament com a la Festa de la Llana s'organitzaren actes diversos que van contribuir a donar

un aire més festiu a la diada: el Mercat de les Arts a l'església de Sant Pere, el Mercat de Pagès a la plaça de l'Abat Oliba i la Mostra Artesanal a la plaça de Sant Eudald. Cal destacar que el Casament de Pagès i la Festa de la Llana han estat declarades festes d'interès turístic nacional.

L'art d'esculpir | A la vila de les Abadesses, també doble ressenya: en primer lloc, la inauguració el dissabte 12 de maig a l'Espai Art l'Abadia de l'exposició «Origen», de Salvador Juanpere, un dels artistes més significatius de l'anomenada *nova escultura catalana*. Aquesta mostra té la voluntat de ser una reflexió sobre l'art d'esculpir en el sentit que deia Giacometti: «Allò que envolta un cert fenomen que anomenem *escultura*». L'exposició es va poder visitar fins al 15 de juliol. L'altre assumpte que té relació amb Sant Joan de les Abadesses i amb el Palau de l'Abadia és que el vell i noble palau dels abats agustinians serà una de les deu seus dedicades a la difusió del patrimoni religiós i cultural a banda i banda del Pirineu. Aquest és un dels objectius previstos en el conveni entre el País d'Art i d'Història Transfronterer de les Valls Catalanes del Tec i del Ter, l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural

i la Universitat de Perpinyà. L'entitat País d'Art i d'Història Transfronterer de moment comprèn trenta-un municipis catalans i francesos, amb la previsió d'ampliar-se amb quinze municipis més de l'Alta Garrotxa i l'Alt Empordà. Amb aquest conveni, doncs, la serrallada pirinenca deixa de ser frontera i passa a ser una veritable espina dorsal de país.

>> *Díptic de presentació de l'exposició de Salvador Juanpere a l'Espai Art l'Abadia de Sant Joan de les Abadesses.*

(Font: AJUNTAMENT DE SANT JOAN DE LES ABADESSES)

GIRONINS A L'EXTERIOR

YANA MARULL

Quan em van proposar participar en aquest espai, de seguida vaig pensar en menjar, en la tramuntana i en els colors dels paisatges de l'Empordà. Doncs sí, una de les facetes de ser una gironina al món és aquesta. Arriba el diumenge, vols fer un aperitiuet i... ha! No trobaràs enlloc uns bons musclos de roca. I ni parlar-ne, d'uns cargols a la llauna. Em penso que els gironins ens prenem molt seriosament el menjar. I, entre els expatriats, no dec ser l'única que aprofita descaradament qui vingui, conegut o desconegut, per fer-me dur una botifarra de fetge. És un costum d'alt risc. Una vegada el meu germà em va portar anxoves de l'Escala. Un tresor. El primer pot se li va trencar a la motxilla amb la qual havia de viure un mes de viatge. El segon també es va trencar al cotxe amb què el meu company i jo vam fer la mudança de Quito a Caracas. Vam creuar l'Equador, Colòmbia i Veneçuela amb aquella pudor. Un dia, el lloc va arribar a la maleta d'un senyor que venia per negocis, parent d'una amiga i a qui jo no coneixia. El punt de tro-

bada va ser al carrer, a l'avinguda principal de São Paulo, on jo treballava i on casualment ell tenia reunions. Una petita ciutat de divuit milions d'habitants. Ens vam trobar així de fàcil; tant que sembla impossible. La meua amiga em va dir després que ell va identificar de seguida aquella dona prenyada que caminava per la principal metròpoli de Sud-amèrica amb un somriure empordanès. No sé si aquesta va ser una gran llicència poètica. Tot i que la meua mare és alemanya, alguna cosa de cada banda dec tenir. Però també penso que té un punt real. Anem pel món amb alguna coseta que és gironina, com el pensament en els cargols a la llauna, la tramuntana que sempre em posa els pensaments i les energies a lloc, o un passeig i un bany de mar amb el pare al Montgrí o al cap de Creus.

És alguna cosa que va per dintre, com quan el cap de setmana arribàvem amb el tren a Camallera a visitar l'àvia i pel camí sempre algú ens parava i ens deia: tu ets de can Marull, ets la filla de...

Retrat de grup

Text i foto > JORDI PUIG

El primer aplec. Totes les tradicions tenen un primer moment del qual s'originen. Aquest grup de persones ha decidit fer néixer l'Aplec de Sant Quirze i Santa Julita de Merlant. Imatge presa el 16 de juny del 2018 a les 13.12 h, davant l'ermita de Sant Quirze i Santa Julita de Merlant, a Porqueres, tot just després de cantar els goigs.

entrevista

«La Devesa és un parc urbà únic al món que necessita més aigua»

Text > GERARD BAGUÉ
Fotos > MARTÍ ARTALEJO

Narcís Motjé Surroca (Bonmatí, 1948) és net d'un negociant de llenyes i fustes. El seu pare, Joan Motjé, fill de Cartellà, es va dedicar al mateix a Bonmatí, on Narcís va néixer i va passar la infància. De petit anava a bosc amb el pare a cavall d'una OSSA 125 negra que encara conserva (matrícula GE 11912). D'aquí li va venir l'afició per estudiar enginyeria de forests. Ha dedicat gran part de la seva vida a l'estudi dels arbres de la Devesa i ha estat assessor del parc durant molts anys. Està casat amb la biòloga Montserrat Terris.

Narcís Motjé Surroca, enginyer de forests i assessor tècnic de la Devesa

Com és que va estudiar a Navarra?

A casa els va arribar informació que allà hi havia una universitat petita i van pensar que seria un bon lloc. Un sacerdot amic de la família ens ho va recomanar. La meua mare tenia fortes creences religioses. Al principi em vaig trobar molt sol. Hi vaig estar dels disset als dinou anys i després vaig continuar la carrera a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria de Forests de la Universitat Politècnica de Madrid. A fora va ser quan em vaig sentir català. Alguns catalans anàvem al parc d'El Retiro, on cada quinze dies, els diumenges al matí, hi havia una ballada de sardanes. Abans, les sardanes no em feien ni fred ni calor, però sempre recordaré aquelles sardanes.

Curiós. De quin any estem parlant?

De l'any 1968. Crec que les devia organitzar el casal català. Allà vaig conèixer un dels meus millors amics, Sebastià Delclós *Pitruc*, de Figueres, amb qui tenim encara una gran relació. Després de les sardanes solíem anar a dinar junts tot un grup de catalans. Tenim una anècdota curiosa d'aquella època: una vegada vam demanar favada i quan vam veure que ens portaven mongetes els vam dir que s'havien equivocat, que allò no eren faves. Vam quedar fotuts.

Quan va tornar a Girona?

El 1973 vaig obtenir el títol, amb un any de retard per culpa de la mili. Primer vaig treballar en una empresa de taulers de Solsona, però anant a bosc em vaig trencar el genoll. Allò va ser la meua sort. A Girona hi havia una plaça a Higiene i Seguretat en el Treball i vaig entrar-hi com a funcionari de l'Estat. Era l'any 1974. La meua generació ja no tenia places per treballar a l'administració forestal i havíem de buscar altres sortides. És el que passa ara amb molts joves universitaris, que treballen en àmbits que no tenen cap relació amb els estudis realitzats.

Com va començar la seva relació amb la Devesa?

Un amic em va dir que els enginyers industrials volien fer un treball sobre la Devesa i em va preguntar si m'interessaria. Vaig parlar amb Manolo Ferrari, president del Col·legi d'Enginyers Industrials, i amb Joan Gelada, president del Col·legi d'Aparelladors. Van ser els impulsors del treball. Per tirar endavant aquesta feina vaig contactar amb Delclós, que es va oferir a donar-me un cop de mà. També més endavant vaig conèixer Montse Terris, que estudiava ciències biològiques i que més endavant va ser la meua dona. Ella també em va ajudar i m'ajuda. Ja

portem 42 anys casats. Era una tasca encarregada per tots els col·legis professionals de Girona en un temps pre-democràtic.

Així podem dir que el seu enamorament de la Devesa va ser paral·lel al de la seva dona?

Bé, són coses separades, però vam començar a sortir junts per aquella època, sí. Molta gent, com jo, hi va col·laborar d'una manera desinteressada. Només els vaig cobrar les despeses. Hi vam treballar quasi dos anys. El treball es va entregar a l'alcalde Ribot. I hi havia també el seu secretari, Ramon Mas-saguer. La història no en dona gaires, de personatges com aquest. Amb ell vaig tenir el goig de conservar l'amistat fins a la seva mort. També es va fer una exposició de l'Associació d'Artistes de Girona (ADAG) sobre la Devesa a la sala Fidel Aguilar de la Rambla.

En aquella època va aprendre gaires coses sobre els plàtans?

El que he après dels plàtans és a còpia de fer necròpsies, o autòpsies, si se li'n vol dir així. És la manera de veure com treballen les malalties. Vam demanar a l'alcalde Ribot si ens deixaria tallar un parell d'arbres malalts i, tot i que hi va haver entrebancs, ho vam aconseguir. He llegit i estic llegint molts articles i

>> Narcís Motjé (el quart, a l'esquerra) en la presentació de l'exposició «Salvem la Devesa», impulsada per l'ADAG, a la sala Fidel Aguilar, per Fires del 1976. La mostra volia fer visible l'estudi dossier dels col·legis professionals encarregat a Motjé.

Font: ASSEMBLEA DEMOCRÀTICA D'ARTISTES DE GIRONA (ADAG): AUTOORGANITZACIÓ, LLUITA SIMBÒLICA, PRÀCTICA SOCIAL (1976-1978), MUSEU D'ART DE GIRONA, 2017.

he parlat amb els millors experts mundials sobre les malalties dels plàtans, tant europeus com dels Estats Units.

El treball va tenir alguna repercussió pública?

Es van fer les primeres eleccions democràtiques i, en entrar com a alcalde Quim Nadal, a Girona van passar uns anys repensant la ciutat. La cosa no es va activar fins que Joan Gaya, un home amb un cap molt ben moblat, va ser regidor de l'àrea i em va cridar preocupat per una gran caiguda de fulles dels plàtans, a mitjans dels vuitanta. Li vaig dir que era una malaltia que només es podia atacar amb tractaments previs. Vam aprofitar per xerrar del parc i vam reactivar el meu paper d'assessor extern. Quim Nadal també s'hi va implicar molt. Per primera vegada, la Devesa va comptar amb una partida pròpia per al manteniment dels arbres. He tingut relació com a assessor extern de la Devesa amb tots els regidors que van anar passant; amb Joan Gaya, Isabel Salamaña, Ponç Feliu... menys al darrer període d'Anna Pagans, quan em van fer fora. Vaig tornar a entrar amb Jordi Fàbrega, quan Carles Puigdemont era l'alcalde, i actualment amb Narcís Sastre.

De vegades li demanen l'opinió d'expert sobre altres plàtans, com per exemple els de Cadaqués.

Sí, sovint em truquen de diferents indrets. Els de Cadaqués eren més morts que vius. Jo parlo amb coneixements tècnics. Si talles un arbre, et sap greu, però és necessari. Cada any a la Devesa es tallen entre cinc i deu arbres. Fa poc en va caure un aquí, sense previ avís, i aquesta és una de les coses que em té molt i molt preocupat.

És molt complex gestionar la Devesa?

La Devesa és una equació amb moltes variables: manen l'alcalde o alcaldessa, el regidor o regidora, els funcionaris, les normatives municipals, els pressupostos... I al final de tot hi soc jo.

I l'Associació de Veïns...

Sí senyor, i ja em sembla bé. I el que demanen també. En part és lògic, perquè són els que hi viuen més a prop. Ara, quan s'equivoquen també ho dic.

Veig que aquests dies s'estan fent moltes regues que porten aigua.

I són insuficients. Hem augmentat la

«La Devesa és una equació amb moltes variables: manen l'alcalde, el regidor, els funcionaris, les normatives... I, finalment, hi soc jo»

capacitat de reg, però encara és insuficient. La captació de l'aigua de la séquia Monar es fa massa amunt i només se n'aprofita la meitat del cabal disponible. He demanat que es faci aquesta obra però de moment no hi ha res. Una altra obra interessant consistiria a derivar aigua des d'un estany de les hortes de Santa Eugènia per portar-la al punt més alt de la Devesa, des d'on es podria regar tot el parc. Crec que es pensa massa en obres faraòniques o estètiques, en lloc de cuidar i mantenir el que tenim de bo, fàcil i barat de fer. Caldria una inversió d'entre 60.000 i 100.000 euros anuals durant uns quants anys. Ara es fa manteniment i alguna

cosa més. Darrerament, s'han plantat arbres nous en dos indrets. Cal que tota la Devesa entri en regadiu. I que tot sigui automatitzat. A la Devesa les inversions diferenciades de les que es destinen al manteniment s'haurien de fer a un ritme continuat al llarg dels anys. Un 70 % en temes de caràcter arbori i un 30 % en temes estètics... i anar-ho igualant. Però sempre pensant a llarg termini. El primer seria el regadiu total.

Els pous que té la Devesa no són suficients per regar?

De pous n'hi ha, però el que falta és una electrobomba. Ara entra en servei

el pou del camp Fèlix Farró. Hi ha set pous amb possibilitats de ser actius, a banda dels que s'han tapat. A la Devesa hi falta aigua, i molta, per als arbres. I ja en tenim. Només falta voluntat... i diners. Les pluges intenses d'aquest maig i juny ho demostren: ara sí que està verda i preciosa la Devesa.

Quina és la seva visió de la Devesa?

Jo em miro la Devesa des d'un punt de vista estrictament tècnic. Què podem fer perquè els arbres visquin molts anys? L'any 1998, a iniciativa pròpia, vaig redactar l'Avantplà d'usos de l'espai i de gestió de l'arbrat, que incloïa un decàleg, una mena de *constitució* de la Devesa, que començava dient que només hi ha una cosa més important que els arbres de la Devesa: els ciutadans que s'hi passen. Per tant, cal garantir-ne la seguretat i el benestar. Si hi ha un arbre malalt o una branca per tallar, s'ha de fer pel bé comú. Si hem de tallar arbres per no contaminar els del voltant, també s'hi ha d'actuar. És la filosofia que hem aplicat a la Devesa. Hem de fer coses amb visió de futur i no de qualsevol manera. No s'haurien de dur a terme iniciatives per a demà passat sinó per al mes que ve o l'any vi-

nent. Les coses a curt termini solen ser un desastre. Quan veig que s'hi fan actuacions que la malmeten em sap molt de greu. Quan vaig entrar-hi, només es deia: «La Devesa és morta». Avui ningú no ho diu, això. Però cal gaudir-la contínuament, cuidant els plàtans i els passejos...

El soterrament del TGV ha perjudicat la Devesa?

Crec que gens. Les arrels, com a molt, són a tres metres de fondària si la terra és bona. Si la terra és molt dolenta són encara més superficials. El TVG va molt més avall.

I les Fires i el mercat?

El problema és que, en lloc d'adaptar les Fires a la Devesa, han adaptat la Devesa a les Fires, i això no pot ser. Per a mi, el mercat hauria de marxar de la Devesa, ja ho he dit molts cops.

«Per a mi, el mercat hauria de marxar de la Devesa, ja ho he dit molts cops»

La Devesa és un parc únic al món?

De parcs monoespecífics amb arbres d'aquestes edats, jo no n'he vist cap enlloc. Abans la Devesa tenia quaranta hectàrees i ara en té trenta-tres. Amb la meua dona, hem viatjat arreu per veure plàtans, per exemple a Grècia i Turquia, on són espectaculars: n'hi ha que tenen fins a catorze metres de perímetre. A Aranjuez hi ha plàtans de 270 anys i això són paraules majors. Hi anem de tant en tant a veure'ls i parlem amb els responsables de cuidar-los. Però el cas de plàtans reunits en un parc com el nostre és únic.

Quina edat tenia el plàtan més antic que ha vist mai?

Uns set-cents anys. Però tots els grans plàtans que he vist tenen una cosa en comú: hi ha una font d'aigua molt a prop o quasi a tocar de l'arbre. Per això insisteixo molt que hauríem de donar més aigua als arbres.

Si els de Girona poden arribar a aquesta edat, tenim Devesa per a anys...

Això depèn de molts factors. És veritat que molts plàtans poden viure fins a tres-cents o quatre-cents anys o més,

>> Narcís Motjé i la seva dona s'enduien sempre els seus fills en els viatges que feien arreu d'Europa. (Font: ARXIU FAMÍLIA MOTJÉ TERRIS)

però els nostres estan molt espessos. El fet de tenir tants arbres junts també pot ser un perill, perquè s'encomanen malalties. A mi em fa por la globalització. Ens estan entrant malalties totalment desconegudes. Ara hi ha la *Xylella fastidiosa*, que està matant oliveres a Mallorca, i ametllers, i pot acabar atacant els plàtans, donat que també són sensibles a aquesta malaltia.

El terreny és bo?

És molt canviant. Hi ha de tot. No podem oblidar que la Devesa era la llera d'un riu. Hi ha terrenys molt sorrenys, que no aguanten l'aigua, i d'altres que estan bé. Per això quan plantem algun arbre nou fem un forat de 3 x 3 x 3 i hi posem llot de riu. I, per cert, no toleren les terres argiloses!

Quina és la mitjana d'edat dels arbres?

Hi ha uns vuitanta o noranta plàtans que crec que són de l'època de Napoleó; per tant, aquests plàtans deuen tenir uns 210 anys. Des de la zona de les Botxes fins on hi havia hagut les carpes. El general Palmerola, quan va ser alcalde de Perpinyà a l'època de Napoleó, va plantar plàtans davant del Castellet i del Palau Firal d'aquella ciutat. Els perímetres dels arbres de Perpinyà i els d'aquesta zona de la Devesa són aproximadament els mateixos. I són els únics que són similars. Per altra banda, l'any 1975 en vaig poder tallar un que tenia uns 125 anys. Aquests formen un altre grup. Els altres en poden tenir entre 175 i 180 anys. Diuen que durant la Guerra del Francès, Palmerola, comandant en cap del castell de Sant Ferran de Figueres, que també tenia Girona sota la seva

influència, va fer plantar tant els plàtans del camí d'accés al castell com els de la Devesa. De totes maneres, hi ha autors que sostenen que l'autor directe de la plantació a la Devesa va ser el general Maximilien Lamarque.

«Hi ha uns vuitanta o noranta plàtans que crec que són de l'època de Napoleó»

Les dues darreres grans plantacions, el 1940, són del Sr. Farreras, l'avi de Quim Nadal. Per tant, aquests arbres tenen gairebé vuitanta anys i són els més prims dintre dels antics. També Quim Nadal en va fer plantar a l'entrada de Girona pel pont de la Barca.

Ara se n'han plantat alguns en un lateral exterior de la piscina.

Sí, aquests tenen tres o quatre anys. Hem seleccionat els que ens han semblat millors.

Se'l pot considerar un expert en plàtans?

De fet, sí; en tinc un coneixement força gran, però cada dia segueixo aprenent coses noves. La gent em telefona per dir-me que en tal indret ha vist un plàtan amb alguna cosa estranya. El plàtan a la meua carrera sortia molt de passada i m'he hagut de formar pel meu compte. Soc monotemàtic; només m'interessa aquest arbre. Amb això ja tinc tema per anar fent. Gràcies a In-

ternet estic en contacte amb gent de tot arreu i conec investigadors de plàtans d'arreu d'Europa. Fa poc vaig enviar un correu a un investigador de Ginebra que ha descobert una nova malaltia en plàtans d'una zona de Suïssa. També estic en contacte amb els responsables de la ciutat d'Essen, a Alemanya. Fa temps que estic donant voltes al fet que molts plàtans tenen l'escorça blanca, i crec que és una malaltia que no hem acabat de definir. La Devesa també s'ha convertit en el meu *hobby*. Aquesta afició m'ha donat molts bons moments i més d'una empenyada. Com quan preveus coses que aniran malament i no et fan cas.

Hi ha plàtans malalts?

Podríem parlar molta estona sobre això, però puc dir que hi ha molts problemes que tenim controlats. Per exemple, hi ha una malaltia que mata les branques (*Massaria platani*) i ens obliga a fer uns cinquanta dies laborables de podes a l'any. Hi ha altres malalties que ens obliguen a aplicar tractaments fitosanitaris... I vigilem molt els fongs de soca, que desenvolupen un bolet a la base dels plàtans que en podreix l'arrel principal i propicia la caiguda de l'arbre. Hi estem lluitant, juntament amb altres problemes que procuro anar controlant. Per sort, la Devesa i els seus problemes són per a mi una vocació i una afició. Tinc la consciència tranquil·la. Em passo moltes hores a la Devesa i també davant de l'ordinador fent consultes. Podríem millorar moltíssim el seu estat només amb més aigua i controlant el que passa en el perímetre dels troncs.

Deixant de banda criteris tècnics, què li sembla l'ús de la Devesa que fa la gent?

En pocs anys, s'ha incrementat el nombre de gent que ve a la Devesa, però s'hi podrien fer coses perquè l'indret fos més amable. A mi m'agradaria que els passejos principals estiguessin pavimentats, amb ceràmica i llambordes modernes. La gent hi caminaria més a gust, i amb poc temps la tindries neta. L'aigua hauria de córrer per tot el parc. Tampoc no seria sobrer que hi hagués una parella de guardes permanents. La zona de pícnic, que es va habilitar a l'època de Ponç Feliu, ha donat uns resultats extraordinaris; crec que es pot repetir l'actuació. Cal pensar a llarg termini. Finalment, s'ha tallat el trànsit d'una manera efectiva, amb una picona automàtica, obra del regidor Narcís Sastre.

Què li sembla aquesta gespa que han plantat en algunes zones, que ja està seca?

No hi he intervingut, en aquest tema.

S'ha portat sense la meua intervenció. És allò que li deia de l'equació.

Però sembla que es tendeix més cap a un procés de naturalització.

A veure, la Devesa, per definició, és un parc urbà de plàtans centenaris. Hem de cuidar aquests arbres i tot el parc. El que caldria de debò és que les arrels dels arbres tinguessin tres metres de protecció, un espai que ningú pogués trepitjar i on es pogués remoure la terra i regar. Les arrels dels arbres han de tenir el seu espai només per a elles, i la gent, el seu.

Li queda algun plàtan al món per conèixer?

Sí, me'n queden més dels que voldria. Ens agrada viatjar darrere els plàtans. Al Peloponès, a Grècia, prop d'Olimpia, n'hi ha un que diuen que té més de mil anys. A l'illa de Kos, a Grècia, hi ha el que anomenen plàtan d'Hipòcrates, i no acabaríem mai. Per exemple, ens agradaria anar al Vietnam a veure un

plàtan molt rar que té les fulles en forma de punta de llança i...

Quan va començar a treballar en aquest darrer estudi dels arbres de la Devesa?

L'any 2014 em van trobar un càncer en una prova rutinària. Em van operar i vaig començar el tractament de quimioteràpia. Quan fas quimioteràpia tens moltes hores per pensar i, entre sessió i sessió, vaig començar a preparar l'estudi. En aquells moments d'enfonsament volia fer alguna cosa que m'apassionés. Vaig mirar de venir cada dia a la Devesa, fins i tot els dies que estava més dèbil. Vaig preparar una fitxa amb cinquanta paràmetres de cada arbre, numerant tots els plàtans. Quan al febrer de 2015 em van dir que havia superat el càncer, al cap de vint dies van matar el nostre fill Jordi. Això ens ha mort en vida.

El seu fill viatjava a l'avió de Germanwings que al març de 2015 el pi-

lot va estavellar a propòsit als Alps. Col·laborava amb vostè en aquest estudi.

Jordi Motjé Terris, un bon enginyer industrial, era un exponent d'aquesta generació de joves amb una formació envejable, que parlen idiomes i tenen un futur enorme, que en el seu cas es va truncar de cop. Li agradava molt la fotografia i li vaig regalar un objectiu molt potent a condició que m'ajudés a fotografiar els plàtans. Era un gran informàtic. També va preparar el programa informàtic amb Access per treballar amb més de 125.000 dades sobre els plàtans. Ell tenia la versió definitiva del programa al seu portàtil, que va desaparèixer als Alps. Jo disposava d'un esborrany del programa que he anat completant. Sempre diem que, allà on sigui, ha de saber que hem acabat el treball. Jo sempre li deia tant a ell com als seus germans que és només la gent del piló la que no acaba les coses que comença. Sempre que el necessitava el tenia al meu costat ajudant-me. El tenim sempre present, tant a ell com a la desena de famílies gironines que han perdut una persona estimada. Ens lliga a tots un immens dolor i un buit que mai més no podrem omplir de cap manera. En Jordi, tot i no ser del ram dels arbres, m'ajudava molt, com els seus germans, en Narcís i Núria, ja que de petits ens els emportàvem a mirar plàtans a tots els llocs que visitàvem.

«Jordi Motjé Terris era un exponent d'una generació de joves amb una formació envejable, que parlen idiomes i tenen un futur enorme, que en el seu cas es va truncar de cop»

I vostè va acabar el treball.

Sí, amb l'ajuda de la meua dona, la Montse, es va entregar a l'alcalde Carles Puigdemont al novembre. L'any vinent en vull fer una edició curta i dipositar-ne còpies a diverses institucions, entitats, partits, col·legis

professionals, etc. Vull que tothom que estigui interessat en la Devesa el pugui tenir. Voldria deixar una eina útil als qui vinguin darrere meu. I, sobretot, perquè tinguin un full de ruta. A veure si el fan servir els qui tenen poder de decisió. He treballat per a tots els darrers alcaldes: Ribot, Nadal, Pagans, Puigdemont, Ballesta, Madrenas... Amb tots he tingut una relació, amb uns més intensa que amb d'altres, però sempre cordial. Jo soc i he estat sempre fidel a la Devesa i als seus plàtans.

reportatge

>> L'aquarel·la és una de les tècniques més utilitzades.

Urban Sketchers, dibuixar per veure-hi clar

Equipats amb bolígrafs, pinzells i aquarel·les, estoigs i retoladors, recorren plegats les comarques gironines amb el seu bloc de notes i, sovint, amb una cadira plegable penjada a l'esquena. Volen esbossar tot allò que observen: des de les esglésies més solemnes, places, bars i mercats fins a racons inadvertits i fugissers de pobles i ciutats. Comparteixen els seus treballs a les xarxes socials i s'han conegut, la gran majoria, a través d'Internet. «Mostrar el món, dibuix a dibuix» és un dels seus lemes. Són els Urban Sketchers (USK) de Girona. En català es tradueix com a 'dibuixants urbans'.

Text > **MAR CAMPS**, periodista

Fotos > **MIQUEL MILLAN**

Els Urban Sketchers tenen presència arreu. Es tracta d'una plataforma global que aplega milers d'il·lustradors amateurs i professionals dels cinc continents. Tots ells subscriuen un manifest de vuit punts, traduït a una vintena de llengües, en què indiquen, per exemple, el seu compromís amb el dibuix *in situ* i a explicar la història del seu entorn, a ajudar-se mútuament i a celebrar la diversitat d'estils.

Tot i el seu nom en anglès, el col·lectiu va ser creat per un periodista català establert als Estats Units, a Seattle: Gabriel Campanario. El comunicador va començar amb un compte de la xarxa social Flickr en què mostrava els seus retrats el 2007. Un any més tard, va idear un blog i va contactar amb

un centenar de persones, que s'anomenaven *corresponsals*, perquè hi pengessin les seves il·lustracions.

Urban Sketchers Girona

El grup de les comarques gironines el van posar en marxa el 2013 Toni Xifre (Cassà de la Selva, 1960) i l'arquitecte tècnic David Pradas (Girona, 1973), el qual va decidir engegar una pàgina web per a la gent interessada i per a un grup de persones que havien participat en un curs a l'Escola Municipal d'Art de Girona. Aquell mateix estiu s'havia celebrat, a Barcelona, la quarta trobada mundial dels membres de la plataforma, el IV Simposi Internacional d'Urban Sketchers. Àngels Prat (Barcelona, 1961), pedagoga i veïna de Breda, va afegir-s'hi després de llegir

una notícia sobre la reunió. «Em va sorprendre que hi hagués tanta gent que fes el mateix que jo: dibuixar al carrer. No havia vist mai ningú fer-ho abans, i més aviat em feia vergonya i tenia tendència a amagar-me», explica. Al principi, a l'Estat només hi havia la comunitat Urban Sketchers Spain. Ara n'hi ha moltes. A Catalunya, el col·lectiu més nombrós és el de Barcelona, i el de Girona és dels més dinàmics, així com el de Terrassa i el de Vic.

Pintar a l'aire lliure, a *plein air*, té una llarga tradició. Ho van reivindicar els primers impressionistes francesos i l'Escola de Barbizon al segle XIX. En aquest cas, el tret característic dels USK, segons David Pradas, és l'ús de les noves tecnologies: «Ens organitzem i compartim el que fem a les xarxes i, a

part, participem en esdeveniments». I afegeix: «Té de bo que és horitzontal i obert. No hi ha concursos i no s'ha de pagar, excepte per participar en els tallers dels simposis».

Trobades regulars

Dues o tres persones voluntàries s'encarreguen de les trobades dels USK Girona, que tenen lloc, normalment, un dissabte al mes i, durant l'estiu, una tarda a la setmana. Si plou o fa mal temps, busquen un espai a recés. Si fa bo, opten per l'exterior. Aquesta primavera han trepitjat Breda, Calella de Palafrugell, la Vall de Llémena, Sant Joan les Fonts, Sant Llorenç de la Muga i Peralada. En algunes localitats, els conviden directament des dels consistoris amb motiu de fires i esdeveniments. «Semblem puntaires», diu enriolada Toni Xifre, una de les membres més actives i l'encarregada de fer difusió de les convocatòries.

A mitjan maig, una quarantena de persones van plasmar sobre el paper la Peralada medieval. Ho va preparar l'il·lustrador professional Aleix Pons (Barcelona, 1969) amb el mateix Ajuntament, que va oferir esmorzar i un obsequi als assistents. Pons fa un any que es va incorporar al grup: «Soc de Barcelona i ja havia participat amb els Urban Sketchers d'allà. Quan vaig traslladar-me a l'Empordà, vaig contactar amb els Urban Sketchers de Girona a través del blog i ara formo part d'aquest col·lectiu», relata. Un cop acabats els respectius dissenys, sempre acostumen a fer-se una fotografia de grup i van a dinar junts. A part d'aquestes trobades a les comarques gironines, anualment se n'organitza una de l'àmbit de tot Catalunya i el Simposi Internacional, que enguany és a Porto.

Xifre valora l'aprenentatge mutu amb els seus companys: «Segons el dia podem ser quaranta o bé quinze. Ens agrada treballar en grup. És una gran recompensa veure els resultats i és enriquidor veure altres tècniques». D'aquesta manera, els Urban Sketchers descobreixen el seu propi territori. I, també, altres països. S'ha convertit en una nova manera de viatjar, com apunta David Pradas: «Quan visites un altre país contactes amb els USK d'allà. T'ensenyen la ciutat i t'hi passeges a un ritme diferent. Quan veus una catedral no en fas una fotografia i te'n vas, sinó que la dibuixes i,

>> Claustre de Sant Domènec, creació de Toni Xifre.

>> El casino de Peralada dibuixat per Àngels Prat.

com que t'hi has fitxat, sempre records si tenia un o dos campanars».

Diferents perfils

Aquesta passió uneix persones de perfils, edats i pobles ben diferents. Tot i

això, hi predominen arquitectes i il·lustradors. Els primers tendeixen a copsar més el paisatge i a buscar la perspectiva, mentre que els segons juguen amb els colors i els detalls. «És més fàcil dibuixar un edifici per a un arquitecte,

però qui domina l'aquarel·la no cal que faci tanta línia», matisa Xifre.

Tanmateix, n'hi ha que s'hi apunten sense ser-ne experts, com Marta Fernández (Granada, 1989), que es va mudar a Girona fa pocs mesos i els seus companys de feina la van engrescar a passar els caps de setmana amb la companyia d'una llibreta: «Això ha estat un regal per a mi», confessa. Per la seva banda, Pradas detalla que hi ha nois i noies joves que venen amb els seus pares, però que «no hi ha gaire gent de menys de trenta anys que vingui per simple afició». I Pradas conclou que hi ha més presència de dones que d'homes.

Veure-hi clar

Amb l'aparició de la fotografia, els més alarmistes van augurar la mort de la pintura: les càmeres aconseguien amb un sol clic representar la realitat millor que qualsevol creació artística. Els pronòstics van ser erronis. Els Urban Sketchers també tenen més futur que passat. «És un aprenentatge lliure», diu Xifre. «Una mena de teràpia», replica Prat. Al seu blog apareix una versió pròpia del poema de J. V. Foix. L'han titulat: «És quan dibuixo que hi veig clar».

>> El poble i l'església de Breda dibuixats per Bernardo Olivás.

>> El pont vell medieval de Sant Llorenç de la Muga pintat per Pere Rotllan.

>> Les arcades i els porxos arran de mar de Calella retratats per Aleix Pons.

>> Fotografia de grup a la trobada de Peralada.

>> La granadina Marta Fernández.

Tres músics d'avui, per a demà

Text > JOSEP PUJOL I COLL

Il·lustració > MONTSE MAYOL

No sé com s'ho fan els altres melòmans adults per superar les capes de mandra, escepticisme i suspicàcia que generen els grups joves arribats després de la joventut pròpia. Si algú de cinquanta pot pensar que no hi ha res apreciable després de Sopa de Cabra, un de quaranta intueix el desert que hi haurà després de Mazoni. Aquell que no supera la identificació produïda amb Adrià Puntí durant l'adolescència, al final comprèn la fal·lera intolerant de l'àvia per Lluís Llach.

Dins aquests regnes de taifes generacionals, i a manca de prescriptors fiables, un criteri per valorar els nous talents emergents és la professionalitat. Arreplegar una guitarra i treure'n quatre acords amb la barra seductora dels vint anys és relativament senzill; el que costa és la perseverança, la genialitat que arriba rere les deu mil hores de pràctica. Trobar propostes que van pel camí de professionalitzar-se és el que busca el programa d'acompanyament artístic de l'Espai Marfà i la Casa de la Música del Gironès (La Mirona), que ara arrenca la seva tercera edició. En els seus vivers, que són els locals d'assaig, en els concursos locals, en el sector formatiu gironí, van identificant músics que necessiten una empenta de gestió en el desenvolupament de la seva carrera. Ens en podem refiar, de la seva tria, perquè veuen la seriositat i la fermesa del projecte sense fer ois a cap estil musical. Al contrari, en les tres propostes seleccionades en el curs passat es veu la diversitat defensada.

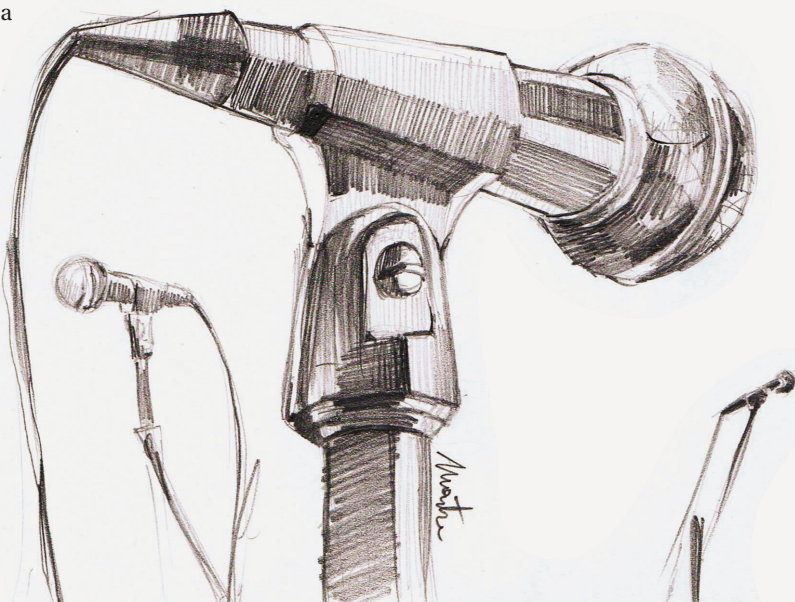
David Mauricio és un jove cantautor gironí que ha fet els deures. Format a l'Escola Superior de Música de Catalunya com a cantant de jazz, ha passejat les seves cançons per bars, per festes majors, pel Cicle Càpsula de l'Auditori, fins i tot per refugis d'alta muntanya. Airejades, les aplega al seu primer disc, *Ocells perduts*, intimista i domèstic com un niu.

La segona carrera impulsada des de l'Espai Marfà és la dels Howlin' Dogs, un grup de música *indie* que ja va pel segon disc, aquesta vegada amb la col·laboració de Les Anxovetes i la Black Music Big Band. La idea és bona: recuperar *worksongs* americanes recollides durant el segle passat per Alan Lomax

per versionar-les. Lomax fou un etnomusicòleg que va enregistrar un gavadal de cançons per tot el món (també pels Països Catalans), just quan aquest repertori estava a punt de deixar-se perdre. Ara és una font d'inspiració: tal com fan els Howlin' Dogs, altres intèrprets rescaten i reinventen aquest immens patrimoni.

Biflats, «World Music Made in Catalonia»

El tercer grup per promoure és Biflats, una «fanfara catalana», tal com es titula el seu primer disc (*Catalan fanfare!*). Segueixen el camí assenyalat per Pep Ventura i Vicenç Bou: el d'acoblar-se. És a dir, deixar-se empeltar pel seu temps i sonar ara com una cobla, adés com una banda balcànica; ara *funky*, adés *ska*; ara versionen les *Muntanyes del Canigó* i després llatinegen amb una cúmbia o fan veure que saben àrab. *Glocals*. Als seus vídeos volen semblar una colla de poca-soltes per dissimular la seva enorme destresa instrumental.

reportatge fotogràfic

Venim del foc

Text > **ELVIS MALLORQUÍ**

Podem, en un instant, copsar tota la història de la humanitat? Podem, en una obra d'art, contemplar l'evolució humana sencera?

Si ens fixem en les mans que sostenen les eines, veiem els gestos d'un avantpassat nostre, ja del gènere *Homo*, que va evolucionar físicament i psíquicament mentre convertia pedres en utensilis. I, fins i tot, veiem uns éssers encara més antics, *Australopithecus*, en diem ara, que havien après a caminar amb les dues extremitats inferiors i que havien alliberat braços i mans.

Si ens fixem en el foc, veiem una tribu d'humans de fa dos-cents mil anys reunits de nit al voltant de les flames mentre balbucejaven, amb els sons articulats del primer llenguatge, unes primeres idees

sobre la vida i sobre la mort i mentre esbossaven, en parets de coves, les primeres creacions que ara anomenem *artístiques*. I, fins i tot, veiem uns altres humans, de mig milió d'anys enrere, que van descobrir que podien encendre el foc sempre que volguessin a partir d'unes espurnes, produïdes pels cops de pedra, sobre unes fulles o uns bolets ben assecats.

Si ens fixem en el corrent d'aire que fa més viva la flama, veiem com les societats agràries del neolític, fa cinc mil anys, coïen fang per produir tota mena d'objectes ceràmics per millorar la seva vida quotidiana. I, fins i tot, veiem alguns caçadors i recollectors de l'Europa central de vint-i-cinc mil anys enrere que ja coneixien el secret del poder transformador del foc. Si ens fixem en els metalls fosos a altíssimes tempe-

Fotos > **JORDI S. CARRERA**

ratures, veiem els guerrers de l'antiguitat, grecs, cartaginesos, ibèrics i romans, estenent els seus imperis comercials i militars a tot arreu de la Mediterrània. I, fins i tot, veiem els seus predecessors, que començaven a dominar la tecnologia que els permetia produir armes de bronze, primer, i de ferro i d'acer, després.

Si ens fixem en la mirada atenta de l'artista, veiem la seriositat amb què els ferrers de l'edat mitjana es prenen el seu ofici, sabedors de la necessitat de *llossar* (aplanar a cops de martell) i de *perbocar* (afegir ferro) les eines amb què els seus veïns pagesos treballaven els camps: sense aixades ni relles de les arades, no es podia llaurar; si no es llaurava, ni es collia ni es menjava. I, fins i tot, veiem l'interès dels senyors feudals que procuraven que, a cadascun

dels seus dominis, hi hagués sempre un ferrer ben proveït de mineral de ferro i de carbó. Així s'asseguraven, també ells, poder viure de les rendes dels seus pagesos.

Si ens fixem en el motlle que dona forma al metall fos, veiem les campanes que, amb cada toc, han regit la vida diària de tots els pobles i ciutats fins que, fa quatre dies, el món modern ens ha accelerat la vida a tots.

Si ens fixem, finalment, en l'obra acabada, lluent i polida, veiem com ens miren milions d'ulls dels nostres predecessors que, generació a generació, ens han permès avançar, lentament i amb ensopegades, des de la foscor ancestral fins a illuminar el planeta de nit. Contemplem-ho i siguem-ne mereixedors.

Anna Roca i el teatre familiar

Si mai una societat vol mesurar el seu grau de civilitat i de justícia, farà bé de calibrar el respecte que té pels menuts i l'educació que els ofereix. La cultura i, en particular, el teatre familiar són un bon indicador del grau d'aquesta preocupació social.

Text > JOSEP CAMPMAJÓ

Anna Roca s'ha atrevit a fer el que ben poques actrius i ben pocs actors de casa nostra han gosat fer mai: la seva pròpia companyia de teatre. Roca és actriu, directora i escriptora de teatre infantil o, com prefereix matisar ella mateixa, de teatre familiar. Aquesta garrotxina és amant del treball tossut, i desborda optimisme, empenya i vitalitat. Asseguda a la lluminosa sala d'estar de casa seva, explica apassionadament el consell que li va donar Jesús Arbués, el seu director a *Momo*: «Llença Stanislavski al vàter. Sigues tu mateixa quan actues». I, de fet, aquesta premissa és la que aplica, fins i tot en la seva vida quotidiana. Com la descriu una altra garrotxina: «La Roca és tal com raja». I ho fa amb els seus riscos, però també amb la virtut d'anar tothora amb un somriure plaent als llavis. Per això, per qui pensi que a fora de l'escenari Anna Roca pot interpretar la seva vida, ella afirma contundentment que és «tan sincera» com pot, i afegeix: «M'agrada ser social i comunicativa». Aquest dogma l'ha dut, entre altres coses, a passar pels Catòlics d'Olot o a tenir la seva pròpia escola d'interpretació, on no *fabrica* artistes sinó més aviat bons comunicadors, escullin la professió que escullin. Treballa amb mainada dels tres als dotze anys, i els ajuda a esmolar la seva capacitat comunicativa, és a dir, a perdre la vergonya de parlar en públic. I a corregir allò que és el pecat de l'adolescència: la sobreactuació verbal. La comunicació és necessària i transversal, afirma. Qui sap explicar-se bé serà millor en el seu ofici, i sobretot serà un bon venedor: un bon venedor d'un mateix. Malgrat tot, confessa tenir dificultats per vendre's a si mateixa. Aquesta mancança la compensa, diu, sent una gran negociant. Abans de dedicar-se a l'escena va exercir diferents ocupacions que avalen aquesta tesi: venedora de pisos, d'electrodomèstics...

De petita volia estudiar teatre, però a casa li deien que «nanai». Però això no la va aturar. Els primers amors amb el teatre van arribar amb Miquel Rimbau, molt abans d'El Galliner, al carrer de la Rosa de Girona. I va ser el mateix Rimbau qui la va convèncer de fer el salt a Barcelona. Deixant una feina estable a Olot, va decidir marxar a la capital per aprendre l'art de l'escena. L'escola escollida va ser l'institut Festino Barocco. Mentrestant, el telemàrqueting va ser el seu suport econòmic. Fins que la van fer fora per-

>> Anna Roca, durant la representació de *Momo*.
(Autoria: DIEGO ESPADA)

què, per excés de sinceritat, no aconseguí vendre ni una sola enciclopèdia.

Un cop formada, va cometre un dels errors de la seva vida: fer càstings. Quan la indústria audiovisual estava més preocupada a trobar homes i dones esvelts, amb un físic imponent i una bellesa de manual, ella oferia capacitat interpretativa. I amb l'error, la primera lliçó als seus alumnes: els càstings són molt durs i acostumen a maltractar l'amor propi. Confrontar-se amb aquesta realitat la va dur a encetar un dels primers projectes docents de la seva vida: va començar a recórrer el territori rural de la Garrotxa i el Ripollès oferint classes d'interpretació als pobles d'aquestes comarques. L'èxit en la docència la va fer descobrir la seva veritable vocació: el teatre infantil. Sobrada de passió, creà la seva companyia i el primer espectacle, *Els contes de l'Anna*, que recrea alguns contes clàssics. L'èxit va ser rotund. El teatre familiar està concebut per entretenir. Però, inevitablement, sempre conté una moralitat simplista que sobrevola el text. Per això, de

>> Roca descobreix un món fantàstic a *El secret de la Nanna*. (Font: COMPANYIA ANNA ROCA)

seguida, en la part tècnica de les seves obres, Roca va incorporar un dossier pedagògic per tal d'oferir als programadors una proposta educativa addicional.

Anna Roca té una manera de comunicar propera, però gens invasiva. La seva gestualitat reafirma i confirma les seves paraules, però mai més enllà de l'escena que desitja vestir. Mira als ulls, fins i tot quan és molt lluny. I és precisament aquesta atmosfera la que transmet als seus espectacles. La majoria, de petit format, tenen el públic com una peça més de l'engranatge visual. Un dels últims que fa voltar pel món és *El secret de la Nanna*, una peça que obliga els privilegiats observadors a entrar dins de la caixa d'un camió. I tot passa allà dins. Però si en un espectacle Roca eleva la seva creativitat fins a un extrem sublim és, sense cap mena de dubte, a *Momo*. Amb una relectura del clàssic de Michael Ende, la companyia garrotxina és capaç de fer entrar menuts i grans en un univers nou, íntim, mínim i reservat, però connectat directament amb l'ànima del personatge de l'escriptor bavarès. El risc, innegablement, és la credibilitat. Una interpretació a tocar del públic no pot mentir mai.

El component menys artístic, més comercial de l'aventura de tenir una companyia de teatre fa que el projecte també sigui un producte a vendre. Per això cal ser present a les fires de teatre més importants, on els programadors d'arreu van a buscar noves ofertes teatrals. Al nostre país són les de Tàrraga i Igualada. Més enllà, les del Regne Unit, França i Portugal. Admet que no és la part més bonica de la seva feina. I per cobrir millor les tasques de producció, ha hagut d'ampliar l'equip tècnic.

De cara al futur, l'Anna està preparant una nova obra per al 2020, de la qual no ens descobreix res més que el tema: la soledat i la igualtat. Com bé explica, darrere de la capacitat de connexió del món actual, molts nens se senten sols. Les tauletes digitals, els xats i les plataformes de continguts ens han fet creure que els nostres nens viuen endollats al món. Però el que passa sovint és que viuen desendollats d'ells mateixos. I, tal com ens ha arribat el món fins ara, el planeta està vestit pel gènere masculí. El teatre, els contes infantils, porten sovint signatura masculina. Els espectacles de la companyia s'allunyen dels tòpics de la princesa del pèsol per endinsar-se en uns personatges femenins

amb personalitat universal. El nou projecte enfonsarà els peus en aquesta realitat més que mai.

Finalment, un toc d'atenció. Cal eliminar la diferència mental que atribuïm al teatre infantil respecte al teatre, mal dit, per a adults. Tot és teatre. Els programadors i el públic haurien de ser capaços de donar-hi el mateix valor. Al nostre país el teatre infantil encara no ha assolit l'excel·lència que sí que ha assolit a Europa: camerinos dignes per als actors i les actrius, públic educat que no confon l'obra teatral amb una ludoteca... Per tot plegat, cal atorgar dignitat al teatre infantil, tant com cal respectar molt més el criteri dels nostres menuts. Si fóssim capaços, com bé explica Anna Roca, de comprendre que el consum cultural és de primera necessitat, com l'habitatge, el menjar o l'educació, seríem una societat més justa i feliç. Cal pedagogia per valorar la cultura, en totes les seves variants. I això és responsabilitat de tothom, però especialment dels programadors culturals i de les famílies.

No hi ha dubte de per què Anna Roca va ser escollida garrotxina de l'any.

>> *El secret de la Nanna* desplega un conte dins d'un camió. (Font: COMPANYIA ANNA ROCA)

El garatge Forné, estètica i poesia

L'edifici del garatge Forné, obra de l'arquitecte Joan Maria de Ribot i de Balle, està situat al xamfrà de la carretera de Barcelona amb el carrer de Tomás de Lorenzana. Va ser inaugurat l'any 1961 i és conegut perquè va acollir el concessionari de la SEAT de Girona. Actualment es debat si s'ha de conservar o si se'n pot prescindir.

Text > **VÍCTOR ALMAZÁN GUASCH**, arquitecte

Fotos > **NARCÍS SANS**

L'any 2007 l'Ajuntament de Girona va incorporar l'edifici del garatge Forné al Pla Especial del Patrimoni. La propietat, que és privada, n'ha qüestionat la catalogació des dels inicis amb arguments polítics, econòmics i relatius a l'obsolescència d'ús vigent de l'edifici. El debat actual posa sobre la taula un joc d'interessos legítims, tant els col·lectius com els privats. Els arqui-

tectes som els primers que no hem sabut explicar prou bé que hi ha arquitectura interessant més enllà del segle XIX, fins i tot d'usos industrials, i el cas recent del xalet Tarrús espanta i deixa el garatge al llindar de la desprotecció.

L'any 2014, el llavors president del COAC (Col·legi d'Arquitectes de Catalunya), Narcís Reverendo, va escriure un article de defensa de l'edifici en què explicava l'origen de la seva construc-

ció, a finals dels anys cinquanta. Segons aquest text, Ribot formava part d'un grup d'intel·lectuals que, per superar l'arquitectura local de postguerra, van importar l'avantguarda de l'època. L'article subratlla, a més, que va ser un període que no va propiciar gaires exemples remarcables d'arquitectura a Girona, fet que accentua el valor arquitectònic singular del garatge Forné.

>> *Un vehicle aparcat davant del garatge Forné, l'any 1961.*

>> Una de les rampes del garatge Forné.

Atesa la delicada situació administrativa en què es troba l'obra, m'ha semblat oportú assajar breument una anàlisi estètica de l'edifici, amb la voluntat d'anar més enllà de simplement presentar-lo en inventaris i monografies. Es tracta de passar revista als elements que vinculen l'edifici directament amb els principis de l'arquitectura del moviment modern i que, per tant, sostenen que l'obra té un interès artístic i cultural de primer ordre.

Situem l'efervescència del moviment modern en arquitectura durant el període d'entreguerres a l'Europa central. El mèrit que se li atorga és el de trencar amb el model acadèmic de la ciutat vuitcentista i recuperar els vincles amb la tradició positiva de la construcció de la ciutat. Per bé que les arrels d'aquesta revolució són múltiples i de llarg abast, és reconegut que els arquitectes Le Corbusier i Mies van der Rohe van exercir el mestratge d'aquell període. Malauradament, la influència d'aquells referents va arribar tard a casa nostra i va oblidar-se ben aviat. Així, a finals dels anys cinquanta, període encara dominat per l'escassetat, uns quants arquitectes reflexius van incorporar les noves pràctiques davant la necessitat de fer un ús raonat de les tècniques de construcció. En arribar l'expansió urbana i demogràfica, als anys seixanta, l'essència d'aquell corrent es va anar corrompent en favor d'un funcionalisme ingenu que va homogeneïtzar el discurs i va perdre potencial poètic. Va començar una interpretació simple i

interessada d'aquell racionalisme, que és el que ha infravalorat i menystingut la veritable vàlua del moviment modern. Per exemple, des de la perspectiva de la tècnica, l'emergència potencial de la industrialització va quedar aturada i es va desenvolupar només la prefabricació massiva. Des de la perspectiva de l'estètica, es va perdre l'essència del moviment, que s'havia emmirallat en els nous enginys de la locomoció moderna i els nous materials de construcció, com el formigó armat, l'acer i el vidre. Fins i tot, des de la perspectiva professional, el paper de l'arquitecte va començar a mutar per esdevenir un assistent tècnic al servei de la ciutat entesa com a quantitat construïda i de l'arquitectura entesa com a mercaderia. La reacció a aquesta lectura interessada de l'avantguarda no es va produir fins a principis dels anys setanta, amb la consciència que l'arquitectura no es pot entendre sense el lloc on es basteix i sense les relacions socials.

A Girona, abans d'aquesta segona revolució arquitectònica, l'arquitecte Ribot va construir el garatge Forné, que, com veurem, és una obra que recull elements exemplars d'aquell moviment modern. Si la filial de la SEAT de Barcelona, de l'arquitecte Ortiz-Echagüe, estava profundament influïda per l'obra americana de Mies van der Rohe, Ribot sembla que es va inspirar en els postulats teòrics de Le Corbusier a l'hora de dissenyar el garatge.

L'anàlisi de la interacció entre forma i ús en l'obra i el projecte, que és de

l'any 1957, ens pot dir alguna cosa de la seva tècnica, dels recursos estètics i de la resposta poètica de l'edifici. Aquestes notes persegueixen l'objectiu de conèixer millor l'edifici, de comprendre'n i difondre'n els valors i d'incorporar-lo finalment a la memòria fixa del nostre patrimoni.

De la tècnica

En parlar de la tècnica de l'edifici escau observar com van ser aplicats a l'obra els cinc punts de la nova arquitectura que va descriure Le Corbusier l'any 1926: 1. Els pilars. La planta està suportada per pilars diferenciats dels altres elements constructius, situats regularment sense tenir en compte la distribució interior i que eleven la planta baixa. 2. La coberta jardí. El terrat és pla, recull l'aigua de pluja a l'interior i recupera l'espai exterior d'abans de la construcció aprofitant la coberta com un jardí arbrat. 3. La composició lliure de la planta. En delegar la missió resistent al sistema de pilars, la distribució de les divisions interiors no està determinada per l'estructura portant. 4. La finestra allargada. Atès que la façana s'allibera de la funció resistent, es poden obrir finestres de paret a paret, de manera que s'incrementa i s'homogeneïtza la il·luminació natural als espais interiors. 5. La composició lliure de la façana. Les càrregues de l'edifici són transmeses pels pilars, endarrerits respecte del pla de façana. Així, la façana queda literalment penjada dels sostres resistents, volats a mode de balcó perimetral. És una operació que permet de compondre la façana amb més llibertat.

De l'estètica

En parlar de l'estètica de l'edifici escau fer referència a una nota conservada a l'arxiu de la demarcació de Girona del COAC, signada el setembre de 1962, en la qual Ribot fa balanç de l'edifici. Allí deixa constància que no s'hi van introduir modificacions, excepte la supressió de la visera de coronament superior al xamfrà. Aquest fet, diu, va perjudicar notablement la unitat de la composició, ja que «la concepció inicial era la macla d'un paral·lelepípede amb un helicoides» i, suprimint la visera del xamfrà, aquests volums apareixen per separat i es perd «el sentit d'unitat». Aquest document mostra la preocupació per assolir una emo-

>> La planta de l'edifici, suportada per pilars diferenciats dels altres elements constructius.

ció plàstica mitjançant l'optimització de volums primaris. Aquest principi d'harmonia, explícit en el treball lecorbusieria, s'inspirava en les lleis d'economia. En paral·lel, seria interessant estudiar en profunditat la composició dels espejaments dels panys del mur cortina de la façana, atès que s'hi entreveu la utilització dels traçats reguladors, també descrits per Le Corbusier, emprats com a eina compositiva per combatre l'arbitrarietat, a la base dels quals hi havia una investigació sobre la sensibilitat implícita en les matemàtiques.

De la poètica

En parlar de poètica s'escau de fixar l'atenció en la interacció entre forma i ús, el recorregut que proposa implícitament l'edifici. Començant per l'accés, que és situat en el mateix xamfrà, Ribot ens mostra sense dilacions l'element

protagonista de l'obra: la rampa helicoidal. En aparença no fa cap concessió al vianant. Immediatament se'ns presenta un edifici pensat per a l'automòbil i des de l'automòbil. Així, podem pujar o podem baixar, però no quedar-nos a la cota de carrer. Aquest recurs, que li permet fer arribar llum natural al soterrani i atorgar una posició de privilegi envers el carrer a la planta baixa, atribueix a l'edifici un moviment permanent. Alhora, l'helicoide, una mena de barrina de deu metres de diàmetre, funciona també com un element de directriu vertical que ancora i estabilitza l'edifici en el terreny. Com en l'obra de Le Corbusier, hi ha un gust per acoblar principis oposats. En definir una rampa d'aquesta mena podem col·locar el sentit de pujada a l'esquerra o a la dreta. Ribot va escollir presentar l'ascens en primer terme, i és que no hi ha dubte que el recorregut veritablement

interessant és la *promenade architecturale* d'ascens. Novament, un recurs habitual en la producció artística del mestre suís. Travessant els diferents nivells, finalment arribem a la coberta. Però l'estructura formal d'una rampa helicoidal ens suggereix la indeterminació dels límits superior i inferior. A l'arquitectura antiga aquestes rampes havien de permetre, simbòlicament, que els déus poguessin baixar a la Terra i que els homes poguessin pujar al cel. Deixeu-me fer broma amb la rampa del nostre edifici, tot imaginant aquest viatge al volant d'un Seat 600. Però no em sembla del tot banal pensar-ho així, si recordem el context historicocultural, que ens permet pensar l'edifici com un eix vertical a través del qual va arribar a Girona el nou corrent cultural o, més pròpiament, que l'arquitecte Joan Maria de Ribot i de Balle va pujar a buscar.

Crisi

Text > XAVIER CORTADELLAS

Il·lustració > MONTSE MAYOL

Una papallona és un cuc amb ales: deu ser per això que de tant en tant també es pot veure un cuc mirant cel amunt. «Per què no jo? Per què no jo?». És l'enveja el que mou el món i, com és ben sabut, les papallones tenen força més èxit que no els cucs. Però deixem estar papallones, cucs i enveges. En literatura, a Olot, em sembla que l'èxit més important d'aquests últims anys ha estat el Festival Mot. En convocatòria de lectors, en editorials i en llibres, l'èxit, a Besalú, es diu Liberisliber; a Medinyà, Fira de Contes; a la Bisbal (tot i que és molt recent), Indilletres. Alerta, que tot plegat és efímer. I alerta també perquè sense èxit no hi ha futur, tal com és ben sabut. Tenir èxit ajuda a viure, però ajuda sobretot a poder continuar una activitat, una il·lusió o el que sigui. Potser és per això que ens costa tant d'admetre el nostre fracàs. I, sobretot, encara ens costa més d'admetre que l'èxit se l'ha endut algú altre. Si avui, doncs, els parlo d'Olot és per aquest motiu: perquè els organitzadors dels

Premis Ciutat d'Olot han tingut la valentia de reconèixer que estan en crisi. Faré un joc de paraules fàcil: a Olot, el Mot ha mort els Premis Ciutat d'Olot. Esmenem-ho: no els ha mort, però sí que els ha deixat en evidència perquè, tal com molts ja sospitàvem fa temps, els llibres que premiaven es venien poc, a Olot mateix aquests premis tenien poc ressò o eren, com a molt, flor d'un dia. Molts sospitem també que això mateix deu passar amb molts altres premis. Que cadascú hi posi els noms que vulgui. Jo no els escriuré perquè els que els organitzen no ho diuen. Encara no ho diuen.

Per descomptat, tampoc no em crec tots els motius que ha donat l'equip organitzador dels Premis Ciutat d'Olot per justificar que hagin decidit deixar de convocar-los aquest any 2018 i fer un debat públic per veure com els reorienten. Quan vostès llegeixin aquestes ratlles, ja sabran què han conclòs. Quan jo les escric, el debat tot just s'anuncia. No em crec, en tot cas, que un dels motius d'aquesta crisi hagi estat que en

els darrers anys els diferents jurats declarassin deserts molts dels premis. N'hi ha prou de mirar la llista de guardonats per veure que no era així. Si no m'equivoco, hi ha hagut un sol desert en deu anys. Entre tots els premis Ciutat d'Olot! Però això ho fa encara més inquietant: si els llibres que es publicaven després que fossin premiats no es venien o es venien poc i no interessaven, per què s'han continuat convocant aquests premis i, sobretot, per què s'han continuat editant els autors premiats? I això mateix es podria dir de molts dels centenars i centenars de premis literaris que hi ha a Catalunya. Ja sé que ara algú em diria que la qualitat d'una obra no té res a veure amb les vendes. Jo li contestaria dient que tampoc no és que hi tingui a veure tan poc. A cada exemple que em digués, li posaria un contraexemple. I encara hi afegiria que, sovint, els premis que es donen tenen més a veure amb les amistats i amb els interessos que amb la qualitat, i que en

el que ara en diuen la societat civil, en general, els capricis cadascú se'ls paga. Com a mínim, doncs, a Olot, els organitzadors dels premis que duen el nom d'aquesta ciutat hi han volgut fer una sacsejada. No ho van voler fer els del Premi Crexells. I així els ha anat. Potser els donaran el Nobel.

Pere Farró i Llorella, el pintor

Elogi, com a artista, de l'amic gironí de Mela Mutermilch

Pere Farró va ser un pintor que va morir prematurament als vint-i-cinc anys. Malgrat el poc temps que va viure, va desenvolupar una carrera artística prou sòlida, que, pel fet de ser necessàriament curta, no deixa de ser interessant. A pesar de la força de la seva proposta plàstica, ha passat a la història, més que com a artista, per una suposada relació sentimental que va mantenir pels carrers del Barri Vell de Girona, la primavera de 1914, amb la pintora jueva Maria-Mela Klingsland, més coneguda com a Mela Mutermilch.

Text > JOAN BARBARÀ, estudis de la cultura

Nascut el 25 de novembre de 1894 al carrer Major de Sarrià de Ter, Pere Farró i Llorella provenia d'una nissaga rica del poble que havia fet fallida durant la Guerra del Francès, segons escrivia Eva Vázquez en un article que va publicar al suplement *Cultura d'El Punt Avui* el 2 de maig de 2014. Pere Farró era el tercer de cinc germans d'una família que, inicialment, vivia a Girona, al carrer de Fontanilles, després es va traslladar al carrer Major de Sarrià de Ter i, finalment, va retornar a Girona i es va establir al segon pis del número 31 de la rambla de Verdager. Pere Farró i Muntaner, el seu progenitor, va exercir diverses feines. Les que consten en els censos són les de comerciant i administratiu a la Farinera La Montserrat. En el seu cercle més proper, el pintor de Sarrià no va tenir cap ascendent que es dedicés a les arts plàstiques, si bé és cert que el seu pare escrivia poesia, i va publicar dos poemes: «Llot i Sanch», el 1901, i «La Mare Eterna», el 1902, a *L'Autonomista*.

Debut a la sala Athenea

Pere Farró, en la seva vessant artística, va ser un pintor autodidacte que va conrear fonamentalment el paisatgisme. La seva mort prematura li va impedir prodigar-se en solitari. Pel que

>> Sepultura de Pere Farró al cementiri de les Corts. (Autoria: JOAN BARBARÀ)

sabem, al llarg de la vida va poder presentar la seva obra en quatre ocasions, sempre en mostres col·lectives.

La primera vegada que va exposar els seus treballs, va ser quan tot just acabava de fer vint-i-dos anys, a l'en-

yorada sala Athenea, fundada l'any 1913 per Rafael Masó i Xavier Monsalvatje. Pere Farró, Ramon Batlle i Florenci Comas, tres prometedors pintors gironins, varen exhibir la seva obra a la societat cultural del ca-

rrer d'Anselm Clavé en una exposició que es va inaugurar el 10 de desembre de 1916.

Per a aquella mostra, Pere Farró va seleccionar dos apunts i catorze pintures. Raimunda Coll, en un article publicat a la revista *Parlem de Sarrià*, editada el mes de març de 1995, explicava com va acollir la premsa de l'època el treball de Pere Farró: «Ja abans de la inauguració, des de les pàgines del setmanari *El Gironès*, dirigit per Joan Badia, en les seves edicions del 30 de novembre i 7 de desembre s'aixecaven expectatives sobre l'exposició, dient coses com ara: "S'està preparant a Athenea una manifestació d'art qu'està donada a que desfilin per la Societat Cultural tots els animadors de l'art pictòric i escultòric. Serà una manifestació de joventut, d'aquesta joventut catalana que tan treballa per enaltir el nom de la seva pàtria..."».

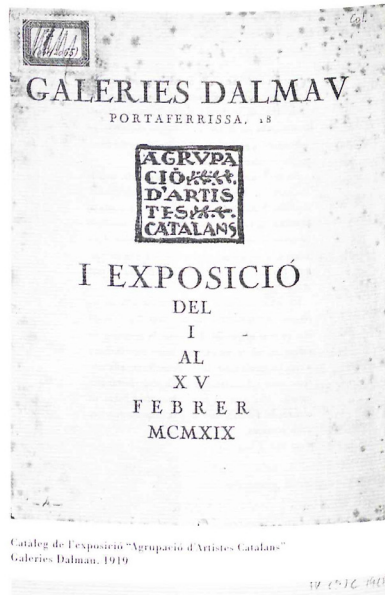
El 15 de desembre, el mateix Rafael Masó, actuant com a crític d'art, parlava elogiosament de l'obra de Pere Farró des de les pàgines del *Diari de Girona*: «el treball d'en Farró s'emmiralla de ple en la pintura moderna que ha subseguit al impressionisme, des de Cezanne cap aquí, pro és sucosa d'ingenuïtat i llibertat, sense convencionalismes i amb un fons d'inquietud i de tremolor que la fan altament simpàtica. La preocupació d'escola, cert que s'hi endevina també, pro en la forma més atenuant, ja que es veu que es filla d'haver-hi nascut i d'haver-la mamada, pro ben sovint ix ben en fora la persona, endevinant-se bé l'emoció sentida per l'artista i la existència d'una ànima tota exquisida i delicada apte per a les més subtils sensacions». El 1918 va presentar el quadre *Laplec* a l'Exposició Municipal que va tenir lloc a Barcelona.

Revista *Ofrena*

Tan brillant amb els pinzells com amb la ploma, el 1917 Pere Farró dissenyà la capçalera d'*Ofrena*, una revista literària que, a l'època, va ser tot un referent cultural dels Països Catalans. Aquell any, hi publicà dues crítiques d'art, una al número de maig («De l'exposició dels artistes francesos») i l'altra al de novembre («En Joaquim Mir i l'art modern català»). Al número d'octubre, Eusebi Isern i Dalmau li dedicà un escrit.

L'Agrupació d'Artistes Catalans

Pere Farró, juntament amb altres joves

>> Catàleg de la primera exposició de l'Agrupació d'Artistes Catalans a les Galeries Dalmau (1919). (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

>> Portada del catàleg de l'exposició de Pere Farró a la sala Athenea el 1916. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

artistes d'arreu del país, va promoure un moviment d'avantguarda anomenat Agrupació d'Artistes Catalans que, entre 1919 i 1925, va organitzar quatre exposicions a les prestigioses Galeries Dalmau de Barcelona. Aquest moviment, que comptava amb noms com ara Josep Girbal, Ferran Musons, Aurora Fontecha, Hèctor Ragni, Francesc Vidal i Emili Bosch, es va presentar a Barcelona el 1919. El manifest fundacional, escrit per Pere Farró, que aleshores havia traslladat la seva residència al cap i casal, declarava: «no és el nostre un agrupament d'esperit, sinó de conveniència. Per lo primer ens fa nosa l'individualisme. Nosaltres creiem més en la terra que en la escola. La terra ens

dona els elements i nosaltres hi posem la sinceritat per a representar-los. Ara per ara, ens sobren tots els anàlisis, tots els experiments d'òptica de que fa tant d'ús la pintura moderna».

De les quatre grans exposicions que l'Agrupació va organitzar a les Galeries Dalmau, Pere Farró només va poder participar en tres. A les dues primeres hi va aportar quatre i tres quadres, respectivament. La tercera, de l'1 al 15 de febrer de 1922, va incloure algunes pintures seves, malgrat que ell ja feia més de dos anys que havia traspassat.

Aquelles Fires del 1994

Amb motiu de les Fires de 1994, l'Ajuntament de Girona va organitzar, a les sales municipals de la Rambla, una exposició de Mela Mutermilch en què es varen poder veure vuit teles que l'artista polonesa va pintar a Girona el 1914, dues escultures i un relleu de Manolo Hugué, amb qui va coincidir aquell any a la ciutat, un oli de Xavier Monsalvatje, un croquis que Rafael Masó va fer de l'edifici Athenea i dos quadres de Pere Farró. L'exposició, que va tenir una gran repercussió en els ambients artístics de la ciutat, va ser comissariada per Mercè Doñate i Font, una gironina que durant molts anys ha estat vinculada al MNAC com a conservadora.

Un llegat dispers

Pere Farró va deixar una obra escassa i poc coneguda. Cap de les pintures més representatives del paisatgista de Sarrià (*Camí de l'ermita*, *L'hostal*, *Girona*, *Cases velles*, *Mercat d'Amer*, *Music Hall...*) és en cap museu. Tota l'obra pictòrica que va produir en la seva curta vida ha anat a parar a mans privades. Que se'n tingui constància, alguns dels quadres més emblemàtics es troben en col·leccions particulars com les Isern Dalmau (Fundació Lluís Coromina), Hermen Anglada i altres, fonamentalment de Girona.

Les cançons de l'instant

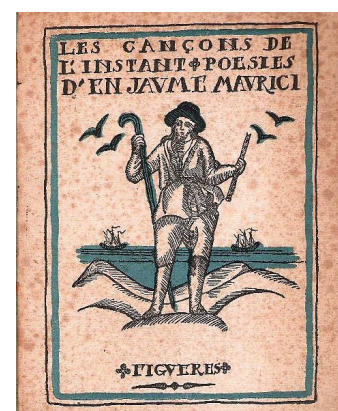
A Catalunya, al llarg dels temps, la xilografia ha tingut una gran tradició, principalment en publicacions de caràcter religiós. Cal esmentar els goigs, que solien tenir la part gràfica que representava la verge o el sant venerat a l'ermita feta amb aquesta tècnica (xilografia al boix).

>> Plaça de Girona 1918. Oli sobre tela de Pere Farró. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

>> Portada del núm. 7 de la revista Ofrena, en la qual col·laborà Pere Farró. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

>> Portada del llibre Les cançons de l'instant, obra de Pere Farró. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

A partir de 1916, grans artistes com Ricard Marlet o Josep Obiols van impulsar el moviment de la neoxilografia catalana. Això va fer que durant el noucentisme l'estètica del gravat estigués molt en voga al nostre país, i diversos autors, com Emili Ferrer o Josep Maria Castellar, van assajar tècniques xilogràfiques en revistes i altres publicacions. De fet, es tractava d'imitacions de xilografies fetes a la ploma, amb un estil, cal dir-ho, diferent del que exhibien els mestres coetanis del boix a Catalunya. Sovint, el que feien era imitar boixos primitius o dibuixos d'altres estils.

Pere Farró també s'apuntà a aquesta moda d'imitació del boix a través del dibuix, en les il·lustracions que efectuà per al llibre *Les cançons de l'instant*, que Jaume Maurici publicà a Figueres el 1921. L'artista sarrianeenc fou l'autor de la portada i de la il·lustració de set poemes d'aquest poemari. Malauradament, no va poder desenvolupar

aquesta tècnica, atès que va morir sense poder veure el llibre publicat.

Què va passar entre Mela Muter i Pere Farró?

Quan els primers dies de març de 1914 va arribar a Girona, amb el pintor mexicà Enrique Freyman, un amic de Diego Rivera que havia estat agregat cultural de l'ambaixada asteca a París, Mela Mutermilch tenia trenta-vuit anys, molt ben portats. Diuen les cròniques de l'època que era una dona imponent, elegant, culta i atractiva.

Procedent de París, Maria-Mela Klingsland, coneguda com a Mela Mutermilch (els amics li deien Mela Muter), va arribar a Girona envoltada d'una certa aura de *femme fatale*. Exercia un cert encanteri sobre tots els homes en general. A Girona, aquest encís especial, confirmat pel pintor Isidre Vicens, que va parlar amb algun dels protagonistes, es va manifestar d'una forma molt po-

tent sobre els cercles artístics i literaris, que l'adoraren, durant la breu estada que va fer a la ciutat, els mesos de març i abril de 1914.

Cent anys després, a propòsit de l'estada de Mela Muter a Girona, Eva Vázquez escrivia: «es va dedicar a recórrer els carrers de la Girona vella amb el cavallet fins que acabava exhausta. Una dona així no podia passar desapercebuda en una ciutat petita on predominava el negre contrit dels seminaristes. Xavier Monsalvatje, Joaquim Pla, Josep Tharrats i Miquel de Palol de seguida van congeniar-hi, i Rafael Masó, tan bon punt la va conèixer, va posar la sala d'exposicions d'Athenea a la seva disposició».

Parlant també de la pintora de Varsòvia, Tina Casademont l'any 1994 escrivia des de les pàgines del diari *El Punt*: «Es passava el dia pintant, però al capvespre visitava i participava en la tertúlia d'escriptors gironins que habi-

tualment es reunien en el Cafè Norat. Monsalvatje, Miquel de Palol, Josep Tharrats i Carles Rahola eren alguns dels més assidus». Tots eren gent d'ordre, respectable, alguns d'ells polítics i, sobretot, homes casats. Aquest viatge, Maria-Mela Klingsland l'havia fet sense Michel, el seu marit i representant, que es va quedar a la capital francesa, on la parella tenia fixada la residència.

A banda de tots aquests intel·lectuals catalans, durant la seva estada a Girona, Mela també es va relacionar amb Manolo Hugué, que ja coneixia de París. Aquella primavera, tornant de Cerret, l'artista noucentista havia fet cap a Girona i s'havia instal·lat a redós de la catedral, a la Casa de l'Ardiaca.

Al marge de tots aquests personatges, Mela Muter també conegué Pere Farró. Algunes persones que han estudiat l'estada de Maria-Mela Klingsland a Girona, com recentment ha fet Aitor Quiney a les pàgines de la revista *L'Avenç*, afirmen que va viure amb el pintor de Sarrià i que aquest li va llogar un taller. Mercè Doñate, en el catàleg de l'exposició que

es va fer a les sales municipals l'any 1994, també abonava la teoria que varen compartir sostre. Algun columnista, segurament amb menys informació però amb més gosadia, ha anat més enllà i ha insinuat que Muter i Farró varen tenir una relació sentimental.

Narcís-Jordi Aragó va escriure que varen compartir estudi, una apreciació, segurament més realista, que també subscriu Eva Vázquez, en un article publicat en el *Diari de Girona* el 6 de novembre de 1994.

És cert que el rumor va córrer i Isidre Vicens el va confirmar, però *madame* Mutermilch, com li deien alguns, a les seves memòries, consultades per Eva Vázquez, confessa que quan va ser a Girona es va estar a l'hotel del Centro del carrer dels Ciutadans, «una casa modesta, però de bona cuina».

Un autèntic desconegut

Quan tot just acabava d'estrenar els seus vint-i-cinc anys i s'havia instal·lat de manera permanent a Barcelona, on havia començat a ser reconegut en els

>> La pintora jueva Maria-Mela Klingsland, més coneguda com a Mela Mutermilch. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

cenacles de l'art de la capital catalana, Pere Farró va emmalaltir de tuberculosi i va morir el 22 de gener de 1920. Aquell dia va posar fi al que prometia una carrera brillant en el món de la pintura.

En el ple de l'Ajuntament de Girona del 20 de febrer de 1980, Josep Perpinyà i Citoler, reconegut artista i aleshores també regidor independent del grup municipal de CiU, va discrepar amb Josep Quintanas, membre del PSUC a l'equip de govern, en tractar el tema de la nomenclatura dels carrers de la ciutat. Arran d'aquesta desavinença, el pintor i escultor gironí va escriure una carta al director del diari *Los Sitios* en la qual proposava una relació d'artistes que havien estat vinculats a la ciutat i que, al seu parer, eren mereixedors de tenir un carrer o una plaça a Girona. En aquesta llista, que era molt semblant a un altre registre de pintors que Xavier Monsalvatje i Joaquim Pla havien publicat l'any 1917 en el seu recordat llibre *Terra de gestes i beutat*, hi figurava Pere Farró.

Anys més tard, el 1995, en el número 7 de la revista *Parlem de Sarrià*, Raimunda Coll publicava un extens article sobre Pere Farró en el qual reclamava un carrer dedicat a l'artista a Sarrià de Ter, el poble natal de Farró, atès que la llista de carrers de Sarrià està mancada de noms il·lustres.

Malgrat que tots els diccionaris, atles i altres llibres d'art parlen de Pere Farró com d'un pintor de gran talent, han anat passant els anys i tant a Girona com a Sarrià Pere Farró i Llorella continua restant en el més absolut anonim. Ara que s'acosta el centenari de la seva mort, potser fora un bon moment per reconèixer Pere Farró per ell mateix, com a artista, més enllà de la relació que pogués haver tingut amb Mela Mutermilch.

>> Quatre il·lustracions que Pere Farró realitzà per al poemari *Les cançons de l'instant*. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

Fa cent anys de la desaparició d'*Ofrena*

Entre el novembre de 1916 i el març de 1918 es va editar a Barcelona la revista *Ofrena*, una publicació mensual literària impulsada per Ladislau Cantell i l'advocat i poeta del Pla de l'Estany Eusebi Isern i Dalmau, que en fou cofundador i el primer director. Aquest mes de març, doncs, ha fet cent anys de la desaparició d'*Ofrena*, un projecte cultural molt potent, potser massa avançat per l'època en què es va concebre. En el número 1, els redactors de la revista publicaven, a la pàgina 2, tota una declaració d'intencions en què, entre altres coses, deien que es plantejaven «fer una revista literari-artística idealment eclèctica». També deixaven clar que volien fer art i no política i afirmaven que «com a mètode per fer entrar a la gent en la nostra literatura, el millor mitjà és mesclar la Literatura amb les Arts pictòriques i fotogràfiques que daran a la nostra revista un caient més artístic i elegant».

Aquesta publicació, que, a banda de text, incorpora-va dibuixos i fotografies, va viure diverses etapes. Els sis primers números varen seguir la línia marcada des de l'inici, que se centrava en l'actualitat literària i publicava poesies, crítiques de llibres, intervencions dels Jocs Florals, narracions curtes...

Amb el temps, la revista va anar agafant volada i va comptar amb la col·laboració de grans noms de la intel·lectualitat catalana, com ara Josep Maria Folch i Torres, Àngel Guimerà, Lluís Nicolau d'Olwer, Santiago Rusiñol, Joan Salvat, Ventura Gassol, Joan Alcover i Maspons, Miquel Costa i Llobera i Josep Maria Batista i Roca, entre d'altres.

A partir del número 7, es continuà amb la mateixa línia editorial i amb les mateixes col·laboracions, però hi va haver un canvi d'imatge: Pere Farró va modernitzar el grafisme de la capçalera, introduí noves seccions i dibuixos i la publicació incorporà el subtítol *Revista Catalana*. Aquests canvis iniciats en el número 7 es van mantenir en el 8 i, quan havia de sortir el número 9, s'inicià una segona època, amb la mateixa capçalera de Pere Farró,

però amb una nova numeració, que engegà amb la revista d'agost-setembre de 1917, un doble número de trenta-sis pàgines.

En aquesta segona etapa, s'hi introduïren més canvis: el subtítol *Revista Catalana* es va substituir per *Orgue de Nostra Parla*, es potencià la proposta cultural i es començaren a acceptar articles polítics que fomentessin el debat nacionalista. Una altra modificació important va ser que la revista catalana va esdevenir una publicació que abastava tot l'àmbit dels Països Catalans. Periodísticament, es produí un fet tan innovador com revolucionari, potser massa avançat per al 1917, i és que *Ofrena* va obrir tres redaccions noves, que completaren la principal de Barcelona: una a Palma, una altra a Perpinyà i una tercera a València.

La segona època va mantenir les grans firmes i incorporà nous col·laboradors de gran prestigi, com ara Bartomeu Barceló i Tortellà, Marià Manent, Josep Carner, Eugeni d'Ors i Josep Maria de Sagarra.

Aquesta aposta, tan valenta com arriscada, va durar fins al número 8, que es publicà al mes de març de 1918. Aquest va ser el darrer número d'una revista consagrada a la promoció de la llengua i la cultura catalanes que va haver d'abaixar la persiana perquè, econòmicament, no va poder suportar l'estructura empresarial.

Des de les comarques gironines, es feu una contribució importantíssima a l'èxit de la revista *Ofrena*. Algunes signatures que varen col·laborar al prestigi de la publicació foren Caterina Albert, Guerau de Liost, Pere Farró, Miquel de Palol, Prudenci Bertrana, Jaume Maurici, Laureà Dalmau, Joaquim Ruyra i Eusebi Isern i Dalmau. Aquest últim, a banda d'escriure-hi amb regularitat, va donar suport econòmic al projecte des del primer número fins a l'últim. Josep Pla publicà la seva primera narració a la revista *Ofrena*. L'escriptor de Llofriu qualificà la publicació, que inicialment estava promoguda per estudiants catalanistes d'entre setze i dinou anys, «d'empresa romàntica (en el sentit antieconòmic de la paraula) i heroica».

>> Un detall de la portada de la revista *Ofrena*, que tenia redaccions a Barcelona, Palma, València i Perpinyà. (Font: ARXIU JOAN BARBARÀ)

Producció ecològica a l'alça

Text > TEIA BASTONS

Il·lustració > MONTSE MAYOL

La superfície de producció agrària ecològica gairebé s'ha multiplicat per cinc durant els últims deu anys a les comarques gironines. I supera en més del doble la de fa cinc anys. Dit així, costa fer-se una idea del pes d'aquest tipus de producció, que incideix en l'ús de productes i tècniques com més naturals millor, i que exclou totes aquelles que poden afectar el medi ambient o la qualitat del producte, com els colorants i conservants. Un sistema de producció que té defensors però també detractors, que consideren que no és ni rendible, ni eficaç, ni mediambientalment sostenible. Al marge d'estar-hi a favor o en contra, només cal posar-hi xifres per comprovar la tendència a l'alça d'aquest tipus de producció. Des de l'any 2000 fins al 2017, a la demarcació de Girona hem passat de 2.000 hectàrees de producció ecològica a ni més ni menys que 41.000. I s'ha passat d'una vintena d'explotacions ramaderes ecològiques a prop de 300. Les explicacions d'aquest fenomen són moltes. És evident que, en un món cada vegada més globalitzat i amb més competència, els productors s'han d'enfrontar al repte de buscar el seu espai. I com que sovint no poden competir en preu, busquen el valor afegit i es decanten per oferir un producte de més qualitat. I és en aquest context que hem de situar l'eclosió de la producció ecològica. També en les noves tendències i hàbits de consum responsable, en els canvis culturals, demogràfics, dels estils de vida i, per què no, en els canvis en el poder adquisitiu i en la sensibilitat mediambiental dels consumidors. Tot plegat fa que a l'hora de parlar de menjar parlem d'un augment de la demanda de productes saludables, ecològics i orgànics, i s'incideixi en la salut, en la comoditat, en el plaer, en el producte de proximitat... El sector agroalimentari gironí és molt potent. I en el cas dels productes ecològics, les dades mostren el pes que té quant a producció i comercialització. Però queda feina per fer. Per posar un exemple, la demarcació de Girona és la que l'any passat va registrar un augment més important del cultiu de vinya d'agricultura ecològica. No obstant això, encara representa només el 9,21 % del total, el percentatge més baix de Catalunya. En una jornada recent sobre el sector, es va fer palès que per sobreviure no hi ha més remei que adaptar-se a les noves tendències de

consum i compra. Això implica no només oferir valor afegit, sinó també saber explicar molt bé què es fa i com es fa perquè la ciutadania cada vegada és més exigent i vol estar més informada.

Un total de 332 productors i 201 indústries

El Consell Català de la Producció Agrària Ecològica (CCPAE) és l'organisme que s'encarrega de certificar els productes agroalimentaris ecològics. Segons les seves dades, la major part de la superfície dedicada a producció ecològica a les comarques gironines correspon a pastura i farratge. Però també hi ha vinya, olivera, fruiters i explotacions ramaderes, la majoria dedicades a la producció de carn de vaquí. A la demarcació també hi ha 332 productors i 201 indústries agroalimentàries ecològiques. A tot Catalunya, el sector mou prop de 500 milions d'euros.

El bisbe Ramon de Girona: un misteriós personatge d'inicis del segle XII

En un pergami desat als arxius departamentals de la Droma, a França, classificat com a 2 H 229, hi ha escrit un text, datat de l'any 1112, o bé del 1113, segons el sistema de còmput documental que utilitzem, en el qual apareix un bisbe electe de Girona anomenat Ramon, un prelat que mai més tornem a trobar documentat. Qui era aquest misteriós personatge que apareix un sol cop?

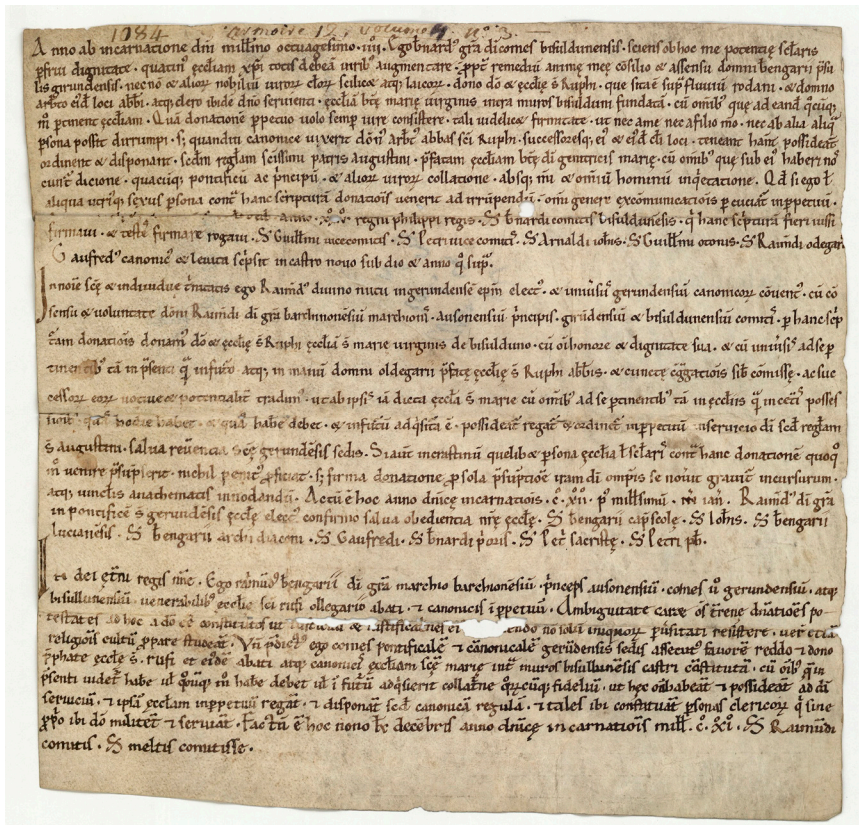
Text > JOSEP CAMPRUBÍ SENSADA, doctor i especialista en història medieval

L'única actuació que coneixem del bisbe electe Ramon de Girona és la donació de l'església de Santa Maria de Besalú al monestir de Sant Ruf d'Avinyó (França), una cessió que es va fer amb el consentiment de Ramon Berenguer III, que, entre d'altres

títols, tenia els de comte de Barcelona, de Girona i de Besalú. Després d'això, desconeixem qualsevol altra referència del bisbe Ramon i hem d'esperar fins a 1179 per trobar a Girona un altre bisbe anomenat igual.

El pergami en què hi ha escrit aquest text en conté dos més. En aquests, igual

que en el cas anterior, es fa referència a la donació de l'església de Santa Maria de Besalú a Sant Ruf d'Avinyó, que en un dels escrits és cedida pel comte Bernat de Besalú l'any 1084 i en un altre, pel comte Ramon Berenguer II el 1110-1111. Els textos del pergami es consideraven originals, però han d'ésser còpies, atès que, entre el més vell i el més nou hi ha vint-i-vuit anys de diferència, i es veu que tots han estat escrits per la mateixa mà, malgrat que no s'especifica enlloc el nom de l'escriptor. A més, el segon text és d'una data posterior al tercer, és a dir, que estan barrejats cronològicament, una cosa impensable si fossin originals, ja que les dates serien correlatives. El que deduïm, però, és que a algú li interessava tenir recollits en un mateix pergami aquests tres textos de temàtica similar. Si fem un estudi acurat del document, ens adonarem que el més interessant no és el fet que sigui una còpia, sinó descobrir que es tracta de tres textos falsificats. I, com ho sabem? Doncs perquè als textos dels anys 1110-1111 i 1112-1113 Ramon Berenguer III ens apareix com a «príncep d'Osona», una titulació que no existia i que tan

>> Pergami desat als arxius departamentals de la Droma amb el número 2 H 229. Conté tres textos diferents. Al segon hi apareix el bisbe Ramon. (Font: ARCHIVES DÉPARTEMENTALES DE LA DRÔME)

>> Vista actual del monestir de Santa Maria de Besalú. (Autoria: JOSEP CAMPRUBÍ)

>> Façana nord-est de la catedral de Girona, on s'aprecia l'anomenada torre de Carlemany. Per l'arqueologia i per la documentació escrita sabem que al segle XII n'hi havia dues i que es coneixien com a campanar vell i campanar nou. (Autoria: JOSEP CAMPRUBÍ)

sols trobem en aquests dos escrits. El seu fill, Ramon Berenguer IV, va ser anomenat príncep d'Aragó a partir de 1137, ja que en aquesta data va obtenir els drets del regne d'Aragó gràcies a la promesa d'esposori amb Peronella, filla del rei Ramir. Així, la persona que falsificà els textos del pergamí, aplicà al pare la titulació que tenia el fill, en canviar Aragó per Osona (*Aragonensis* per *Ausonensis*). La paraula «príncep» també apareix al text de 1084. Sabem que el 1106 el comte Bernat III de Besa-

lú va donar l'església de Sant Martí de Juvinyà, situada fora els murs de Besalú, al monestir de Sant Ruf d'Avinyó i a partir d'aquest moment trobem ben documentades les relacions entre Santa Maria de Besalú i Sant Ruf d'Avinyó, però en canvi no trobem cap referència escrita entre el període que va de la suposada donació del comte Bernat II, el 1084, a la de Bernat III, el 1106, un fet sospitós. Al text de 1110-1111 hi signa una comtessa anomenada Meltis, un personatge que no sabem qui és i que

potser caldria identificar amb Mafalda, la mare de Ramon Berenguer III, però no podem afirmar de segur que encara fos viva en aquestes dates i, per tant, és un altre indicatiu dubtós. La vertadera supeditació de l'església de Santa Maria de Besalú a Sant Ruf d'Avinyó la va fer l'any 1136-1137 el comte Ramon Berenguer IV amb el consentiment del bisbe Berenguer Dalmau de Girona.

Però, per què dos d'aquests textos inventats es van datar entre els anys 1110 i 1113? Doncs possiblement perquè a la seu de Girona hi havia un buit episcopal. L'any 1110-1111 havia mort Bernat Umbert, l'anterior bisbe, i sembla que no n'hi tornà a haver cap més fins al 1114, amb Berenguer Dalmau, un buit que en aquest període va fer que a la seu s'hi escrivessin pocs documents i, als que es redactaven, mai s'hi esmentava el nom de cap bisbe. A aquesta situació de vacant episcopal hi degué influir el fet que el comte Ramon Berenguer III, a més d'ésser comte de Barcelona, Girona, Osona-Manresa i d'altres llocs, l'any 1111 obtingués els comtats de Besalú, Ripoll, Vallespir, Fenollet, Perapertusa i el vassallatge del comte de Cerdanya-Berguedà. Com que el comte era qui donava el vistiplau a l'elecció del bisbe, els canvis en la situació política podrien haver provocat una demora en aquest procés ja que calia trobar un candidat que sabés adaptar-se bé a la nova situació. Per tant, aquests anys de buit eren ideals per situar-hi textos falsificats, ja que difícilment podien ésser rebatuts amb els escassos documents catedralicis que existien.

Pel llenguatge utilitzat i pel tipus de lletra, la triple falsificació es degué escriure a finals del segle XII o bé a inicis del XIII. Però, per què es va fer? La hipòtesi que ara per ara sembla més creïble és que els monjos de Besalú no acceptessin la supeditació al monestir de Sant Ruf i que, per tal de legitimar els drets que aquest darrer tenia sobre el primer, s'inventessin tres documents, recollits en un mateix pergamí, en els quals personatges importants com ara el comte Bernat II de Besalú, el comte Ramon Berenguer III de Barcelona i un suposat bisbe Ramon de Girona, en temps immemorials, donaven Santa Maria de Besalú a Sant Ruf. Així, el bisbe Ramon no és més que un personatge inventat amb la finalitat de justificar una falsificació.

Dues obres i una sola mirada

Divergències i convergències en l'obra literària de Prudenci i Aurora Bertrana

Prudenci Bertrana i Aurora Bertrana són dos grans noms de la literatura catalana contemporània. El 2017 va ser declarat Any Bertrana per la Generalitat de Catalunya (amb motiu del 150 aniversari del naixement del pare i del 125 del de la filla), la qual cosa va impulsar nombroses activitats per aprofundir en l'obra de tots dos escriptors. Amb aquest any tan fructífer a l'esquena, ens proposem explorar la vinculació intel·lectual que hi ha entre les respectives obres d'aquests autors.

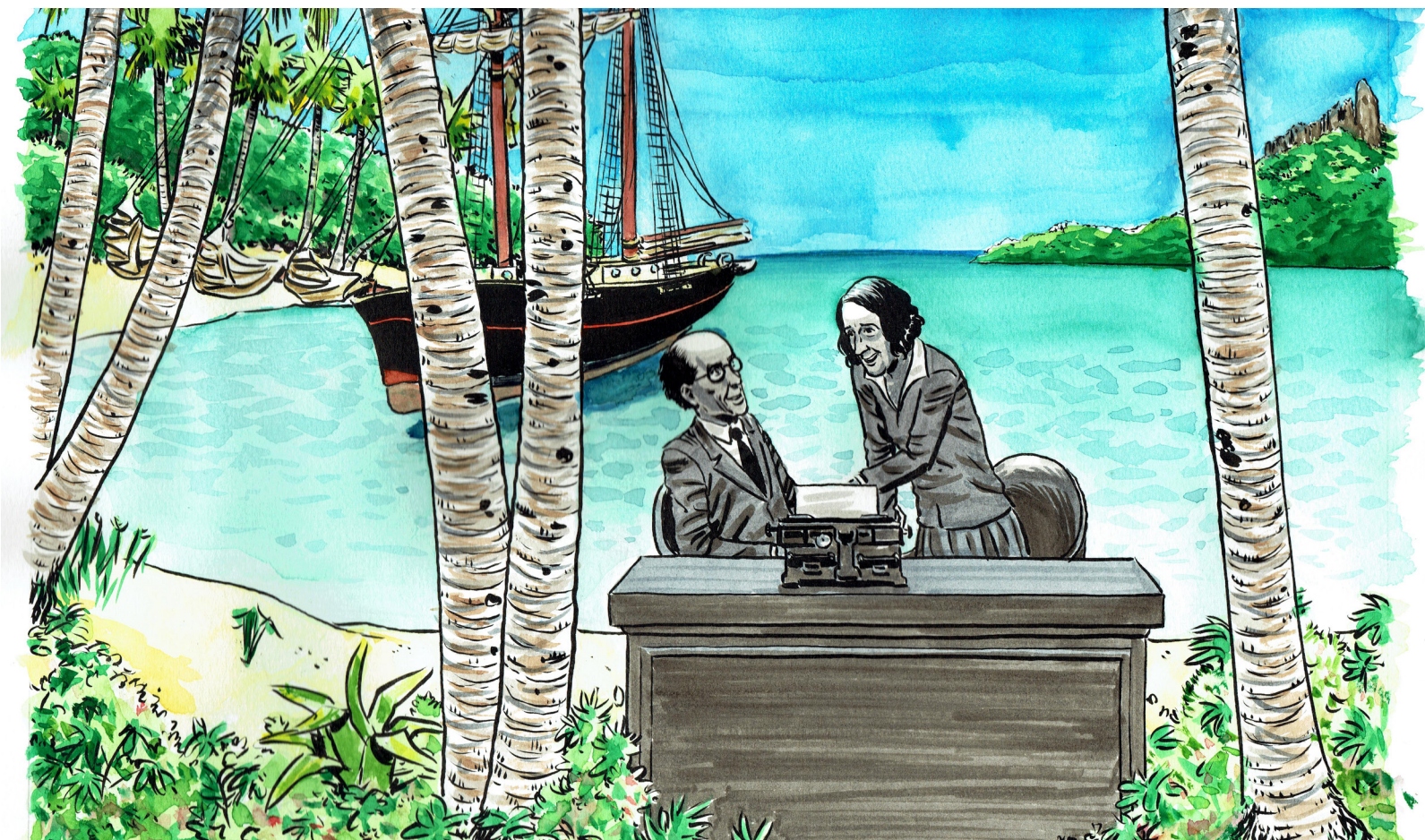
Text > **GLÒRIA GRANELL**, llicenciada en filologia catalana i autora de diversos estudis sobre Prudenci Bertrana

A la trilogia autobiogràfica novel·lada *Entre la terra i els núvols*, que Prudenci Bertrana escriu al final de la seva vida, Aurora és representada

pel personatge de Carme, filla gran del protagonista, una noia amb ganes de volar i bones aptituds musicals. Per la seva banda, Aurora, a les seves memòries, evoca moltíssim la figura

del pare, sobretot en els capítols dedicats a la infantesa: parla a bastament de la seva vocació artística, de la literatura, dels amics, de l'ambient intel·lectual que l'envolta.

>> *Prudenci i Aurora Bertrana van escriure a quatre mans L'illa perduda, una novel·la plena d'aventura i romanticisme ambientada als mars del sud.*
(Autoria: IVÁN GARCÍA)

En el terreny personal, els uneixen moltes coses. Com escriu Neus Real, «s'estimaven amb deliri i tenien molts trets en comú. Els unien el gust per les caminades i el futbol, la tendència a somiar i les dualitats —ell, com ella, podia passar fàcilment de l'afabilitat a la sorruderia, de la calma pacífica a l'agressivitat física—. També s'assemblaven en l'esquerperia que gastaven davant de certes situacions, la naturalesa indòmita (per bé que en sentits diversos), l'honradesa, la sinceritat i la fascinació pel paisatge» (Neus Real, *Aurora Bertrana i Salazar*, Girona, Ajuntament de Girona, 2018, p. 53-54). Podem afegir-hi la compartida necessitat d'aïllament i una volguda indiferència cap a l'entorn intel·lectual «oficial».

Si ens basem en el dibuix que un i altra ens han fet arribar de si mateixos al llarg de la seva obra, els caràcters divergeixen també en aspectes importants. Aurora es presenta com una persona valenta, atrevida, decidida, amb un caràcter fort i positiu. Fa gala del seu tarannà obert, aventurer i imprudent. Somia sense recança i s'esforça per complir els objectius que es proposa: «Els somnis, els solia pagar a bon preu i mai no em desavesava de lliurar-m'hi i mai no em penedia d'haver-m'hi lliurat» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, Girona, Diputació de Girona, 2013, p. 387). Una actitud vital que contrasta amb el caràcter pessimista i prudent que evoca el pare de si mateix, escriptor dolgut per les dificultats que comporta convertir en professió una vocació artística. Tant Prudenci com Aurora creen intencionadament un personatge públic, construeixen una imatge d'ells mateixos que encara avui ens acompanya.

Literàriament, els estils són molt diferents: directe, viu i fresc el d'Aurora; més treballat i descriptiu el de Prudenci. Són fills d'èpoques socials i intel·lectuals diverses i per això també tenen eixos temàtics diferents. Tot i això, les seves pàgines tenen molts punts d'unió. Marta Vallverdú ha analitzat aquesta relació literària i conclou que de pare a filla no hi ha un mestratge literari clar, però sí educacional. Com intentarem explicar, aboquen una mateixa mirada cap a la realitat (Marta Vallverdú, «Aurora i Prudenci Bertrana, proximitat i llunyania», *Revista de Girona*, núm. 193,

>> Aurora Bertrana amb el trio femení de jazz (Chamonix, 1924-1925).
(Font: AURORA BERTRANA, *MEMÒRIES FINS AL 1935*, PÒRTIC, 1973.)

>> Aurora Bertrana amb el seu marit, Monsieur Choffat, a la Polinèsia (1926-1929).
(Font: BIBLIOTECA DE CATALUNYA. *IMATGES*, NÚM. 10, 13-8-1930.)

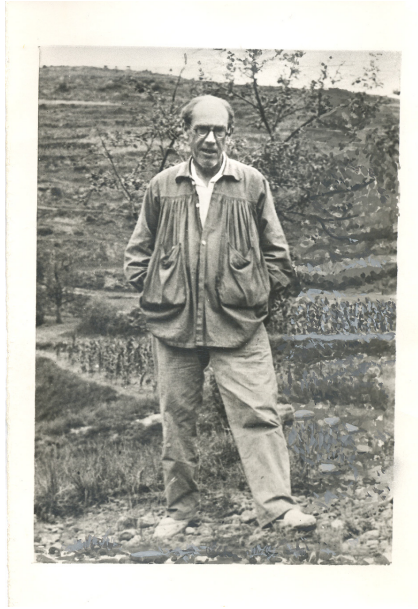
març-abril 1999, p. 78-81).

En la trajectòria literària d'Aurora Bertrana són molt importants la influència del pare i del seu entorn intel·lectual. De petita llegeix els llibres de la biblioteca de casa i s'amara de l'ambient literari que s'hi respira. Un ambient en el qual també té un paper destacat la mare, Neus Salazar. Aurora recorda així aquesta passió de la seva mare pels llibres: «La lectura l'absorbia. Amb un llibre a les mans podia evadir-se del seu món i viure unes hores en un altre, potser més lluminós, qui sap si més tèrbol, però també més divers, oposat al quotidià» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 19).

En un primer moment Prudenci Bertrana no veu amb bons ulls que la seva filla es dediqui a la literatura. Tot i el disgust d'aquest rebuig inicial, amb

el temps Aurora l'entén com un mecanisme de sobreprotecció paterna que és capaç d'analitzar amb gran lucidesa psicològica: «El pare, considerant-se infinitament malaurat de ser escriptor, com s'havia considerat infinitament malaurat de ser pintor, no volia que jo ho fos i s'imaginava ingènuament que fent de músic hom podia ser feliç, com si el mal vingués d'escriure o de pintar i no de la nostra incapacitat (la seva i la meua) d'adaptació al medi que ens voltava i a l'absència total d'esperit comercial, pràctic i oportunista» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 161).

Una vegada decideix fermament ser escriptora, però, el pare li dona tot el suport: és gràcies als seus contactes que publica «Impressions d'una estudianta» des de Suïssa, on estudia músi-

>> Prudenci Bertrana, a Sant Pere Pescador, envoltat de natura. És l'última imatge coneguda de l'escriptor. (Font: UNIVERSITAT DE GIRONA. FONS PRUDENCI I AURORA BERTRANA.)

ca, i és també gràcies a ell que publica a Catalunya des de Tahití. Ben aviat, però, es fa un nom com a escriptora per ella mateixa gràcies a la fascinació que provoca la seva literatura a casa nostra.

Llegint-la amb perspectiva podem afirmar que la literatura de Prudenci i Aurora Bertrana parteix d'uns punts en comú que, de manera esquemàtica, es poden resumir en els eixos següents: la relació que estableixen amb l'art, la natura com a paradís, el vincle entre viure i escriure i, finalment, *L'illa perduda*, la novel·la que escriuen junts el 1935.

El 1935 Prudenci i Aurora Bertrana escriuen junts el seu primer i últim llibre, *L'illa perduda*

La relació amb l'art

Als inicis de la seva carrera artística Prudenci Bertrana es dedica a la pintura i Aurora és violoncel·lista. Al final, tots dos esdevenen escriptors de vocació i de professió. La vocació artística inicial és fruit d'una determinada sensibilitat interior compartida, i amb el temps també esdevé un suport econòmic. Prudenci Bertrana és professor de

dibuix i pintura (tant a Girona com a Barcelona), la qual cosa li proporciona un sou estable per escriure. De la mateixa manera, els primers anys de viure a la capital Aurora ajuda la família tocant en un trio en un hotel de la Rambla, i durant la seva estada a la Polinèsia fa de professora de música per poder disposar d'ingressos propis. La música i la pintura en moltes ocasions els permeten dedicar-se a la seva vocació real, la literatura.

Més enllà de l'específica vessant artística de què parlem, tots dos tenen una especial capacitat d'observar, d'analitzar la realitat amb una mirada determinada, de deixar-se emocionar per aquesta realitat i de compartir aquesta experiència íntima: tocant, pintant o escrivint. Els discursos i escrits teòrics que fa Prudenci Bertrana en el marc del modernisme gironí els primers anys del segle XX teoritzen clarament sobre aquesta forma d'entendre l'art (vegeu «Prudenci Bertrana i la vida cultural gironina», a Glòria Granell, *Prudenci Bertrana, els primers passos de l'Artista*, Girona, Ajuntament de Girona, 2003, p. 59-91), molt en la línia dels discursos modernistes de Casellas, Rusiñol i companyia. En el cas d'Aurora, la fascinació per l'emoció artística no pren forma de manifest teòric, però es fa palesa en nombrosos escrits i cartes. En són un bon exemple les primeres que escriu al mestre Pau Casals, en què equipara la música a un miracle que cura l'esperit (Glòria Granell i Joaquim Rabaseda, «"Venerat mestre": Correspondència entre Aurora Bertrana i Pau Casals (1945-1953)», a *Aurora Bertrana, una dona del segle XX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2001, p. 89-121).

És amb la literatura, però, que tant l'un com l'altra aconsegueixen expressar magistralment els estats de la seva ànima, retratar la realitat que els envolta i descriure la seva època amb detall.

La natura com a paradís

La fascinació pel paisatge com a motor creatiu es troba en tots dos escriptors des del naixement de la seva vocació literària. El primer escrit de Prudenci Bertrana («Les orenetes», 1898) parteix de l'observació d'un aspecte de la natura, en aquest cas unes orenetes, des de l'ampit de la finestra del seu estudi de pintor. Uns anys més tard va teoritzar sobre aquesta relació entre art i

creació a la conferència «De les bel·leses de la natura i el meu goig» (1908). A partir d'aquest moment, i gràcies a l'empenta de Joan Maragall, la natura es converteix en l'eix central de la seva literatura.

Pel que fa a Aurora, l'admiració per la natura també té un paper cabdal a l'hora de tirar endavant la seva vocació literària. Pren la decisió de dedicar-se professionalment a escriure en un moment de màxima comunió amb l'entorn, durant la seva primera estada a Suïssa: «El seu silenci constituïa un element favorable a la plenitud de la meua comunió amb la muntanya. I d'aquesta comunió va néixer la ja irrevocable decisió d'esdevenir escriptora» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 268).

La natura és l'eix temàtic cabdal en l'obra de Prudenci i Aurora Bertrana. Tot i que es tracta de naturaleses diferents, en tots dos casos s'associen a l'harmonia i la pau. Per Prudenci, la natura idealitzada pren forma de bosc; en el cas d'Aurora són les platges verges de la Polinèsia. Es tracta de paradisos personals que en cada cas corresponen a un període de màxima felicitat vital. Per Prudenci el contacte amb la natura dels estius a la Selva s'associa a la llibertat i ingenuïtat de la infantesa. Aurora, per la seva banda, viu els anys més feliços de la seva vida a Tahití, en contacte amb la natura verge. En tots dos casos el *locus amoenus* esdevé sempre impuls creatiu.

Tot i el diferent tractament que fan de la llengua, ens trobem davant de dos mestres en el domini de la descripció paisatgística: utilitzen amb precisió els adjectius i excel·leixen en la representació cromàtica a través de la paraula. El coneixement de primera mà que tenen de la natura que descriuen, a més, els permet no només mostrar-la únicament com a espai idíl·lic, sinó també descriure'n la part més fosca. La crueltat del foc com a element incontrolable de la natura, en el cas de Prudenci (a *L'hereu*, per exemple), o el perill del mar en tempesta, en el d'Aurora (a *L'illa perduda*, entre altres obres), són escenes essencials de la seva literatura.

La natura dels Bertrana, a més, és una natura que porta implícits uns valors positius oposats als que associen a la vida a l'urbs. En tots dos casos el dualisme entre natura-essència-llibertat

>> Aurora Bertrana, en una de les seves darreres estades al Berguedà. (Font: ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ. JOSEP DEUSERAS I VILANOVA.)

i ciutat-hipocresia-individualisme és una constant que ressegueix pràcticament tota l'obra.

Viure i escriure

Si afirmem que Prudenci i Aurora Bertrana converteixen en art allò que els emociona és perquè escriuen a partir de l'experiència viscuda. En un cas, l'experiència vital va lligada al bosc, als herois del camp, a la Girona de *Josafat*. En l'altre, a la vida a Suïssa, a la Polinèsia, al Marroc o a l'Europa de l'exili. «El primer que s'ha de fer amb la vida és viure-la i després, si de cas, escriure-la amb coneixement de causa», diu Aurora a les seves memòries (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 189).

Els últims anys de la seva vida aquest vincle entre vida i literatura s'intensifica. Prudenci Bertrana des del 1935 fins a l'any de la seva mort, el 1941, es dedica a recordar i a escriure sobre allò que recorda per deixar un determinat testimoni de la seva petjada com a escriptor: el discurs com a president dels Jocs Florals de Girona del 1935, el discurs d'homenatge a Santiago Rusiñol (1936) o la redacció del pròleg de la seva primera novel·la, *Violeta* (inèdita en un calaix des del 1899 i que no va ser publicada fins al 2014), són alguns exemples de la recta final en la construcció del propi personatge públic que porta a terme al llarg de tota la seva trajectòria intel·lectual. Aurora els últims anys també viu en el record: «Aquests darrers anys no he viscut. És difícil d'explicar. Són anys sense cap aventura, anys somorts, anys grisos. Només he viscut en les meves obres literàries. Ara, per a mi, escriure és viure» (Mireia Xapel·li, «Aurora Bertrana: una escriptora, un premi»,

Presència, Girona, núm. 205, any V, 7 de juny de 1969, p. 10-11).

En tots dos casos aquesta etapa de record es plasma en la redacció d'unes memòries. Prudenci Bertrana escriu *Entre la terra i els núvols*, una trilogia autobiogràfica novel·lada amb un personatge de ficció com a protagonista, Innocenci Aspriu. Està formada per *L'hereu* (1931), *El vagabund* (1933) i *L'impenitent* (publicada pòstumament el 1948). Aurora escriu les memòries en dos volums, *Memòries fins al 1935* i *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya*. Aquests darrers llibres contenen les millors pàgines que han escrit un i altra i aconsegueixen l'objectiu de tancar la construcció de la seva pròpia imatge, forjada al llarg de molts anys.

L'illa perduda

El 1935 Prudenci i Aurora Bertrana escriuen el seu primer i últim llibre en col·laboració, *L'illa perduda*. Són anys de tristesa personal per la mort recent de Cèlia, la filla petita de Prudenci i germana d'Aurora, el 1931, després de la mort dels altres dos germans, Helena i Heribert. En l'àmbit professional, en canvi, es troben en un moment dolç: Prudenci Bertrana ha rebut el Premi Crexells (1931) i és un autor de culte. Aurora el 1929 ha tornat de la Polinèsia, on ha passat tres anys, i ha publicat amb èxit *Paradisos oceànics*. Fa conferències, articles i ja és molt llegida i admirada.

En aquest context escriuen junts una obra que Aurora fa temps que té en ment, que parteix de l'imaginari temàtic polinesi i que en molts aspectes traspua l'estil narratiu del pare. Si ens regim pel que diu Aurora a les memòries, l'escriuen literalment a quatre mans: «Després d'haver perdut tants anys, jo em lliurava finalment, en cos i ànima, a la literatura. El pare, sens dubte penedit de no haver-m'ho permès abans, em tornava a oferir la seva col·laboració per a escriure la projectada novel·la d'aventures. Ens hi vam posar. [...] El pare i jo escrivíem al mateix temps, ell els seus capítols, jo els meus, ell a Roger de Llúria, 4, jo a Diagonal, 313, Adesiara, ens llegíem el que havíem escrit i ho comentàvem i corregíem. Així vam escriure *L'illa perduda*» (Aurora Bertrana, *Memòries fins al 1935*, op. cit., p. 573).

L'illa perduda uneix pare i filla en un sol volum literari. Hi trobem la mirada lleugerament ingènua i entusiasmada que comparteixen. Hi trobem la passió pel paisatge i la paraula sorgida de l'emoció, de l'experiència viscuda. Simbòlicament representa també el relleu entre una generació d'escriptors i una altra, entre la literatura de Prudenci i la d'Aurora, entre el pare i la filla. Dos escriptors units per la vida, que construeixen una obra literària sòlida i diferenciada, però amb una mateixa mirada: la de l'emoció veritable davant la realitat.

El dualisme entre natura-essència-llibertat i ciutat-hipocresia-individualisme ressegueix pràcticament tota la seva obra

El llegat de Tom Sharpe

La Fundació Tom Sharpe, amb seu a Palafrugell, treballa per difondre l'obra de l'escriptor anglès i per inventariar i catalogar tot el seu llegat.

Text > MIQUEL MARTÍN I SERRA

Nascut a Londres el 1928, Tom Sharpe va deixar una obra eminentment humorística. Però rere la sàtira i la farsa, rere la seva mirada corrosiva, s'hi pot entreveure una preocupació per la condició humana, una crítica social i política i una denúncia de les convencions i de la hipocresia, sovint incrustades en el llenguatge i els usos i costums més quotidians i inconscients. És per això que Sharpe avorria i parodiava el puritanisme i l'esnobisme anglesos, la seva moral repressiva i els seus «vicis ancestrals»: «No hi ha res pitjor que un gentleman anglès, deploro aquesta cultura tan britànica del diner i les aparences». Els seus personatges, arrossegats cap a situacions rocambolesques, solen ser persones inadaptades, insatisfetes, solitàries, que lluiten per integrar-se en una societat que les repudia o les ignora, que les utilitza o les menysté. El seu humor, doncs, pot ser mordaç o groller, fins i tot, però mai no és gratuït ni banal, sinó que ens revela i ens mostra una realitat que sovint no sabem o no volem veure, i ens convida, per tant, a la reflexió i a l'autocrítica.

Cal recordar que precisament el seu compromís polític i la seva denúncia de les injustícies li van comportar l'arrest i la deportació de Sud-àfrica (on treballava d'assistent social i on també havia muntat un estudi fotogràfic) el 1961, en plena època de l'apartheid. L'escriptor va tornar al seu país natal i va dedicar-se a la docència, com a professor de Cambridge, i va anar bastint la seva obra novel·lística amb aquell humor lúcid, punyent, que molt sovint fa diana en l'àmbit universitari i que li va permetre de crear el seu personatge més emblemàtic i reeixit: Wilt. Des d'aleshores, la seva obra ha estat àmpliament traduïda, s'ha portat al cinema i al teatre i ha esdevingut un referent de la literatura humorística i

>> Montserrat Verdguer i Tom Sharpe, el 3 d'abril del 1996 a Llofriu. (Autoria: PEPE BERTRAN)

satírica, seguint la tradició britànica de grans autors com Swift, Dickens, Wilde, o Wodehouse, de qui sempre es va declarar deixeble.

L'any 1992, en plena crisi creativa i convidat per la seva agent literària, Sharpe va descobrir Llafranc. En aquest racó de la Costa Brava, hi va passar gairebé els darrers vint anys de la seva vida, primer en un hotel i després a la casa que es va acabar comprant. A Llafranc, en una mena de recer (sense aprendre mai l'idioma del país), hi va escriure obres com *Les beques boges: Una crònica de Porterhouse*, *L'ovella negra* o *Wilt s'ha perdut*. El van atreure la bellesa i la placidesa del paisatge i el clima benigne, és clar, però sobretot va quedar captivat per

un ambient i un tarannà que s'adeien amb la seva concepció vital i literària. Sempre va destacar l'atmosfera de tolerància i respecte que es vivia a Catalunya, el sentit de l'humor de la seva gent, i sempre va estar agraït al seu sistema sanitari, fins al punt que va dedicar *Els Grope* «als metges catalans [...], que em van salvar la vida el 2006». Durant bona part dels anys que Sharpe va viure a casa nostra, Montserrat Verdguer va ser la seva metgessa i amiga i la vetlladora i difusora de la seva obra. L'escriptor va morir a Llafranc el 6 de juny del 2013 i, mitjançant el seu testament, va manifestar la voluntat que Verdguer fos hereva i marmessora de tot el seu llegat literari i fotogràfic i que aquest es guardés com una uni-

tat. Fou així com, superats tots els tràmits legals i administratius, va néixer la Fundació Tom Sharpe, amb seu a Palafrugell i estretament vinculada a la Universitat de Girona (UdG), que a través de la seva rectora, Anna Maria Geli, va oferir custodiar el llegat Tom Sharpe dins els fons especials de la biblioteca de la Universitat.

Verdaguer, presidenta de la fundació, recorda amb molt d'agraïment totes les persones que van ajudar a tirar endavant aquest projecte i a fer realitat la voluntat de l'escriptor. «La primera activitat que vam organitzar va ser un club de lectura a Serinyà amb motiu del tercer aniversari de la mort de Tom Sharpe. Des del 2017 també oferim un club de lectura a la biblioteca de Palafrugell i donem l'opció que els seus membres puguin llegir les obres en anglès gràcies al fons que tenim a la fundació. Vam començar amb la lectura de *Wilt* i vam continuar amb *Ancestral Vices* i *The Gropes*. Ara ja estem preparant les sessions de la propera temporada, sempre amb la intenció de donar a conèixer l'obra de Sharpe i d'aprofundir-hi», explica Verdaguer. En aquesta mateixa línia, el 19 de març es va firmar un conveni de col·laboració entre la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i la Fundació Tom Sharpe per tal que dos estudiants de filologia anglesa puguin fer pràctiques a la biblioteca de la UdG en tasques d'estudi i catalogació de cartes, manuscrits, etc. Cal afegir que s'està treballant en una biografia de l'autor i que s'està actualitzant el web de la fundació amb la finalitat de difondre'n de manera més eficient els continguts i també les activitats i els projectes que es duen a terme. Així mateix, la fundació té pendent una reunió amb el PEN Internacional a fi d'explorar possibles col·laboracions.

Amb tot, la fundació també vol arribar als més joves, i per això enguany s'ha convocat, en col·laboració amb l'àrea d'Educació de l'Ajuntament de Palafrugell, el primer Premi Tom Sharpe de redacció en llengua anglesa, adreçat a alumnes de quart d'ESO i primer de batxillerat. L'acte de lliurament va tenir lloc el passat 5 d'abril al Teatre Municipal de Palafrugell i, segons Verdaguer, «la bona participació i l'alt nivell dels treballs presentats ja han assegurat la convocatòria de l'any vinent».

>> Anna Caballé, catedrática de literatura de la Universitat de Barcelona, i Montserrat Verdaguer, l'octubre del 2017, durant la inauguració del Club de Lectura Tom Sharpe a Palafrugell. (Autoria: PATRICIO ALVARADO)

>> Lliurament del primer Premi Tom Sharpe de redacció en llengua anglesa, promogut per l'Ajuntament de Palafrugell i la Fundació Tom Sharpe. (Font: AJUNTAMENT DE PALAFRUGELL)

De l'estat d'excepció a l'acte de violència

Cinquanta anys després del lliurament del primer premi Prudenci Bertrana de novella a Manuel de Pedrolo, la temàtica d'*Estat d'excepció* és més vigent que mai. Prohibida per la censura tant amb el títol originari com amb l'altre que li va posar l'autor, *Esberlem els murs de vidre*, finalment va ser rebatejada com a *Acte de violència* i va ser publicada el 1975 per Edicions 62. L'obra, escrita el 1961, va ser reeditada fa dos anys per l'editorial valenciana Sembra Llibres. La celebració de l'Any Pedrolo és una magnífica oportunitat per recordar que, a més d'estar vinculada a Girona, mostra el Pedrolo més incòmode per al poder.

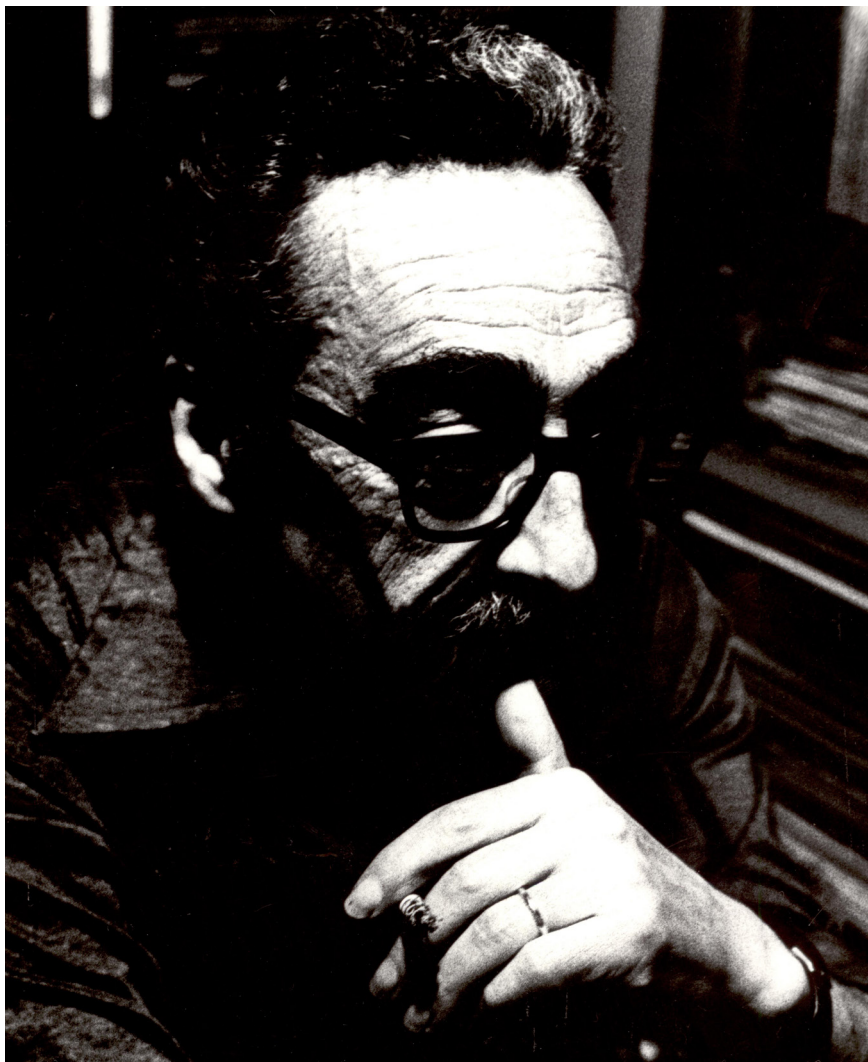
Text > JOSEP PASTELLS, escriptor

«És molt senzill: quedeu-vos tots a casa.» Aquesta inscripció sobre la paret blanca d'un solar, descoberta al primer capítol del llibre per una noia i un noi que

acaben d'adonar-se que aquell matí els col·legis estan tancats, és el leitmotiv d'una novel·la ambientada en una ciutat oprimida que ha quedat aturada per un alçament popular pacífic. Escrita per Pedrolo en ple franquisme,

l'obra no es va poder publicar fins a la mort del dictador. Malgrat els canvis de títol realitzats per l'autor, malgrat rebre el Premi Prudenci Bertrana, la censura es va mantenir inflexible. La novel·la, argumentava, contenia un missatge polític que podia destruir el règim. L'ús de conceptes com *desobediència civil*, *drets socials*, *vaga indefinida* i *alliberament col·lectiu* era intolerable per a uns censors (dos capellans valencians, per a més inri) que de cap manera estaven disposats a permetre que la literatura es convertís en una eina de transformació social.

«Aquesta és una novel·la necessària per entendre i evidenciar que la creació cultural ha d'estar connectada amb el seu temps, les seves lluites i la seva gent», afirma el cantautor Cesc Freixas, autor del pròleg d'*Acte de violència*. Convençut que el lligam que estableix Pedrolo entre el context franquista i el relat de la desobediència i l'alliberament «ens acosta a la concepció del llibre com a eina de creació de debat i de transformació social», Freixas ha inclòs al seu disc *Tocats pel foc* (2012) una cançó que es titula igual que la novel·la que va guanyar la primera edició del Bertrana. Segons ell, «quan el lector tanqui

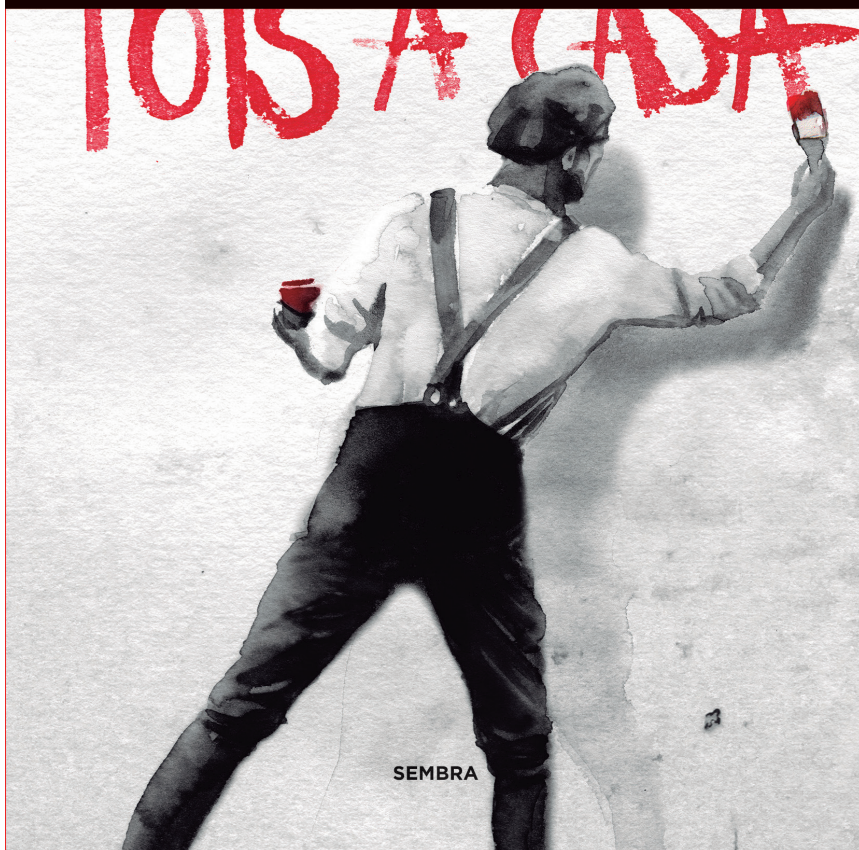

>> Manuel de Pedrolo, un dels escriptors catalans més prolífics i combatius, en una imatge captada el 1983. (Autoria: WALORY)

Manuel de Pedrolo

ACTE DE VIOLÈNCIA

Pròleg de Cesk Freixas

>> Portada de la novel·la *Acte de violència*, de Manuel de Pedrolo, reeditada el 2016 per Sembra Llibres. (Font: SEMBRA LLIBRES)

el llibre tindrà una sensació indestructible de rebel·lia». No sembla gaire forçat, per tant, establir paral·lelismes entre el contingut de l'obra i fets recentíssims de la nostra història, com a mínim pel que fa al convit a qüestionar la nostra posició al final de la línia vertical del poder. Xavier Ferré, autor de *Manuel de Pedrolo i la nació (1957-1982)* (Edicions del 1979), considera que, dins de l'univers pedrolà, la lluita contra el límit, en principi individual, cada cop és més col·lectiva: «En un sentit nacional i de lluita de classes», remarca. «El contingut polític de la seva obra neix

de la concepció de la lluita contra els límits que ens autoimposem, que fan bons els límits que marca l'Estat. Pedrolo reflexiona sobre si el subjecte ha de tenir una actitud passiva davant la realitat o ha de ser revolucionari. I aplica aquest concepte filosòfic general a la seva realitat concreta», assenyala Ferré.

Opressió i resistència

«Aquest cop em sembla que no podran amb nosaltres. Som massa», afirma un dels personatges d'*Acte de violència*, una novel·la coral en què una munió de veus descriuen des de

múltiples perspectives l'efecte d'una consigna anònima («Quedeu-vos tots a casa») escampada per tota la ciutat. Carrers buits, botigues i fàbriques paralitzades, el transport aturat... L'escenari plantejat per Pedrolo no deixa de ser una ficció, però conté elements ben reals i planteja un interrogant molt potent que en els darrers mesos ha passat pel cap de més d'un partidari de la independència de Catalunya: què passaria si suméssim forces en una vaga col·lectiva i indefinida? Hipòtesis a banda, el llibre és ple de resistència, opressió, penúria, precarietat... En uns anys en què el color predominant era el gris, el Pedrolo més revolucionari va escriure una de les seves obres més polítiques, una recreació dinàmica i sostinguda de tres jornades en què els habitants d'una ciutat decideixen conquerir la llibertat sense vessaments de sang.

«És evident que la novel·la parla de fets perfectament extrapolables a la situació actual del país», opina Adalais de Pedrolo, filla de l'escriptor i directora de la Fundació Pedrolo. «Els fets més recents són molt greus i els greuges van i aniran en augment. Transigir no servirà de res, com no els ha servit a les persones empresonades renunciar, almenys verbalment, a molts postulats», afegeix. Algunes de les frases de l'obra semblen donar-li la raó: «Si us reuniu, les forces públiques tindran una excel·lent ocasió d'actuar de cara a un objectiu concret, a un moviment, per inofensiu que sigui, organitzat»; «No són quatre, els que protesten, sinó milers, fins i tot milions»; «Mai no has admès objeccions [...] has aconseguit inspirar-nos, no respecte, sinó por»; «No podeu suportar que encara quedi algú al marge d'una organització que ho ha previst tot, que ho ha ordenat tot, que lliga tothom de peus i mans». Fragments com aquests ajuden a entendre que l'escriptor més prolífic de les lletres catalanes fos també el més perseguit per la censura franquista, fins al punt que moltes vegades va haver de recórrer als premis literaris per intentar publicar les obres que molts editors ni tan sols gosaven presentar als censors. Amb la perspectiva d'ara, *Acte de violència* pot entendre's com l'exposició d'uns fets passats, però també com l'expressió d'uns anhels encara no satisfets.

Josep Maria Capdevila: un *nom* de la filosofia catalana

Algunes notes sobre l'assaig filosòfic, estètic i polític

La Càtedra Ferrater Mora de la UdG va dedicar fa uns mesos el Simposi Trias a la revisió de l'obra de l'escriptor olotí Josep Maria Capdevila. És important que s'organitzin actes acadèmics com aquest perquè ens ajuden a redescobrir i a fixar en la memòria els *noms* de la filosofia catalana, que oportunament troben un espai editorial a les publicacions de la Càtedra. En aquest article, ens fixem en la voluntat assagística de la filosofia de Capdevila i en les seves reflexions sobre l'art i la política.

Text > JOAN CORTADA, professor d'institut

Fotos > ARXIU FAMÍLIA CAPDEVILA

Quan es presenta la trajectòria intel·lectual i vital de Josep Maria Capdevila, s'acostuma a recordar que, a partir de l'any 1920 i fins al forçat exili a Colòmbia (1939), fou articulista dels

principals rotatius i revistes especialitzades del país (com ara de *La Veu de Catalunya*), que participà en la fundació de la Societat Catalana de Filosofia (1923), que dirigí el diari *El Matí* (1929) o que fou nomenat, conjuntament amb Joaquim Ruyra, membre de

la Institució de les Lletres Catalanes (1938), entre moltes altres coses.

Per aquesta trajectòria, precisament, podem entendre que Capdevila, allunyat de «l'acadèmia», no s'hagués dedicat a bastir i a enllestir una obra formalment arrodonida. Es

>> Capdevila a Cali, Colòmbia, on va viure exiliat molts anys abans de tornar a Banyoles.

>> Josep Maria Capdevila a Cali, a principis dels anys seixanta.

dedicà, fonamentalment, a escriure articles sobre literatura, filosofia i política. N'escriví centenars. I és a través de l'assaig que trobà les maneres d'expressar a un gran públic lector certes meditacions ocasionades per la realitat concreta. A l'hora de llegir els articles, però, hauríem de tenir present l'observació juvenil d'un noi que, malgrat mostrar deler per la lectura de les obres de Frederic Mistral, Joan Maragall, Dant o Goethe, ja reconeixia que «la vida se'm descorreix per sobre de qualsevol llibre com el material de recerca bàsic del meu pensament». I, també, el que comentà en una lletra que adreçà a Josep Maria de Garganta, el 3 de maig de 1912, a propòsit d'una observació que li havia fet l'escultor Josep Clarà sobre la incidència de la llum en l'escultura i en l'arquitectura gòtica: l'obsessió de voler escriure de la mateixa manera, és a dir, amb llum. L'afirmació pot resultar exagerada, però possiblement va ser a Olot on Capdevila alimentà, en sentit propi, la seva vocació d'artista, vocació que expressà i feu rajar a través de la seva ploma, malgrat que es dedicà, això sí, a la crítica literària i a la filosofia. Amb tot, en una petita obra intitolada *Com s'ha d'escriure una carta en català*, de l'any 1927, Capdevila lloava la retòrica francesa que, ja des d'Horaci, van seguir Boileau i La Bruyère, Fénelon i Voltaire o Buffon i Joubert. En una lletra que Pla li dirigí el 12 de

març de 1970, li reconeixia: «em penso que la vostra escriptura està més immunitzada de noucentisme perquè heu estat format per la força d'Olot, Mistral i la tradició dels antics».

Sigui com sigui, Capdevila va dur a terme una pacient recerca dels propis mitjans expressius amb la finalitat de mostrar la simplicitat interna de les coses, sense evitar-ne les complexitats, a través d'una particular relació entre el fons i la forma. En el bon estil, ens diu: «la paraula sembla esvaïr-se, cedint el seu lloc propi a la bellesa i a la veritat», i això és precisament el que procurà. Capdevila modelà conscientment la filosofia a través de l'assaig. Segurament considerà que era la millor manera d'expressar, en la línia equilibrada d'un raonament, allò que el seu dilecte aforista francès també havia valorat de la filosofia: «La veritable metafísica, diu sempre Joubert, no consisteix a tornar abstracte allò que és sensible, sinó a tornar sensible allò que és abstracte, aparent allò que és ocult, imaginable, si es pot, allò que no és sinó intel·ligible, intel·ligible, en fi, allò que és esvanívol per l'atenció».

Els «assaigs» de Capdevila contenen l'expressió més genuïna del seu pensament, que parteix d'una fugaç però fonamentada anàlisi de principis, en quasi tots els ordres, que ens ajuden a entendre i a explicar-nos millor les produccions culturals.

L'artista davant l'obra

A banda de les fines i incisives reflexions de caràcter antropològic i moral, que podem llegir en articles i assaigs de Capdevila, a partir de l'any 1920, també hem de ressaltar el valor de les seves idees estètiques, que explorà, sobretot, des de la crítica literària.

No és anecdòtic el fet que Capdevila, quan era un vailet, sortís a pintar pels afores d'Olot amb l'avi Berga, que més tard fos amic de Francesc Vayreda i Josep Clarà, que durant l'època universitària a Barcelona seguís les passes dels artistes que es formaren a l'Acadèmia Galí o que, amb els artistes Ignasi Mallol i Joan Rebull, acabés fundant, l'any 1934, el Taller-Escola d'Art de Tarragona. A l'hora de parlar de les idees estètiques de Capdevila, hem de tenir ben presents aquestes experiències. Segurament per això, els seus assaigs ens condueixen amb naturalitat per la visió del crític, que es mostra atenta als processos *comprensiu* i *productiu* de l'obra d'art, els quals acaben confluint en un mateix propòsit: la *contemplació* de la bellesa. És a dir, mostren interès per com l'artista se situa davant la seva obra. Altrament, no bandejà l'anàlisi dels principis ideològics i filosòfics que

>> Josep Maria Capdevila poc abans de la Guerra Civil.

>> Capdevila a la universitat de Popayán, on va ser professor de literatura i filosofia mentre va estar exiliat a Colòmbia.

guien la mirada i a partir dels quals pot dirigir l'atenció sobre qualsevol obra d'art en general, bé sigui literària, bé sigui de les anomenades *belles arts*, bé sigui científica o, fins i tot, la mateixa obra de la naturalesa.

És per tot això que, dels diferents enfocaments estètics del seu temps, Joan Cuscó assenyala, en un treball sobre Francesc Mirabent, que els estudis de Capdevila «haurien d'haver-se consolidat en un llibre de la bellesa complementari al de Mirabent, en el qual la bellesa és vista des de la perspectiva de la teoria de les arts». I, en la mateixa línia, afirma encertadament, establint confluències amb la manera d'entendre la reflexió artística de Gerard Vilar i citant Salvador Espriu: «és que Capdevila vol ser *amic de l'art* i això vol dir no pas quedar-se en una reflexió des de la filosofia (enraonada *sobre l'art*), sinó *pensar amb l'art*». En el Simposi Trias, Cuscó va intitular molt pertinentment la seva comunicació sobre Capdevila «Pensar l'art i des de l'art».

Compromís polític

A través dels seus assaigs polítics i so-

cial, assistim a un dels capítols més fecunds de la filosofia de Capdevila, i també ens trobem davant d'un exemple personal de radical conseqüència ideològica, que l'acabà conduint a la dimissió del diari *El Matí* (1934) i al forçat exili a Colòmbia (1939).

Capdevila reflexionà sobre la realitat política i social més immediata. En una sèrie d'articles intitolats «Principis de la civilització», de l'any 1931, ens diu que evità de partir de l'imaginari «home primitiu» de Hobbes i de Locke, i de «el bon salvatge» de Rousseau, per centrar-se en «l'home històric i [el] ciutadà del carrer, que podíem conèixer sense hipòtesis boiroses». Mogut, doncs, per aquest «principi de realitat», es posà al càrrec del tractament de les qüestions polítiques i socials que sortien diàriament al rotatiu *El Matí*, que fundà el 1929 i que dirigí entre els anys 1929 i 1934. Capdevila expressà diverses vegades que el nucli del pensament que orientà la ideologia d'aquests primers anys de vida del diari es podia cercar en els articles «Principis de teoria política» (1927) i en la sèrie «Principis de la civilització» (1931), el contingut dels

quals s'amplien i es complementen amb d'altres, com ara amb «Lletres sobre el principi d'autoritat» (1930), «El principi igualitari i sindicalisme» (1932) o, amb el precedent, «Per la tolerància» (1923). De totes maneres, un estudi exhaustiu comportaria repassar el miler d'articles que encara amplien aquests anteriors, i que abracen aspectes tan diversos com ara l'ideari periodístic, la política internacional, el catalanisme polític, el món obrer i el sindicalisme, el pensament social i polític o el pensament econòmic. És, precisament, el que ha iniciat el meu germà, Josep Cortada: està classificant aquest material documental ingent i proposa una primera lectura orientativa dels escrits.

En el Simposi Trias, Josep Cortada, ens recordava que l'obra política i social de Capdevila, coincidint en molts aspectes amb l'humanisme integral de Jacques Maritain o amb el personalisme d'Emmanuel Mounier, és anterior en el temps a l'obra d'aquests filòsofs. Així, acabava dient: «és per tot això que, a partir d'aquí, puguem referir la persona de Josep Maria Capdevila com a exponent del *pensament*

>> Josep Maria Capdevila i Josep Maria Casacuberta a la Clínica Salus Infirmorum de Banyoles, a principis dels anys setanta.

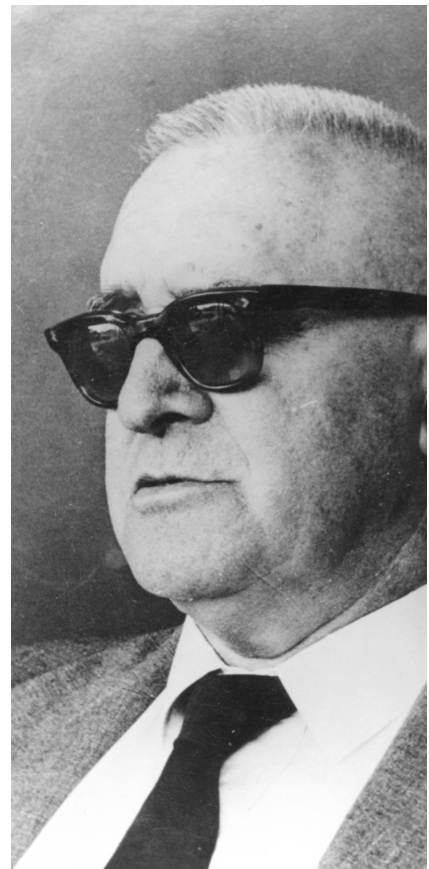
humanista cristià a Catalunya durant el primer terç del segle xx».

Una mostra de la conseqüència dels principis ideològics de Capdevila i, sobretot, de valentia, l'observem si llegim l'article que publicà en castellà a *La Vanguardia*, el 5 de novembre de 1938, a propòsit del «Glosario de los 13 fines de guerra». En aquest, s'atreví a preguntar-se: «¿Quién no ve el abuso de aquellos obispos, cardenales y jesuitas fascistas que, en nombre de la Iglesia, colaboraron con la sublevación militar y ayudaron a promover la guerra civil en España, llegando su osadía a llamarla una guerra santa, tolerando que a su sombra, en nombre de Cristo, se bombardeen ciudades abiertas, muriendo en ella centenares de hombres, mujeres y viejos?». L'exili va ser, doncs, inevitable.

Altrament, Capdevila defensà sense excuses el dret a l'autodeterminació dels pobles com un dret natural i, segurament, pel temps que li tocà viure i per les experiències que visqué, en alguns aspectes semblants a les d'avui, no n'amagà les dificultats de l'exercici real. No volem acabar, en aquest sentit, sense reproduir un

«pensament» inèdit, que el nostre autor escriví entre l'any 1937 i el 1938, el qual ens transmet la fuetada d'uns temps que semblen retornar: «quan Catalunya sigui lliure hauran de passar dues generacions per a què els catalans siguin lliures. I aquestes dues generacions a més de tenir l'enemic a dintre, en la seva pròpia falta d'esperit, el tindrem a fora, en la inconformitat dels que avui ens dominen, que espianaran qualsevol moment de feblesa; i hauran de passar la vida amb les armes a la mà per a poder donar una pàtria amb sòlida independència a la generació que els seguirà. Fins aleshores no es podran jutjar els nostres fets, perquè fins aleshores no se'n coneixerà el resultat. Els elogis i les censures que avui es facin no tenen cap valor. Avui es poden comentar els nostres procediments. Res més! Cal comptar que els procediments no són la fi. Que és l'únic que ens interessa».

Estem convençuts que l'edició d'una selecció dels escrits de Josep Maria Capdevila que prepara la «Col·lecció Josep Pla» ens ajudarà a recordar, innegablement, aquest *nom* de la filosofia catalana.

>> Capdevila, poc abans de retornar a Catalunya.

Com s'escriu *Girona* fora de casa?

La tecnologia, els viatges i l'esport han internacionalitzat el nom de la ciutat

Text > **DANI VIVERN**, periodista

Quan van arribar els primers turistes, cap als anys cinquanta i seixanta del segle passat, el nom *Girona* se solia convertir sistemàticament en *Gerona*. Primer, perquè als estrangers se'ls suposava un desconeixement absolut del fet català, i, segon, perquè la situació sociolingüística no estava per brocs. Només alguns locals sabien que el topònim es convertia en *Gérone* per als francesos (per cert, *Gironne*, en francès antic), i ningú no es podia imaginar que al cap d'unes dècades aquest nom es reproduiria en múltiples grafies, tant en paper com per Internet. Aquí en recollim algunes de les més importants.

De l'Onyar al Volga

La forma castellana *Gerona* (poc freqüent) i la catalana *Girona* són les més habituals en els idiomes que fan servir l'alfabet llatí. És el cas de les llengües germàniques, de la majoria de les llatines (excepte el francès, que per proximitat ja va fer la seva adaptació) i de les de l'est d'Europa. Però hi ha variants: per exemple, el letó i el lituà (imatge n. 1), que usen la lletra *ž* per representar el so inicial de *Girona*, que tècnicament és un fricatiu postalveolar sonor. El gallec (2) i l'esperanto (3) també han tirat pel dret i fan servir les seves pròpies solucions alfabètiques per a aquest fonema. Algunes llengües de la família turca, com l'àzeri, representen aquest so amb una *c*, i per tant escriuen *Cirona* (4). El maori, que utilitza l'alfabet llatí, té molt pocs sons consonàntics, de manera que els seus parlants, quan es re-

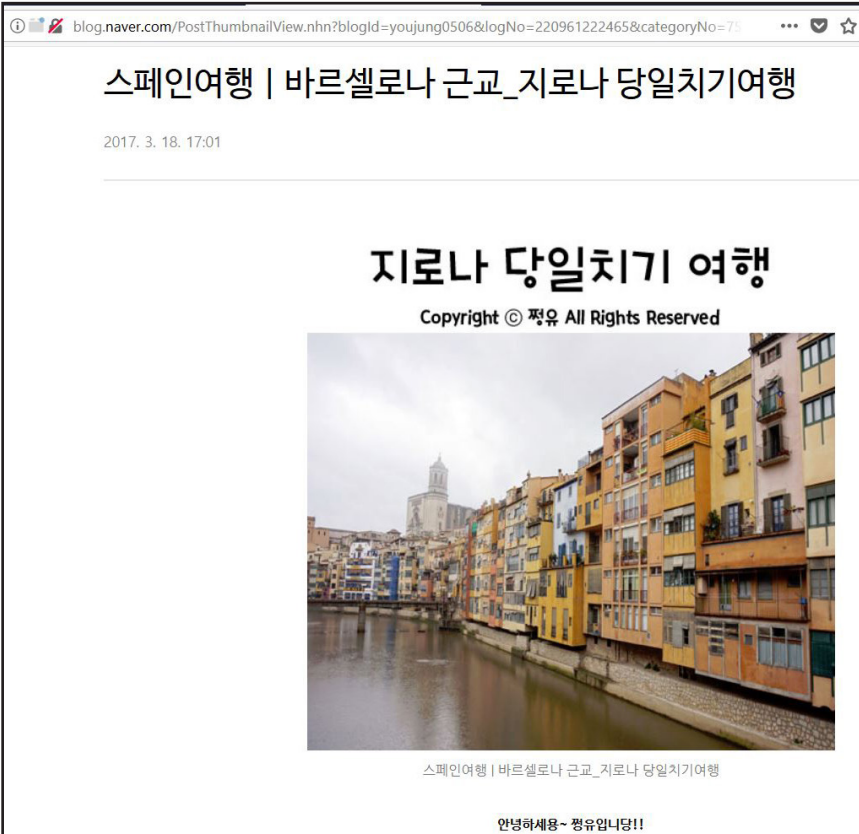

fereixen a la ciutat gironina, escriuen i pronuncien *Kirona* (5).

Els grecs són dels que dubten entre la forma castellanitzada i la catalana. Per al primer cas, fan servir la lletra *x* del seu alfabet, que té un so força similar al de la jota castellana. Per representar la pronúncia a la catalana han de recórrer a la seva *z*, que en segons quins contextos sona aproximadament igual (6).

L'alfabet ciríl·lic és dominant entre les llengües eslaves orientals, com el rus i l'ucraïnès (7). La lletra inicial en

>> Aquest digital armeni titula «Katalonaispanakan dimakayut'yun Zhirona Real Madrid» ('Confrontació catalana Girona - Real Madrid'). (Font: <<https://www.vivaornews.am>>)

>> En aquest lloc web, el text que acompanya la foto de les cases de l'Onyar diu: «Visita d'un dia a Girona». Els tres primers signes corresponen al nom de la ciutat en coreà.
(Font: <<http://blog.naver.com>>)

aquestes dues llengües representa força bé el so de la *g* catalana davant de *i/e*, tot i que sona amb més intensitat. El bielorús (8) fa servir la mateixa fórmula, però canvia la lletra que representa la *i plena* per una altra que sona més *fosca*, com la *i* anglesa en *sit*. El serbi és dels poquíssims idiomes que poden utilitzar indistintament dos alfabet: el ciríl·lic (9), amb alguna lleu modificació pròpia (com la lletra inicial amb què escriuen *Girona*), i la mateixa variant de l'alfabet llatí que fan servir els croats. En aquest cas, *Girona* apareixeria en la forma (10): *Đirona*.

Moltes altres llengües han adoptat aquest versàtil alfabet creat pels monjos Ciril i Metodi per ajudar els eslaus a llegir la Bíblia. Però aquí ens limitarem a dos exemples més de *Girona* en ciríl·lic: el búlgar (11), que n'imita la pronúncia castellana, i l'osseta (12), que n'aconsegueix representar gràficament la vocal neutra final mitjançant la lletra *æ*.

El complex mosaic etnolingüístic caucasià està format per nombrosos idiomes, molts dels quals pertanyen a famílies totalment diferents entre si. Pot semblar, a primer cop d'ull, que les versions armènia (13) i georgiana (14) per a *Girona* representen variants

d'una mateixa grafia. Doncs no: l'armeni té trenta-nou lletres, i distingeix majúscules i minúscules. El georgià, en canvi, no fa aquesta distinció, i té només trenta-tres lletres. Cal dir, de passada, que compensa aquesta aparent facilitat amb un sistema verbal complexíssim.

Del Jordà al Nil

Les vocals, a menys que siguin llargues, no se solen representar en hebreu, àrab, siríac... Però aquests idiomes s'han espavilat per indicar als seus parlants com s'han de llegir noms propis estrangers, a base de combinacions de semivocals i altres trucs per l'estil. Així, l'hebreu (15) inclou un apòstrof després de la primera lletra (recordem que s'escriu de dreta a esquerra) que li imposa una pronunciació de *g* en comptes de *z*, que és la que li correspondria habitualment. L'ídix (16) no és, en realitat, cap llengua semítica, sinó una forma arcaica d'alemany escrit en lletres hebrees. I com que l'alemany té moltes vocals, l'ídix ha desenvolupat maneres molt més específiques de representar-les.

L'alfabet àrab, més ric en consonants, no té cap problema per al so inicial de *Girona*. El problema, en tot cas, ve de l'adaptació que les llengües que l'utilitzen han pogut fer d'aquest nostre topònim. Actualment, els àrabs, conscients que *Gerona* i *Girona* pertanyen a parlars diferents, solen escriure aquesta paraula de manera que soni com en català (17), mentre que d'altres continuen fent servir una altra lletra al començament (compte, que és la primera de la dreta!), que imita el so de la jota castellana (18). Els parlars indoeuropeus (persa, panjabi, urdú, etc.) que utilitzen l'escriptura aràbiga han hagut de fer d'altres variacions per al so inicial (19). En general, però, totes aquestes formes s'assemblen, i són ràpidament identificades pels diversos parlants.

Hi ha una llengua semítica molt diferent de la resta: l'ambàric, parlat a Etiòpia per uns trenta milions de persones. No solament s'escriu d'esquerra a dreta, sinó que és l'única del grup que indica totes les vocals (20). Aquest alfabet, originari del segle v, és molt característic. Els seus traços recorden vagament l'escriptura hieràtica egípcia, de la qual procedeix. També és molt antic l'alfabet tifinag (21), amb el qual s'escriuen unes tretze llengües

BREAKING NEWS

शेयर बाजारों में तेजी से उछाल, शेयर बाजार, निफ्टी 10651, सेंसेक्स 34486 के पार खुला

Home / खेल / गिरोना को पहली बार मिली स्पेनिश शीर्ष लीग में जगह

गिरोना को पहली बार मिली स्पेनिश शीर्ष लीग में जगह

BOI Team 05/06/2017 खेल, विदेश Leave a comment 868 Views

**Green Card Lottery
Registration Open!
Apply For Free Today!**

by mgid

मेड्रिड, 5 जून फुटबाल क्लब गिरोना ने इतिहास रचते हुए पहली बार स्पेनिश लीग की दूसरी डिवीजन (लीगा 123) से शीर्ष डिवीजन ला लीगा में जगह बना ली है। समाचार एजेंसी सिन्हुआ के मुताबिक गिरोना ने रविवार रात को जारागोजा के साथ गोलरहित ड्रॉ खेला और लीग का अंत दूसरे स्थान के साथ करते हुए शीर्ष डिवीजन में स्थान पक्का किया।

saharianes del grup berber, entre les quals hi ha l'amazic, un idioma molt estès entre els marroquins que viuen a les comarques gironines.

De l'Onyar al Ganges

Abans d'endinsar-nos en l'Àsia profunda, el lector es podria plantejar si estem fent un exercici de ficció lingüística i si ens estem limitant a aventurar com s'escriuria *Girona* en la diversitat de parlars del subcontinent indi, per exemple. La

pregunta és ben lícita. Però la resposta és que no estem fent suposicions, sinó que recollim grafies existents en publicacions recollides a Internet, i que parlen de Girona des d'aquelles latituds... en relació amb el futbol! El fet que l'equip gironí pugés a primera ha fet explotar les xarxes futboleres en els llocs més remots, i per això Girona ja no es limita a aparèixer en les guies turístiques o en atles geogràfics (que, per altra banda, solen editar-se en anglès). L'apa-

>> Al Bulletin of India (versió digital), el titular que acompanya la foto dels seguidors del Girona FC diu: «El lloc de Girona, per primera vegada, a la lliga superior espanyola».

(Font: <<https://hindi.news18.com>>)

rició de vistes gironines en sèries televisives (encara que siguin manipulades informàticament) també ha fet forat. El cas és que no solament els parlants d'hindi (22) o els de gujarati (23) escriuen *Girona* a la seva manera (d'esquerra a dreta i amb totes les vocals), sinó que la majoria de llengües del nord de l'Índia, derivades del sànscrit la majoria, ho poden fer, amb les seves corresponents variants de l'elegant escriptura devanagari. I al sud, els idiomes dravídics, com el tàmil (24), el canarès (25) o el telugu, amb uns caràcters molt diferents, també ens han *adoptat* el nom.

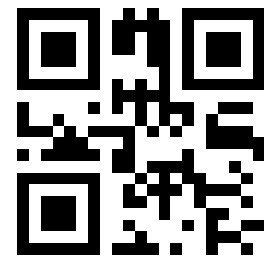
Del Mekong a l'Amur

Les llengües del sud-est asiàtic fan servir (a excepció del malai-indonesi i del vietnamita) variants molt evolucionades del sànscrit. Són escriptures complexes, que han de reflectir no solament les vocals i consonants sinó també la llargada i/o la tonalitat de cada síl·laba. La manera de pronunciar *Girona* segons els tailandesos (26) i els cambodjans (27) implica les corresponents adaptacions alfabètiques.

En l'entorn lingüístic xinès, ens hem d'oblidar ja dels alfabetos i dels sil·labaris, i hem de passar directament als ideogrames. Per escriure un nom estranger, els xinesos disposen de milers d'aquests signes, però només d'uns centenars de pronunciacions possibles. Això vol dir que molts ideogrames comparteixen pronunciació (homofonia). Llavors, es veuen obligats a triar els signes que tenen una pronunciació similar a la paraula original, independentment del significat que tinguin. És com si, en català, per representar els sons de la paraula *cavall* féssim servir el dibuix d'un gos (ca) i el d'una vall: ca+vall. Per si no fos prou complicat, a partir de l'any 1959 a la Xina continental van *simplificar* alguns ideogrames, però a Taiwan i a la resta de llocs on es parla xinès van mantenir l'escriptura tradicional. Així, per escriure *Girona*, el caràcter central és força més enrevessat en la versió clàssica (28) que no pas en la simplificada (29). Per escriure mots estrangers en japonès (30) es fa servir un sil·labari molt senzill, que es diu *katakana*. Aquí s'acaba, però, la senzillesa. Per escriure la majoria de paraules s'utilitzen els signes xinesos, i a més s'hi afegeixen les desinències morfològiques pròpies del japonès amb un altre sil·labari més complex, denominat *hiragana*.

1. Žirona
2. Xirona
3. Ġirono
4. Cirona
5. Kirona
6. Ζιρόνα / Χερόνα
7. Жирона
8. Жырона
9. Ъирона
10. Đirona
11. Херона
12. Жиронæ
13. Жиронæ
14. ḡḥṛṇḥ
15. ז'ירונה
16. זשיראנע
17. جیرون
18. غیرونا
19. گيرون

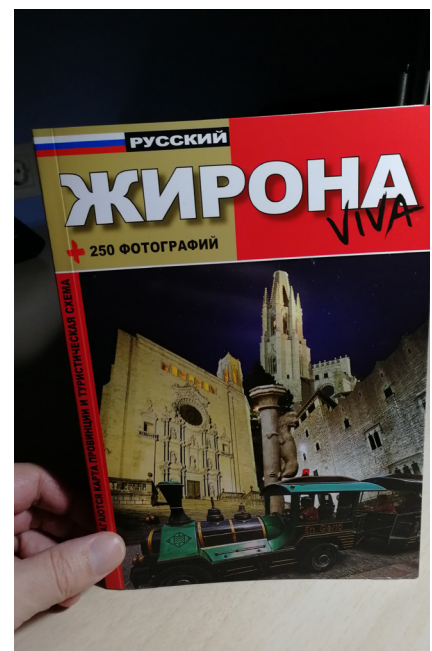
20. ཇིརོና
21. ἸΣΟἶο
22. गिरोना
23. गिरोना
24. ཨིཀྱེར་ཀྱེ་ར་
25. గిరొనా
26. ཇིརོ་
27. ហ៊ីរ៉ូណា
28. 赫罗纳
29. 赫羅納
30. ジローナ
31. 지로나
- 32.

Res a veure amb la simplíssima escriptura coreana (31), denominada *hangul*. La va crear el rei Sejong el Gran al segle xv. Cansat de fer servir els complicats caràcters xinesos, aquell sobirà va dissenyar la nova escriptura a partir d'un esquema molt racional i pràctic basat en lletres distribuïdes en blocs *quadrats* que formen síl·labes. Els coreans encara avui li ho agraeixen.

No sabem què ens depara el futur, però de moment ja podem veure codis QR com el que conté la paraula *Girona* (32), i que es pot llegir amb qualsevol mòbil de qualsevol lloc del món.

>> Portada d'una guia de Girona per a visitants de parla russa.
(Autoria: DANI VIVERN)

Joan Mínguez o els dubtes de la fe

Text > VICENÇ PAGÈS JORDÀ

La mare, filla d'Hostalets de Llers, es va casar amb un noi que feia el soldat a Figueres, van anar a provar fortuna a Amèrica i van tornar al cap de pocs anys. Mentrestant, però, en un racó de la Pampa argentina havia nascut Joan Mínguez (1900-1960). Malgrat aquests orígens llunyans, va estudiar als maristes de Figueres i al seminari de Girona. Amb els anys, va publicar poesia, teatre, contes i, el 1929, la novel·la *Dies verges*.

El tema de *Dies verges* no és gaire original, ja que segueix el pas del protagonista, Miquel, de la infantesa a l'adolescència en el context de repressió general de l'època. Cal afegir que estudia per capellà i que, fill únic i orfe de pare, ha idealitzat la feminitat, vinculada a la mare.

A la primera part del llibre es contrasta la llibertat de moviments amb què Miquel creix a Llers i l'ambient resclotat que troba al seminari de Girona. S'estableix un ritme dual, ja que a l'estiu reprèn la convivència amb la família al poble, mentre que l'hivern implica un enclaustrament a la ciutat ple de rutines, dubtes i desencisos. Al seminari, Miquel descobreix que la religió no té res a veure amb el Déu que li havien ensenyat a estimar a l'Empordà, sinó amb un ésser irritable que no perdona les faltes ni té cap mirament amb els pecadors. També s'adona que els estudiants amb futur no són pas els més brillants, sinó els més submisos, i també els delators: «Futurs retòrics sense gràcia, sofistes d'ocasió, patges del bisbe gràcies al parentiu amb la dida del mitrat».

A Llers, «la gent és liberal i afaitada de cara», «republicanassa», mentre que Girona ofereix un ventall de sentors no gaire higièniques. «De les cel·les emana una bravada d'humanitat sense condícia»; «de cada casal emergeix una pudor de vellut que fa recular»; després de ploure «corre un baf d'adobs i de claveguera que s'encalla a la gola i revolta l'olfacte». Les esglésies no són pas millors, ja que de Sant Feliu «emergeix una bravada de resclosit». A aquesta sordidesa, Miquel hi oposa uns accessos d'humilitat i de misticisme que no el convencen ni a ell. En contrast, a l'estiu, durant un matí de platja, tot de sensacions desconegudes li anuncien que ha començat a deixar enrere la infantesa.

A la primera part del llibre s'ha produït la mort d'un company del protagonista, i ell mateix ha estat acusat d'una falta que no ha comès. A la segona, la situació empitjora: descobreix que una seva cosina exerceix la prostitució, el seu mentor duu una doble vida ben poc espiritual i una veïna flirteja obertament amb ell mateix. En resum, just en el moment que el cos se li desvetlla, Miquel s'adona que el món no és com li havien explicat. Ni pot donar curs lliure als seus instints, ni pot abandonar els estudis per no decebre la mare. El drama resulta inevitable, i Joan Mínguez no ens en estalvia res: ni erotisme, ni sacrilegi, ni mort.

El millor de *Dies verges* són els diàlegs, on abunden els girs genuïns de la terra, tot de dialectalismes que altres novel·listes de l'època no solien incloure als llibres, i que no difereixen gaire dels que encara es poden sentir avui

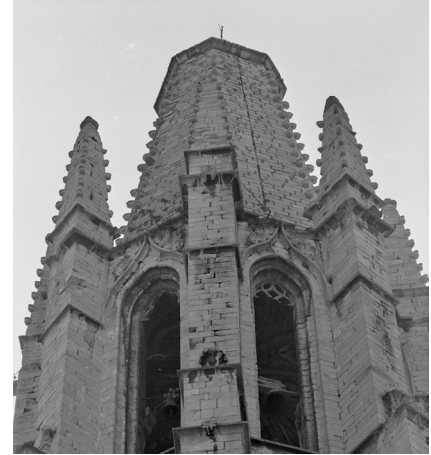
>> *Un carrer d'Hostalets de Llers als anys seixanta.* (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. AUTOR DESCONEGUT.)

>> La Pampa argentina, on va néixer Joan Mínguez. (Font: REGION)

>> L'església de Sant Feliu. Segons Mínguez, desprenia «una bravada de resclosit». (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. QUIM CURBET.)

>> La platja de Llançà, un dels escenaris de *Dies verges*. (Font: AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI. MANEL LLADÓ.)

mateix. Així, els personatges emporanesos amollen frases com «m'hi sóc tornat a atrapar els dits», «te la vento», «sort ne teniu», «costa pas re», «poc que ho haguera dit mai», «per xo», «dò'm» o «podé». Al costat de les baixeses de la ciutat, el camp presenta espais més amables: els gorgs de la Muga, la platja de Llançà i, a Figueres mateix, les seus socials de l'Agrícola i l'Esport.

Joan Mínguez excel·leix en la narració d'accions, i en les descripcions (sobretot en el paràgraf amb què inicia cada capítol), que no tenen res a envejar a les dels seus coetanis més celebrats. Els passatges que han envellit pitjor són els que reproduïen els dubtes religiosos del protagonista. En els vuitanta anys que ens separen de la novel·la, la moral s'ha transformat fins al punt que gran part dels drames íntims de Miquel poden resultar incomprensibles a la majoria dels joves d'ara. El conflicte entre les pulsions

eròtiques i les limitacions morals s'ha reduït considerablement, tot i la preeminència amb què aquestes es plasmen, no només a *Dies verges*, sinó també als llibres que van escriure autors com Prudenci Bertrana, Miquel de Palol, Víctor Català o Eduard Girbal Jaume. En aquest sentit, fa l'efecte que la novel·la catalana d'abans de la guerra es mostra endarrerida respecte als equivalents europeus de l'època. Els conflictes entre les normes i els instints que caracteritzen aquestes obres que encara tenen trets «modernistes» no s'assemblen gens a les que la tradició anglosaxona també anomena *modernism*. El 1929, quan es publica *Dies verges*, ja eren conegudes les obres de James Joyce i de Virginia Woolf, i encara més les de Conrad, Baudelaire o Tolstoi, que pel que fa a complexitat moral són més avançades que les del modernisme català. Així, el que per Joan Mínguez era el moment culmi-

nant de la seva novel·la, nosaltres el veiem tan sols com un clixé propi de l'època, mentre que les estades a Llers, escenes circumstancials que volen posar en relleu el drama intern del protagonista, avui dia ens semblen recreacions delicioses d'una manera de viure que s'ha perdut.

Quan la novel·la es va publicar va suscitar passions; la filla de l'autor, la també escriptora Núria Mínguez, utilitza el terme «escàndol». En tot cas, diuen les cròniques que en quinze dies se'n van vendre nou-cents exemplars, unes xifres que encara avui dia inspiren respecte. Certament, l'autor no era pas un desconegut. Des dels vint anys vivia a Barcelona i participava a la tertúlia de l'Ateneu. Entre la primera i la segona dècada del segle havia publicat tres reculls de poemes, traduccions de Tibul i Properci a la col·lecció «Bernat Metge» i contes en diferents revistes. El 1929, l'any en què va aparèixer *Dies verges*, va començar a col·laborar a la revista *Mirador*, i abans de la guerra va estrenar i va publicar dues obres de teatre. Després de 1939, ja no publicà cap més llibre.

Dies verges va rebre elogis de prescriptors de l'època com Carles Riba, Just Cabot i Gaziol, va quedar finalista del Premi Crexells i va ser reeditada cinc anys després. Malgrat tot, avui dia Joan Mínguez no és un autor reconegut. Els seus llibres eren introbables fins que l'any 2005 Curbet Edicions va recuperar aquesta novel·la. En el pròleg, David Guixeras cita Núria Mínguez, que afirma que el seu pare es va negar a publicar en castellà durant la dictadura de Franco: una altra carrera estroncada.

dossier

>> *La Vall de Llémna, un dels epicentres del conflicte remença.*

(Autoria: MANEL LLADÓ)

La lluita dels remences

Text > **PERE BOSCH**, coordinador

Han passat més de cinc-cents anys, però el rastre del conflicte remença segueix ben viu en la memòria col·lectiva. Només cal cercar a través d'Internet o visitar qualsevol oficina de turisme de les comarques gironines per adonar-se del munt de propostes vinculades d'una manera o altra a aquell episodi de la nostra història, tant pel que fa al llegat material, de vestigis arqueològics, com a les tradicions i els actes. De fet, les comarques gironines es van convertir en l'escenari principal d'una problemàtica que va sacsejar de dalt

a baix el camp català i que es va entrellçar amb un conflicte polític fins a perfilar una guerra civil que va marcar bona part del segle xv. A les pàgines que segueixen, alguns dels millors especialistes en la matèria ens ajuden a entendre les causes que van desencadenar la revolta, la dinàmica dels enfrontaments, el perfil d'un dels principals líders, la radiografia d'un document excepcional sobre el Sindicat Remença i, finalment, la petjada que va deixar aquell enfrontament, des dels anys immediatament posteriors fins avui.

Remences gironins, remences catalans

L'evolució i els canvis en la condició remença acabaren en un conflicte bèl·lic obert contra els senyors feudals

Els remences, molt majoritaris a les terres gironines medievals, no tenien llibertat i depenien dels senyors feudals, a qui havien de pagar els mals usos. Inicialment era la terra la que exigia la servitud, tot i que també es transmetia de pares a fills. La servitud es va imposar a Catalunya al segle XI i els canvis de conjuntura i les exigències feudals van provocar que els remences s'alcessin en armes al segle XV i que s'enfrontessin als seus senyors per reclamar, per sobre de tot, la llibertat.

Text > **ROSA LLUCH**, professora d'història medieval a la Universitat de Barcelona

Fotos > **MANEL LLADÓ**

Els remences eren els pagesos sotmesos a la servitud a la Catalunya medieval. Per tant, eren persones mancades de llibertat. Són coneguts amb aquest nom perquè, si volien marxar del mas, havien de pagar la remença al senyor feudal. Un cop l'havien obtinguda, esdevenien lliures i podien anar-se'n i establir-se allà on volguessin. La remença és un dels sis mals usos als quals estaven sotmesos, i les senyories feudals els l'exigien quan convenia. Les senyories distingien qui comprava la remença: si era una noia que es volia casar (la diòcesi de Girona li cobrava 2 sous i 8 diners), si era una dona vídua o una pubilla, o si era un home, fos o no l'hereu. En aquest últim cas, el preu de la llibertat, segons els Costums de Girona, equivalia a la tercera part dels béns de l'alliberat.

Dos altres mals usos afectaven els hereus: l'exorquia, que s'aplicava al remença que moria sense descendents que n'heretessin els béns, i la intestia, que penalitzava el que moria sense testament. En ambdós casos, els senyors podien rebre, com a compensació per la negligència de no deixar un hereu que assumís la feina del mas i en pagués la renda, també l'equivalent a una

>> La plaça de l'Església de Sant Pere d'Ullastret, escenari d'una reunió del Sindicat Remença el 29 d'octubre de 1448.

tercera part dels béns. Un altre mal ús, la ferma d'espoli forçada, penalitzava el matrimoni entre remences de diferents senyories. En aquest cas, la senyoria acceptava que es garantís el dot amb el mas i, a canvi, rebia una compensació

econòmica. L'àrsia penalitzava la crema accidental o per descuit del mas o de terres, però no se n'ha documentat cap exigència enlloc. Finalment, la cucúcia s'imposava quan la dona cometia adulteri i, per al seu pagament, es feia

>> Restes de la fortalesa de Castellfollit de la Roca (Garrotxa), on es produí l'intent d'assalt per part dels remences el març de 1462.

Els remences eren persones sense llibertat de moviment que depenien totalment d'una senyoria feudal

distinció depenent de si el marit en tenia coneixement o no. Només se n'ha localitzat un cas a tot Catalunya, en concret a la Vall d'en Bas.

Tots els remences, a més, havien de retre homenatge al seu senyor sempre que aquest els ho demanés. Aquests homenatges servils o reconeixements de domini implicaven que qui els prestava esdevenia serf o confirmava la pertinença a la servitud. Tot i que els remences molt poc sovint especificaven estar sotmesos als mals usos, a la pràctica, des d'aquest moment, el senyor els els podia exigir. Els homenatges els havien de prestar tots els remences, els hereus i els habitants dels masos, però també la resta, visquessin o no dins la senyoria a la qual estaven adscrits. Sempre es comprometia la servitud del prestador i la dels fills, tant dels que ja havien nascut com dels que encara no ho havien

fet. La servitud, doncs, es transmetia de pares a fills, i si el pare o l'avi havien fet un reconeixement de domini, els seus descendents eren remences, tant si ho sabien com si no.

La servitud era provocada per la terra: eren els masos els que convertien els remences en serfs. Com a mínim a Girona, no es podia posseir un mas o una borda servil ni viure-hi si no s'era servil. Ara bé, com ja s'ha dit, la servitud també es transmetia de pares a fills. Per tant, tots els descendents de remences també ho eren. Per això, la gran majoria de remences vivien en masos i eren pagesos. Tanmateix, tots els no hereus que marxaven del mas i s'instal·laven en qualsevol altre lloc seguien sense ser lliures mentre no s'alliberessin. D'aquesta manera, hi havia remences a viles i ciutats, a vegades durant més d'una generació, que tenien oficis urbans i que estaven

tan ben instal·lats que eren considerats ciutadans pels seus veïns.

La servitud dels pagesos era comuna a Europa durant l'època feudal i amb condicions similars a les d'aquí. A la Catalunya del segle XI, els senyors van imposar la servitud als pagesos en el mateix moment de la feudalització: es van repartir el territori, van dividir-lo en tinences i van enquadrar la pagesia en masos on havien de residir i treballar obligatòriament. Els senyors rebien pagaments tant en metàl·lic com en espècies i en treball. L'objectiu era molt clar: si tenien remences als seus masos i a les seves terres, com que els remences no els podrien abandonar mai, les terres sempre serien treballades i els

La majoria de remences vivien en masos, però també n'hi havia a viles i ciutats amb oficis urbans

censos sempre serien pagats, i així ells podrien viure de la renda feudal. I, a més, com que la servitud s'heretava, el sistema es mantindria perpètuament.

Als segles XI i XII, la servitud beneficiava els senyors, però des del XIII sovint els va perjudicar

Tanmateix, el pas del temps i, especialment, les conquestes de la Catalunya Nova al segle XII, van implicar que es necessitessin persones per poblar les terres acabades d'incorporar i que feien frontera amb terres andalusines. Per atraure-hi pobladors, el rei i les senyories feudals oferien llibertats i privilegis als que hi anessin. Mentrestant, al nord, les viles i ciutats anaven creixent i també rebien privilegis i llibertats. Girona, Banyoles, Olot i Figueres en són exemples. Les ciutats necessitaven més habitants, i oferien millors condicions que el camp. En teoria, qui aconseguia passar un any i un dia a una ciutat esdevenia lliure. A la pràctica, els senyors van reaccionar per evitar que els remences poguessin alliberar-se per aquesta via. Des del segle XIII, als homenatges servils els remences eren obligats a renunciar explícitament a acollir-se a aquesta possibilitat i es comprometien a no marxar i a no perjudicar el senyor. Fins i tot, alguns dels que no vivien al mas pagaven un cens anual en senyal de reconeixement de domini i així es mantenien sense ser lliures.

Des del segle XII, sembla que els senyors feudals van prendre consciència del perjudici que els ocasionaven les noves possibilitats i van començar a augmentar el nivell de control i exigència sobre els remences. Per això, van aconseguir que els reis promulguessin lleis per limitar els avantatges de les persones adscrites. El 1202, Alfons el Cast va disposar que els remences maltractats pels seus senyors no poguessin apel·lar als tribunals reials. En realitat no legalitzava el dret de maltractar o *ius malectrandi*, que permetia que els senyors maltractes-

>> Pont de Besalú. La vila resistí l'escomesa dels remences, que atacaren des de Castellfollit de la Roca.

sin els seus pagesos impunement com volguessin i tant com volguessin, sinó que assumia que la reialesa no podia protegir els remences d'aquests abusos senyorials.

Al seu torn, la constitució «En les terres o lochs» de 1283 implicava que el rei es comprometia a no consentir que en els seus dominis hi visquessin remences originaris de llocs on era costum redimir-se i dels quals no s'haguessin redimit abans. En el fons, suposava un reconeixement dels poders de cadascú, del rei, però també de les senyories feudals. Tots convenien no perjudicar els interessos de la resta si permetien que els remences s'instal·lessin a les seves senyories. Amb tot, durant els segles XIII, XIV i XV les senyories van continuar

demanant que la monarquia limités la mobilitat dels remences. El fet que no pareixen de demanar-ho mostra que, malgrat tot, no podien impedir que els remences es desplaçessin i que la seva força anava disminuint. Sens dubte, a més, la qüestió dels remences no deixa de ser una mostra de la divergència d'interessos i un motiu més en l'enfrontament entre el rei, les ciutats i els senyors.

Si els remences marxaven sense redimir-se, seguien tenint drets de propietat sobre el mas i les terres. Això volia dir que, en cas de manca d'hereus, els que havien marxat eren els únics que podien habitar i treballar les terres, i pagar-ne la renda, naturalment. Els masos i les terres s'establien mitjançant contractes emfi-

>> La vall de Mieres, on es va produir l'alçament del 22 de setembre de 1484, que va representar el tret de sortida de la segona guerra remença.

tèutics. L'emfiteusi atorgava el dret d'utilitzar la terra al pagès a canvi d'uns censos anuals ja pactats i permanents i d'una entrada que pagava al principi. El senyor en conservava la propietat directa i n'establia la propietat útil. Per tant, ningú podia treballar una terra mentre hi hagués algú que en posseís el domini útil. Aquest sistema feia que, quan un mas quedava sense hereu, els senyors no podien fer-lo treballar mentre tots els que eren remences a causa seva no se n'alliberessin. No cal dir que això perjudicava molt els senyors.

Des de finals del segle XIII i durant tot el XIV, es van anar produint tota una sèrie de desgràcies: episodis de fam, plagues de llagosta, terratrèmols i epidèmies de pesta. La primavera de 1348 va arribar a les comarques gironines la pesta negra, una malaltia que s'encomanava ràpidament i que no es podia combatre. En algunes contrades hi va morir la meitat de la població; en d'altres, una quarta part. En qualsevol cas, la mortaldat al llarg del segle XIV va ser elevada arreu, i l'impacte de totes aquestes catàstrofes va ser molt fort. Molts

masos i terres van quedar abandonats, bé perquè els propietaris havien mort, bé perquè havien aprofitat per marxar a masos millors o a viles i ciutats. Totes les senyories es van trobar amb masos no treballats o rònecs, és a dir, amb masos que no els pagaven la renda gràcies a la qual vivien. En aquest nou context, les senyories van optar per incrementar les exigències als remences, per exemple a través dels mals usos, que els permetien no només obtenir uns ingressos extraordinaris sinó, el que és més important, controlar la terra i els seus adscrits.

Per altra banda, i de manera creixent des del segle XIV, les diferències econòmiques entre els pagesos remences van anar augmentant considerablement. Uns van perdre poder adquisitiu i amb prou feines tenien terres per sobreviure. D'altres es van mantenir, i, finalment, n'hi va haver que es van enriquir molt, van acumular terres i masos sense propietari i, fins i tot, van començar a participar en el sistema arrendant rendes o delmes o acceptant càrrecs de les seves senyories. A finals del segle XIV i durant el XV, es documenten masos remences enormes, que tenen objectes de luxe i esclaus i, fins i tot, que són propietaris de masos servils, és a dir, que són remences de senyors i senyors de remences.

Des de la dècada de 1380 hi ha notícies de malestar al camp gironí. Els remences van començar a organitzar-se i van estar molts anys fent accions pacífiques, fins que va esclatar la guerra que van protagonitzar. Ara com ara, hi ha diverses teories sobre els motius que van portar els remences a agafar les armes. La veritat és que sempre i repetidament van demanar l'abolició dels mals usos i l'obtenció de la llibertat personal, perquè ho consideraven de justícia. Però al mateix temps demanaven que s'abolissin algunes o totes les exigències feudals, volien tenir representació política, pretenien que se'ls valorés pel seu potencial econòmic i no només per la seva condició jurídica... tot i que sempre i arreu van repetir que volien ser lliures.

Els remences pagaven els mals usos i prestaven homenatges quan els senyors feudals els ho exigien

Entre la negociació i la insurrecció

El conflicte remença a la Catalunya baixmedieval

Fa més de cinc-cents anys, el camp català va viure un conflicte a tres bandes entre els pagesos de remença, els seus senyors feudals i la corona. La negociació política marcà bona part del conflicte, però durant els períodes 1462-1474 i 1484-1485 una part dels remences optaren per la revolta violenta. Els motius que els guiaren, malgrat tot, encara no han estat del tot aclarits pels historiadors.

Text > **XAVIER MARCÓ**, professor de secundària i col·laborador de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona

Fotos > **MANEL LLADÓ**

L'11 de febrer de 1462, una comissió de representants dels estaments eclesiàstic i nobiliari de la diòcesi de Girona, organitzats per defensar els seus interessos davant les «ofenses» rebudes pels pagesos de remença, escrivia una lletra a uns delegats que havien enviat a Barcelona per explicar-los uns fets que estaven succeint «contra

lo baró de Peratallada e lo procurador de la baronia de Sancta Pau». Segons aquesta comunicació, «són llevats los pagesos e han fet grans aplechs, han mort un rossí al dit baró de Peratallada e s'í speraven molts desastres [...] Quant és en los de Sancta Pau, diu tenen assetgat lo dit procurador [...] e los pagesos dihen públicament que ells ho fan ab voluntat del senyor rey e de la senyora reyna, la qual cosa és molt fort de creura». Ja feia uns mesos que els remences, després de dècades de negociacions polítiques sobre la seva situació, havien començat a protagonitzar actes intimidatoris com aquests contra els seus senyors. L'escalada de tensió va continuar, i a la primavera d'aquell any emergiren bandes armades de remences liderades per Francesc de Verntallat que, en el clima prebèl·lic en què estava immers el Principat de Catalunya, teixiren una aliança amb la corona i lluitaren al seu costat en la guerra civil contra les oligarquies feudals i urbanes representades per les Corts i la Diputació del General.

Per quin motiu s'alçaren en armes aquests pagesos? Malauradament, encara no hi ha cap resposta que hagi generat un consens prou ampli entre els

historiadors. Durant molt temps es va donar per bona l'explicació formulada per Jaume Vicens Vives durant els anys quaranta del segle passat, segons la qual els remences eren uns pagesos miserables per culpa d'uns mals usos que es van agreujar per una dura reacció senyorial després de la pesta negra de 1348. Es van revoltar, en conseqüència, per deslliurar-se d'una servitud opressora des del punt de vista econòmic i social i per aconseguir, per tant, una anhelada llibertat personal.

Encara avui no hi ha cap resposta de consens ampli entre els historiadors sobre per què els remences s'alçaren en armes

En aquesta lluita van comptar amb el suport desinteressat dels monarques de la casa de Trastàmara, moguts, especialment en el cas de Ferran II, per una gran altesa de mires i una digna concepció de la justícia social. Avui en dia, però, coneixem molt millor les condicions d'existència dels remences gràcies als estudis de Rosa Lluch, Pere

>>Porta de la reina Joana, Força Vella de Girona, escenari del setge de la Força Vella.

>> El castell de Corçà, ocupat provisionalment pels pagesos remences el març de 1475.

Orti i Lluís To, entre d'altres. I sabem, per exemple, que els remences no eren pobres i que la seva situació no empitjorà després de la pesta negra, sinó al contrari. Per tant, molts dels plantejaments de Vicens sobre les revoltes remences s'han de revisar.

De fet, a la mateixa època de Vicens també hi havia interpretacions divergents a la seva. Oriol Anguera de Sojo, per exemple, considerava que els remences no es van revoltar contra els mals usos sinó per la problemàtica al voltant dels masos rònecs: després de la pesta negra, els remences supervivents havien aconseguit afegir en condicions avantatjoses els masos buits als seus i, en un determinat moment, els senyors van intentar recuperar-los o augmentar-ne les exigències. A la dècada de 1960, Pierre Vilar assajà una síntesi entre les dues posicions que argumentava que el remença lluitava, alhora, per aconseguir la llibertat personal i per mantenir la seva propietat engrandida. Vint anys més tard, al seu torn, les historiadores modernistes Eva Serra i Núria Sales van revisar severament les tesis de Vicens i Vilar. Segons elles, les revoltes no van estar protagonitzades per remences i prou, sinó pel conjunt de la pagesia, servil o no; i al centre de la disputa no hi havia els mals usos, sinó l'abolició de tots els censos, tasques i, en general, de totes les prestacions feudals.

La teoria més recent i innovadora l'ha plantejada Pere Orti. Segons la seva visió, el conflicte remença no va ser una disputa social o econòmica

sinó una lluita pel poder polític. Els remences volien deslliurar-se d'una servitud que els recloïa en una jurisdicció especial a mans dels seus senyors i que no els permetia actuar políticament. En el joc polític de les Corts, el rei negociava amb els senyors els impostos que havien de pagar els remences. Aquests, doncs, es van revoltar per eliminar aquesta vinculació personal amb els senyors amb l'objectiu que les comunitats rurals poguessin negociar directament amb el monarca els subsidis que els tocava pagar, a canvi dels privilegis corresponents, de la mateixa manera que ho feien les viles i ciutats reials. Al rei també li interessava aquesta situació perquè, d'aquesta manera, accedia a una nova bossa fis-

cal que fins aleshores estava controlada pels senyors, als quals, de passada, restava poder polític.

Siguin quines siguin les seves causes, el que és evident és que el conflicte remença fou un enfrontament complex en el qual prengueren part tres actors diferents: els pagesos, els seus senyors (tant laics com eclesiàstics) i la corona. Cap d'aquests actors no constituï un bloc monolític ni tingué unes posicions inamovibles al llarg de tot el conflicte. En el cas dels remences, per exemple, el conflicte s'inicià pels canals de la negociació política, però en determinats moments (els anys 1462 i 1484) alguns sectors (no tots) van optar per la insurrecció armada (que resultà un fracàs), abans de retornar a la via negociada, que culminà, per bé o per mal, amb la Sentència arbitral de Guadalupe de 1486.

Els orígens

Les primeres notícies d'un conflicte al voltant dels remences, datades del darrer quart del segle XIV, mostren un seguit d'iniciatives reials a favor seu, com ara les cartes enviades per Joan I (1395) i Maria de Luna, muller de Martí I (1402), al papa Benet XIII, en les quals demanaven l'abolició de les servituds en les senyories eclesiàstiques com a primer pas d'una futura desaparició global. Les peticions no foren escoltades. En paral·lel, però, les comunitats rurals gironines, formades fonamentalment per remences, adquiriren una valuosa experiència d'organització i d'intervenció política en un altre pro-

>> Can Griver (Mieres), on va esclatar la segona guerra remença.

>> Plaça Major de Banyoles, població fins on Pere Joan Sala es desplaçà per intentar afegir més gent a la causa.

cés complex, la recuperació de les jurisdiccions reials. Necessitat de diners, Pere III el Cerimoniós havia venut la seva jurisdicció (domini polític i judicial) sobre moltes poblacions giro-nines a la noblesa i a l'Església, però s'havia reservat el dret a recuperar-la, retornant els diners als compradors.

Les primeres notícies d'un conflicte dels remences, datades del darrer quart del segle XIV, mostren iniciatives reials a favor seu

Doncs bé, en el regnat dels seus fills i, especialment, en el dels monarques de la casa de Trastàmara, la corona estimulà la recuperació d'aquestes jurisdiccions promovent que fossin els mateixos habitants d'aquests llocs els que en paguessin el preu. Per això, els remences d'aquests llocs van haver de celebrar reunions, nomenar representants, negociar amb els nous posseïdors de la jurisdicció i recaptar els diners necessaris per tornar a la ju-

risdicció reial. Aquesta activitat va posar en contacte les comunitats rurals amb juristes afins a la corona i, encara més, va establir les bases i els mecanismes a través dels quals al cap de poc temps s'acabà articulant el conflicte remença: reunions autoritzades pel rei, elecció de representants, recompte de llars i elaboració i recaptació de talls (quotes) per oferir donatiu al monarca a canvi del seu arbitratge. Per tot això, molts historiadors consideren que el moviment remença estava fortament induït per la corona.

Aquest procés negociador cristal·litza durant el regnat d'Alfons el Magnànim. L'any 1448 aquest rei autoritzà les reunions de pagesos de remença, parròquia per parròquia, per deliberar sobre la seva situació. Els pagesos articularen una mena de sindicat que s'encarregà de recaptar un formidable donatiu de 100.000 florins per a la corona a canvi que aquesta intercedís entre ells i els senyors sobre la servitud. Tanmateix, els senyors negaren al rei la seva autoritat per decidir sobre aquesta qüestió i, en conseqüència, l'any 1455 el Magnànim promulgà la Sentència interlocutòria que suspenia temporalment els mals usos fins que els senyors no reconeguessin el seu arbitratge. Després d'algunes vacil·lacions, la

Molts historiadors consideren que el moviment remença estava fortament induït per la corona

Sentència es reafirmà el 1457 i, des de llavors, està demostrat que els senyors no cobraren cap més mal ús als seus remences. Però la guerra esclatà igualment el 1462. Això indica que la desaparició dels mals usos no era l'únic objectiu que perseguïen els pagesos.

En efecte, com hem vist al principi, entre el final de 1461 i el principi de 1462, començà a haver-hi conflictes entre pagesos i oficials senyoriaus que pretenien cobrar rendes en diversos punts de la geografia gironina, com ara Peratallada, Santa Pau, Castellfollit de la Roca, Besalú... Segons la versió interessada dels senyors, els pagesos proclamaven que volien deixar de pagar tot tipus de censos i que actuaven d'acord amb el rei. Aquesta acusació de connivència reial (que també interessava als pagesos) no era gratuïta. El divorci entre el nou rei Joan II, germà de l'anterior, i les oligarquies del Principat (noblesa, Església i patriciat urbà)

Entre el final de 1461 i el principi de 1462, s'iniciaren conflictes entre pagesos i oficials senyorials que pretenien cobrar rendes

cada cop era més evident i irreversible. A la palesa contrarietat provocada per l'acció de la monarquia al voltant de la qüestió remença, s'hi sumaven un conflicte per la forma d'exercir el poder polític entre el rei (voluntat autoritària) i els sectors representats per les Corts (interessats en el pactisme a canvi de privilegis), la intervenció de la corona en la política barcelonina a favor de la Busca (petita burgesia i artesanat) i en detriment de la Biga (patriciat urbà o alta burgesia) i el conflicte dinàstic entre el mateix Joan II i el fill del seu matrimoni amb la difunta reina Blanca de Navarra, el dissortat Carles de Viana, que es va guanyar el favor de les institucions del Principat abans de la seva mort prematura. Tot això va conduir a la guerra civil.

Dos conflictes paral·lels

Els dos conflictes, el remença i el civil, van córrer en paral·lel a partir de l'abril de 1462. Els remences començaren a organitzar-se en grups armats permanents sota el lideratge de Verntallat, de Sant Privat d'en Bas, i protagonitzaren algunes accions de força, com l'ocupació del castell de Finestres. Les Corts i la Diputació del General organitzaren un exèrcit liderat pel comte del Pallars amb l'excusa de controlar aquests aixecaments. Però, amb Joan II impossibilitat d'entrar al Principat després de la Capitulació de Pedralbes de 1461, la reina Joana Enríquez i el seu fill, l'infant Ferran (de deu anys), temeren que aquest exèrcit no actués en contra seu i es desplaçaren a Girona. Amb la reina a Girona, la corona i els remences entraren en contacte i travaren una aliança contra els seus enemics comuns en la imminent guerra civil.

No tots els remences, tanmateix, s'integraren en aquest bàndol. El maig del 1462, la Diputació del General oferí un projecte de concòrdia als pagesos en què els senyors acceptaven, per

exemple, l'abolició dels mals usos i el relaxament d'algunes prestacions en treball, mantenint els drets jurisdiccionals. Sembla que una part important dels remences empordanesos donaren per bona aquesta proposta i, si més no, no participaren en el conflicte armat contra els senyors.

En qualsevol cas, les reivindicacions remences quedaren diluïdes dins el conflicte més ampli de la guerra civil, que s'allargà durant deu anys (1462-1472). Però la participació d'una part d'aquests pagesos, sota el comandament de Verntallat, va ser decisiva en molts moments de la guerra. Així, per exemple, quan les tropes del comte del Pallars es dirigien a Girona, foren fustigades a l'alçada d'Hostalric per sis-cents remences dirigits per Verntallat i, després, en el famós setge de la Força Vella gironina (juliol de 1462), últim refugi de la reina i l'infant, l'acció d'un centenar de remences, a les ordres de Pere de Rocabertí, fou clau per rebutjar els intents d'assalt de l'exèrcit de la Diputació. Els remences també tingueren sota el seu control nombrosos

Els dos conflictes, el remença i el civil, van córrer en paral·lel a partir de l'abril de 1462

>> Monestir de Santa Maria d'Amer (la Selva). Es va convertir en l'escenari de l'acord dels remences, un pas imprescindible per arribar a la Sentència arbitral de Guadalupe.

castells de la demarcació, com ara el d'Hostoles i el de Finestres, que empraren com a punts de partida per a accions guerrilleres contra poblacions com Banyoles, Besalú i Olot.

La guerra acabà el 1472 amb la victòria del bàndol reial, però, més enllà de recompensar Verntallat amb el títol de vescomte d'Hostoles i la jurisdicció sobre alguns castells i poblacions de les valls d'Hostoles, de Llémena i d'Amer, i de concedir alguns privilegis individuals a altres capitosts remences, Joan II no oferí cap solució col·lectiva al conflicte remença. Possiblement, tot i la victòria, no volia importunar excessivament els senyors vençuts de cara a una possible reconciliació. Això, és clar, generà malestar entre les files remences, que, en alguns casos, no deixaren d'estar organitzades, i se succeïren alguns incidents remarcables, com l'ocupació momentània de la vila i el castell de Corçà (març de 1475), una crida realitzada per Verntallat a Constantins en què incitava els remences a no pagar cap mena de prestacions senyorials (juny de 1475) i l'ocupació temporal d'algunes poblacions alt-empordaneses (1476).

Els ànims encara s'encrespaven més l'any 1481, quan el nou rei Ferran II, necessitat d'un donatiu per part de les Corts, cedí a les pressions senyorials i aprovà la llei «Com per lo Senyor», que derogava la Sentència interlocutòria de 1455 i tornava a posar en vigor la servitud i els mals usos. Els senyors, doncs, podien tornar a reclamar-los després d'un quart de segle. En alguns llocs ho feren directament, però en d'altres, com la Vall d'Aro, optaren per negociar i pactar amb els seus remences l'exempció temporal dels mals usos a canvi del pagament de certes quantitats de diners. En qualsevol cas, alguns historiadors creuen que a partir d'aquí el moviment remença es doblà: una facció pensà que la revolta era l'única via per aconseguir els seus objectius mentre que una altra, segurament majoritària, continuava optant per la negociació política amb la corona com la millor manera d'assolir-los.

La tensió al camp anà en augment i, per exemple, el març de 1482 fou assassinat a la Barroca Joan Desvern, un oficial enviat a la vall d'Amer a cobrar prestacions senyorials endarrerides. En aquell moment aparegué com a líder dels remences més descontents

>> Castell de Falgons, al vessant oriental de la serra del mateix nom, contrafort de les serres de Finestres i Rocacorba.

Pere Joan Sala, de Granollers de Rocacorba, que passà a dirigir diferents accions de resistència antisenyorial. El novembre de 1484, a Can Griver, a Mieres, al capdavant d'uns tres-cents homes, Sala atacà Gilabert de Salbà, enviat pel lloctinent reial a cobrar drets feudals endarrerits a la zona. Fou el tret de sortida a l'anomenada *segona revolta remença*, que durà fins a la primavera de l'any següent. Sala i els seus homes intentaren atacar infructuosament la ciutat de Girona però obriren fronts simultanis a Vic i a la zona del Vallès, on obtingueren victòries remarcables. Tanmateix, cometeren l'error estratègic d'apropar-se massa a Barcelona i de prendre poblacions que n'eren «carers» (hi estaven vinculades). Barcelona va fer sortir la host per enfrontar-se

als remences i derrotà Sala a Llerona el 24 de març de 1485. El líder pagès fou capturat, executat, esquarterat i el seu cap fou exhibit durant un temps en una de les torres de la ciutat.

Malgrat el fracàs de la revolta (que encara s'allargà uns mesos) es va fer evident que la situació al camp s'havia d'abordar políticament. Durant el 1485 es reprengueren les negociacions entre totes les parts implicades. Se celebraren reunions entre Lluís de Margarit, com a representant reial, i Verntallat i altres síndics remences a Sant Gregori, Cassà de la Selva, Vilobí... En certs moments, les negociacions gairebé es van trencar. Però, finalment, després que els senyors també ho haguessin acceptat, el 21 de novembre d'aquell any els remences signaren a Amer un

>> *Castell d'Hostoles, quarter general de Francesc de Verntallat durant la primera guerra remença.*

compromís amb Íñigo López de Mendoza, el nou representant reial, en què acceptaven el paper arbitrador de la monarquia en el seu conflicte amb els senyors i, com a gest de bona voluntat, retornaren alguns castells que encara controlaven a «la Muntanya».

El resultat de la negociació entre les parts i la mediació reial fou la Sentència arbitral de Guadalupe, promulgada per Ferran II el 21 d'abril de 1486 al monestir de Santa Maria d'aquella localitat extremenya. La Sentència, d'una banda, obligava a la restitució dels castells que encara posseïen els remences als seus antics propietaris, condemnava a mort una setantena de pagesos significats en la revolta de

Pere Joan Sala (tot i que «només» se'n van executar dotze) i imposava multes col·lectives a tota la pagesia de remença pels danys causats per la revolta. D'altra banda, abordava la qüestió de la servitud i dels mals usos: declarava eliminables aquests mals usos a canvi del pagament de 10 sous per cadascun d'ells; si no es feia aquest pagament, l'antic remença havia de pagar un petit cens cada any de 6 diners per cadascun. Tanmateix, la Sentència confirmava el dret senyorial a cobrar les rendes derivades de la propietat de la terra (censos i parts proporcionals de la collita) i el pagès continuava obligat a declarar-se «home propi i soliu» del senyor per raó del seu mas.

Qui hi sortí guanyant, amb aquest resultat, els senyors o els pagesos? La resposta a aquesta pregunta tampoc no és senzilla. Per entendre'ns, cada historiador té una resposta diferent segons quines creu que són les causes de les revoltes. Per Vicens Vives, que pensava en la raó dels mals usos, hi sortiren guanyant els pagesos, perquè la Sentència arbitral eliminava aquests costums. Per Eva Serra, que considerava que els pagesos volien deslliurar-se de qualsevol prestació feudal, els vencedors foren els senyors, perquè conservaren els seus drets de cobrament de rendes sobre la terra. I per Pere Orti, que opina que els remences intentaren aconseguir la capacitat de participar políticament a les Corts, la Sentència reflecteix la derrota de la revolta remença, perquè no canvià res en aquest sentit. En tot cas, la disparitat de criteris hauria de servir d'estímul per a noves investigacions que ens ajudin a aclarir definitivament per quin motiu uns pagesos servils s'embarcaren en un conflicte d'aquestes dimensions, que tanta petja deixà en terres gironines.

>> *El portal de la Riera, un dels escenaris del setge de la Bisbal, que es va produir durant la primavera de 1465.*

Francesc de Verntallat, el cap dels remences

El paper del personatge en el conflicte remença des de 1462 fins a 1494 i el seu suport a la causa dels pagesos

Francesc de Verntallat va ser el líder indiscutible dels pagesos de remença i no abandonà mai la causa. Aquesta és una de les conclusions d'una tesi doctoral de més de 560 pàgines. Tanmateix, és una conclusió de sempre qüestionada pels historiadors. Pierre Vilar exposa com el rei Joan II va ennobrir i recompensar esplèndidament el cap dels remences en fer-lo vescomte d'Hostoles, després de la primera guerra remença (1462-1472). Molts han interpretat aquest fet com un abandonament de la lluita remença. De fet, la historiografia anterior a Vilar és força discrepant a l'hora de valorar aquest personatge. Fins i tot un historiador actual recorda Verntallat com un traïdor de la causa remença. En aquest breu text intentarem resumir les principals raons que expliquen com el cap dels remences no abandonà mai els pagesos.

Text > **MIQUEL FREIXA**, doctor en història i biòleg

Verntallat no era remença. Va néixer al Mas Verntallat, a la Vall d'en Bas, un mas d'una nissaga de donzells, homes lliures del braç militar. Però el 1446 es va casar amb Joana Noguera, una pagesa de remença. I va anar a viure al Mas Noguera de Batet de la Serra, a treballar com un «simple pagès», com recorden les cròniques de l'època. Anys després, a començaments de la guerra, i no se sap com, va ser enlairat

>> Casa de Francesc de Verntallat, a la falda de la vila del Mallol, al municipi de la Vall d'en Bas. (Autoria: MANEL LLADÓ)

a líder de pagesos (va ser cap de milers de pagesos) i nomenat oficialment capità de la Muntanya (es coneixia com *la Muntanya*, principalment, la zona de la Garrotxa, el Ripollès i part de la comarca de la Selva). També durant la guerra va arribar a ser conseller reial.

Dos anys després del final de la primera guerra remença, el 1474, Vernallat va ser designat vescomte d'Hostoles, tal com es pot comprovar en el document original i en altres referents documentals. Tanmateix, Antoni Rovira i Virgili i altres historiadors, erròniament, i probablement arrossegant un error de transcripció d'una pàgina de Francesc Montsalvatge, citen l'any 1477 com la data del nomenament de vescomte. L'error és significatiu perquè, amb les dates fiables, el nomenament de 1474 demostra que els coneguts «fets de Constantí i de Corçà» de 1475, en els quals Vernallat va fer una arriscada i decidida acció a favor dels remences, van tenir lloc quan ja era vescomte. És a dir, mostra dues accions molt rellevants de tot un personatge de l'alta noblesa: com anima els pagesos de remença de Constantins que no paguin censos als seus senyors i com lluita a favor de la vila de Corçà, que vol preservar les seves llibertats. El vescomte d'Hostoles, doncs, després de la guerra, continua sent fidel a la lluita social. Aquest error documental explica, en part, l'apreciació equivocada d'uns quants historiadors.

Cal destacar que el rei va nomenar directament vescomte un donzell, sense que hagués de passar pel títol intermedi de cavaller, en una època en què l'ascens social era difícil però no impossible. Tampoc és gaire conegut que el rei Ferran el Catòlic, a l'octubre de 1481, li retirà el títol de vescomte

>> Monument que l'Ajuntament de la Vall d'en Bas va dedicar a Francesc de Vernallat en el 500 aniversari de la seva mort. (Autoria: MANEL LLADÓ)

Pere Joan Sala

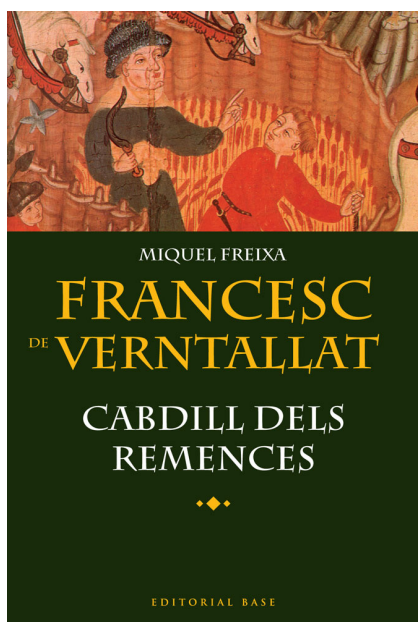
D'aquest personatge es coneix bé el seu lideratge en la segona guerra remença i alguns trets de la guerra civil catalana; era el lloctinent de Vernallat. Però no se'n tenen prou referències familiars, notariales, socials i econòmiques. S'han fet alguns judicis sobre la seva personalitat i condició que demanarien, per contrastar-los, un estudi de fonts primàries inèdites.

>> Indicació de l'espai que antigament havia ocupat la casa on va morir Francesc de Vernallat, just al davant del Molí de la Conquesta. Sant Feliu de Pallerols. (Autoria: MANEL LLADÓ)

>> Verntallat, cabdill dels remences, de Joaquim Camps i Arboix, Barcelona: Aedos, 1955. Primera biografia sobre Verntallat, Premi Biografia Catalana Aedos. Segueix un patró temàtic i no cronològic amb uns objectius clars: la reivindicació del personatge i la defensa de la seva catalanitat.

>> Francesc de Verntallat, cabdill dels remences, de Miquel Freixa, Barcelona: Base, 2010. Recreació de la tesi doctoral de l'autor que emmarca els fets històrics en una narració conscientment cronològica, allunyada tant d'una erudita tesi doctoral com d'una història novel·lada.

i altres privilegis. I, segons la documentació, restà com a cavaller i, per tant, passà de ser un membre de l'alta

noblesa (comtes, vescomtes i barons) a pertànyer a la baixa noblesa (cavallers i donzells). Es tracta d'un fet força singular: un donzell (*domicellis*) que es casa amb una pagesa de remença és enlairat a vescomte (*nobilis*) i, pocs anys després, passa al grau inferior de cavaller (*militis*). Mostra, per tant, una mobilitat social singular.

Un fet singular: un donzell que es casa amb una pagesa de remença és enlairat a vescomte i, pocs anys després, passa al grau inferior de cavaller

Un any i mig després, el 10 de maig de 1483, Verntallat va ser escollit, amb quatre síndics remences més, per anar a Còrdova a visitar el rei amb la finalitat de cercar una concòrdia. En va tornar el 20 de setembre amb una salvaguarda reial que autoritzava els remences a reunir-se per tractar de l'abolició dels mals usos, per elegir síndics i per poder fer un tall per foc per recollir diners per portar a terme la negociació. Aquesta nova crida del rei als senyors a fi que es dignessin a entrar en negociacions per aconseguir una concòrdia amb els pagesos no va reeixir.

Incomprensiblement, a la segona guerra remença (1484-1485) Verntallat es fa invisible, no apareix esmentat en cap document (almenys fins ara no se n'ha trobat cap). Hi ha un buit documental. El cap d'aquesta revolta va ser Pere Joan Sala, que havia estat el lloctinent de Verntallat en la primera guerra remença. Però tampoc es pot assegurar que Francesc de Verntallat abandonés la causa. Quin va ser el seu paper? No es va entendre amb Pere Joan Sala? No veia clara la posició més agosarada, revolucionària i violenta, i menys emparada pel dret, del seu antic lloctinent?

Un parell de mesos després de la mort de Pere Joan Sala, degollat i esquarterat a Barcelona el 28 de març de 1485, Verntallat torna a aparèixer citat. Se li demanà que es presentés en unes reunions per intentar negociar, un cop

El paper dels juristes

Homes de lleis com Tomàs Mieres, Jaume Farrer, Jaume Serrolí o Martirià Amalric van fer entendre als pagesos, al llarg del segle XV, els arguments racionals dels seus drets per disposar del domini útil de la terra i dels seus béns i persones. Mieres va recopilar, entre d'altres, la gran obra de les constitucions de Corts a Catalunya i va assessorar tots els reis i lloctinents que passaren per Barcelona, des de la reina Maria fins a Joan de Lorena. Va proclamar terribles anatemes contra el rei i les Corts, autors de lleis injustes.

més, un compromís entre senyors i pagesos. Sorprenentment, Verntallat, a més d'assistir a aquestes reunions, tornà a agafar la iniciativa: a primers de juliol es va fer amb el castell d'Hosstoles, amb l'excusa que no restés com a «niu de lladres». L'alarma d'aquest fet s'escampà altre cop entre els senyors feudals i els jurats de la ciutat de Girona, que li van retreure per carta la presa de possessió del castell i van denunciar el fet al rei.

El rei, esverat altre cop, envià diferents síndics i emissaris, per evitar un altre conflicte. En terres remences de la Garrotxa, el Gironès, el Ripollès i la Selva, qui manava, de fet, era majoritàriament Verntallat. Un emissari reial estranger, no conegut ni per remences ni senyors, va ser qui, finalment, amb un missatge reial, acordà amb les dues parts anar a veure el rei a fi de posar pau al camp. En les diverses reunions, cites, missives entre senyors, síndics remences i el rei, Verntallat va ser sempre un referent: «els pagesos fan cap de vós».

Entre senyors, síndics remences i el rei, Verntallat va ser sempre un referent

Verntallat, lògicament, va ser un dels escollits per anar a la cort i va rebre

guiatge i diners per poder fer el viatge. Però, si bé la majoria de síndics remences van marxar cap a la cort a finals de 1485, Verntallat i un dels principals juristes de la causa remença, el notari Amalric, es van quedar a casa, no hi van voler anar. Estaven decebut pel tracte reial? No se'n fiaven? Estaven cansats de tants anys de lluita per la llibertat? I aquí es produí un altre fet singular: quan tots els convocats es van trobar amb el rei, aquest no va voler començar sense la presència del cap dels remences. Amb aquest escenari, Ferran II, a més de trametre diverses ordres a les autoritats competents, va fer tornar a Catalunya dos síndics remences, Pere Canya i Pere Pi, com a comissionats, amb una taxativa ordre reial per a Verntallat que disposava que s'havia de presentar a la cort. Cal tenir en compte que el viatge podia durar més d'un mes. Els remences Canya i Pi havien marxat de Girona cap a la cort el 21 de desembre de 1485, la carta reial que reclamava la presència de Verntallat estava escrita el 4 de febrer de 1484 i sembla que el cabdill arribà finalment a la trobada a finals de març. És a dir, la reunió es va demorar més de dos mesos, amb tots els representants esperant la presència del cap dels remences: sense ell, el rei no volia dirimir cap causa.

El cap dels remences va seguir tota la vida el negoci i el treball dels remences per a l'alliberació dels mals usos

El 22 d'abril de 1486 es va firmar la Sentència arbitral de Guadalupe. Entre els divuit signants remences, Verntallat surt en primer lloc. Un cop van haver signat, els síndics remences tornaren a Catalunya. Però el cap dels pagesos va restar retingut a la cort, bé coma càstig per la seva rebequeria, bé com a ostatge per posar en pràctica la sentència firmada.

Temps després va tornar a Sant Feliu de Pallerols. Hi ha diversos documents que ho acrediten. Però cal destacar-ne especialment un: es tracta d'un poder notarial que dona Verntallat al seu pa-

>> Jo, Francesc de Verntallat, de Miquel Freixa i Jordi Vila Delclòs (il·lustrador), Barcelona: Palahí, 2010. Obra breu i rigorosament històrica de divulgació. El text és sintètic i clar, i les il·lustracions estan geogràficament i històricament documentades.

rent, i principal síndic remença, Llorenç Espígol a la ciutat de Barcelona l'any 1494. El notari era Miquel Fortuny. Qui era aquest notari? Precisament era el notari per excel·lència dels síndics remences. Les seves tasques relacionades amb l'afer remença van ser múltiples i el negoci li va proporcionar 280 lliures entre l'any 1493 i el 1498, per posar en pràctica la Sentència de Guadalupe. Així, quan Verntallat va haver de menester la feina d'un notari de Barcelona, no va dubtar a servir-se del notari dels remences. Les coincidències no acaben aquí. Els testimonis de l'escriptura són dos dels principals caps del gran Sindicat Remença: Joan Almar de Peratallada, el síndic de més prestigi del sindicat, i Bernat Verdaguer de Tona. No deixa de ser una mostra que les relacions del Verntallat amb els síndics responsables de posar en marxa la Sentència eren molt bones. Així, Verntallat, va apadrinar la solució i la posa-

da en pràctica de la Sentència arbitral i no va deixar de cercar una via més dialogant que no pas violenta. Per tant, es pot sostenir que el cap dels remences va seguir durant tota la vida, almenys durant trenta-dos anys (1462-1494), el negoci i el treball dels remences per a l'alliberació dels mals usos.

Cal fer una consideració final per valorar el paper del cap dels remences i de molts altres. La capacitat per cercar una entesa pacífica és molt notable en tot el moviment camperol liderat per Verntallat, els síndics remences i un grup de juristes. Van mostrar uns trets específics del caràcter català (el seny, el pactisme, la paciència, però també l'energia interna i la persistència) per perseverar en unes negociacions dures i llargues, amb inferioritat de condicions, per alliberar-se d'unes lleis anacròniques i injustes. Tant de bo que el passat pugui ser exemple en els nostres dies per encetar un futur millor.

El Llibre del Sindicat Remença de 1448

La denúncia dels homes i les dones sotmesos als mals usos és Memòria del Món de la UNESCO des de l'any 2013

L'Arxiu Municipal de Girona conserva un document excepcional, el *Llibre del Sindicat Remença de 1448*, el primer document català inscrit al registre Memòria del Món de la UNESCO.

Text > **JOAN BOADAS**, cap del Servei de Gestió Documental, Arxius i Publicacions de l'Ajuntament de Girona

ANNA GIRONELLA, tècnica de l'Arxiu Municipal de Girona

Entre l'octubre de 1448 i el febrer de 1449, més de 10.000 homes i dones de remença de les diòcesis de la Catalunya Vella es trobaren i acordaren denunciar el que consideraven un tracte injust: que el sistema d'explotació agrícola impliqués la seva subjecció a la terra i a exaccions arbitràries conegudes com a *mals usos*. Aquests remences es reuniren per parròquies al llarg de cinc mesos per tal d'escollir els seus representants o síndics i recollir els diners necessaris per negociar l'abolició de la remença i els mals usos o, en altres paraules, de la servitud.

Les actes d'aquestes reunions estan contingudes al *Llibre del Sindicat Remença*, custodiat a l'Arxiu Municipal de Girona (AMGi), document que des del juny de 2013 forma part del registre Memòria del Món de la UNESCO. El Sindicat de 1448 se situa en una de les

fases inicials de la reivindicació dels remences, que culminà el 1486, després de diversos intents de negociació i dues revoltes armades, amb la Sentència arbitral de Guadalupe, per la qual es decretà l'abolició de la servitud oficialment per primera vegada a Europa. Són diversos els aspectes que es tenen en compte a l'hora de valorar la rellevància d'un document i la seva inclusió com a element del registre Memòria del Món. Bàsicament s'avalua la seva significació mundial. No només si és un document únic i irremplaçable, sinó també si ha tingut impacte en una àrea particular o en un moment concret o bé si ha tingut gran influència en el curs de la història. Més enllà de les conseqüències històriques, socials i econòmiques de la Sentència de 1486, l'Arxiu Municipal de Girona va entendre el valor i la rellevància del document en la història dels moviments

socials i polítics i de reivindicació dels drets de les persones.

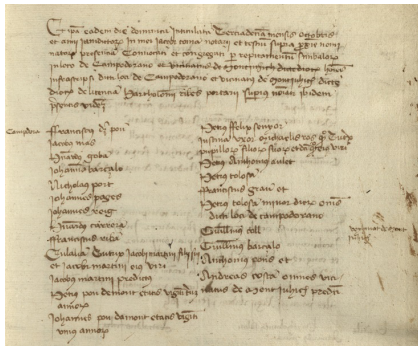
L'AMGi va entendre el valor del document en la història dels moviments socials i de reivindicació dels drets de les persones

En un context de revoltes pageses generalitzades a tot Europa, el Sindicat de 1448 va recollir la veu de més de 10.000 persones d'un mateix col·lectiu i d'un ampli territori. Un col·lectiu que, després de veure fracassar diversos intents de negociació, d'alçar-se en armes i de ser reprimat, va veure assoli-

>> *Llom del Llibre del Sindicat Remença de 1448.*

Font: AMGi. COL·LECCIÓ AJUNTAMENT DE GIRONA. LLIBRE DEL SINDICAT REMENÇA (JOSEP M. OLIVERAS).

>> Acta de la reunió de remences celebrada a Campdorà el 13 d'octubre de 1448. (Font: AMGI. COL·LECCIÓ AJUNTAMENT DE GIRONA. LLIBRE DEL SINDICAT REMENÇA, F. 19.)

des, en part, les seves reivindicacions. Per molts investigadors, la Sentència de Guadalupe fou només una victòria simbòlica dels remences, perquè ja quasi no es cobraven els mals usos, perquè es van refermar els seus vincles amb els senyors o perquè no van aconseguir representativitat política permanent. Però simbòlicament fou molt important: la monarquia declarava l'abolició de la servitud i posava fi a la possibilitat que els senyors exigissin els mals usos.

Un dels elements més destacables del *Llibre del Sindicat Remença*, com anunciàvem, és el fet de ser un precedent de la Sentència arbitral de Guadalupe, el primer text legal que abolí la servitud pagesa de manera oficial. Suposa una fita remarcable en la defensa dels drets humans, en tant que els remences de 1448 ja reivindicaven el dret a la llibertat de les persones, si bé a l'època només es reconeixien els drets dels cristians. En la introducció del llibre, els remences exposaven els motius de la seva reclamació i la seva visió de la servitud, una visió contraposada a la dels juristes de l'època.

«Els mals usos són absolutament horribles a la llei de la natura, a les Escriptures i al precepte diví»

Aquests darrers justificaven l'origen de la servitud en els cristians que no van col·laborar amb les tropes carolíngies

a l'hora d'expulsar els musulmans. En canvi, els remences l'atribuïen a una injustícia: la de no permetre que els musulmans convertits al cristianisme deixessin de ser esclaus i, per tant, la de perpetuar l'esclavitud en els cristians, els quals (al seu entendre) tenien el mateix dret a ser lliures. I afegien que «els mals usos són, en tots els sentits, absolutament horribles a la llei de la natura, a les Escriptures i al precepte diví».

En segon lloc, cal assenyalar que es tracta d'un exemple primerenc d'organització d'un col·lectiu no privilegiat, els pagesos no lliures, que reclamaven la seva llibertat i als quals es reconeixia capacitat política d'organitzar-se per defensar els seus drets. El Sindicat de 1448 fou fruit de l'autorització reial d'Alfons IV, que materialitzava les intenses gestions prèvies de la reina Maria de Castella i permetia als remences reunir-se i coordinar-se per reivindicar la seva llibertat. L'historiador Paul Freedman també el considera un precedent dels sindicats d'època contemporània, en tant que expressió de la solidaritat horitzontal entre membres d'un mateix grup social que s'organitzaren per reclamar els seus drets. La diferència és que, en el cas del sindicat medieval, els seus sotasignats havien de recaptar certa quantitat econòmica per pagar els drets que reclamaven.

Finalment, cal subratllar que el *Llibre del Sindicat Remença* expressa la veu i la voluntat d'un col·lectiu, els pagesos no lliures, d'un ampli territori. Conté el nom i la procedència dels homes i les dones de remença de les diòcesis de Girona, Osona, Barcelona, Urgell i Elna, la majoria de diòcesis catalanes on vivien remences: presenta prop de 10.000 caps de família de 912 parròquies diferents. Aquest abast territorial supera amb escreix la dimensió d'altres llistes d'aquest tipus, és a dir, de gent d'un mateix col·lectiu, que s'han conservat en altres ciutats i pobles d'Europa i que solen fer referència a zones geogràfiques menors.

A diferència també d'aquests altres recomptes europeus fets la majoria de vegades per motius fiscals a iniciativa de les autoritats, el cens del Sindicat Remença de 1448, malgrat la participació dels oficials reials en la seva elaboració, va néixer de la voluntat dels remences de reclamar els seus drets, expressa la seva pròpia veu. El fracàs de les negociacions entre mo-

>> Castell de Cartellà. El 1470 va ser ocupat per les tropes de Verntallat i va patir el setge de les tropes de la Diputació. (Autoria: MANEL LLADÓ)

El llibre presenta prop de 10.000 caps de família de 912 parròquies diferents

narquia, senyors i remences entre els anys quaranta i cinquanta del segle XV va conduir a l'alçament armat dels pagesos de remença. En el context de les revoltes pageses europees, aquest és un dels pocs moviments dels quals es conserva documentació produïda pels mateixos protagonistes de la revolta i no només per les autoritats polítiques o judicials que, en la majoria de casos, els van perseguir i castigar.

La incorporació del *Llibre del Sindicat Remença* en el registre Memòria del Món ha de servir per posar en coneixement dels estudiosos d'arreu del món no només aquest llibre, que n'és un precedent, sinó la resta de documentació referida a la lluita dels remences catalans per ser estudiada en profunditat i comparada amb altres revoltes pageses coetànies. Ha de servir, doncs, per contribuir, amb més i noves dades, a l'estudi dels moviments socials i de les organitzacions econòmiques i polítiques medievals.

Un debat obert

La Sentència arbitral de Guadalupe ha generat controvèrsia entre els historiadors, que encara discrepen sobre la victòria pagesa

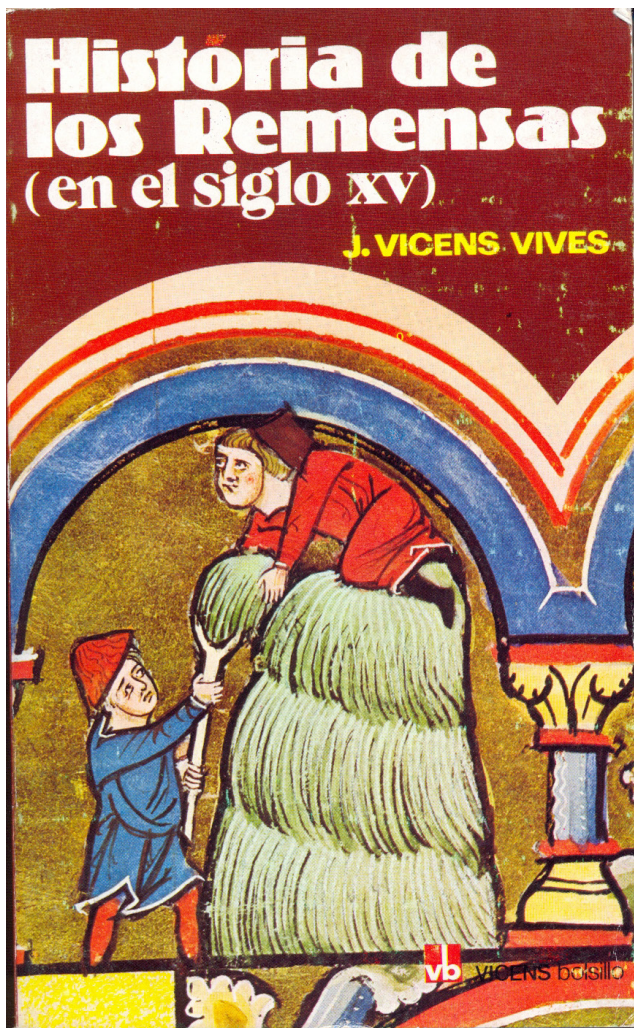
La Sentència arbitral de Guadalupe va alliberar els pagesos de remença i els va mantenir en el domini emfitèutic del seu mas, obligats, per tant, a continuar pagant per la possessió de la terra. També va abolir alguns drets i abusos senyorials. Qui hi va guanyar o perdre més com a conseqüència de l'arbitratge reial ha generat un ampli debat entre els historiadors. La qüestió principal és si l'abolició dels mals usos i la seguretat de la propietat compensava o no el manteniment del sistema feudal.

Text > **GASPAR FELIU**, catedràtic emèrit de la Universitat de Barcelona

Tot i que la finalitat de la Sentència arbitral de Guadalupe era solucionar el conflicte entre els remences i els senyors propietaris, el rei va aprofitar la seva posició d'àrbitre per resoldre diversos contenciosos que implicaven també la resta de la pagesia. La Sentència, sense gaire ordre, conté tres grans apartats. En primer lloc, no abolia els mals usos, però ofería als remences la possibilitat de com-

>> *Monestir de Santa Maria d'Amer. El 8 de novembre de 1485 es va convertir en l'escenari del compromís remença de l'arbitratge reial.*
(Autoria: MANEL LLADÓ)

>> Portada del llibre de Jaume Vicens Vives *Historia de los remensas* (en el siglo xv), editat per primera vegada el 1944.

mutar-los per un pagament de 60 sous, quantitat que cada casa podia fer efectiva de cop o amb la imposició d'un censal al 5 % d'interès anual. A més a més, tant els remences com la resta de pagesos emfiteutes es beneficiaven de la remissió dels endarreriments dels pagaments anteriors a 1480. Finalment, tota la pagesia obtenia la incorporació definitiva dels masos ròncs i sortia afavorida de l'abolició d'una llarga llista de drets o abusos senyorials, encapçalats pel dret de prendre i maltractar.

En canvi, a favor dels senyors la Sentència mantenia en tota la seva integritat el contracte emfiteutic, de manera que tant els remences com la major part dels pagesos continuaven sotmesos al pagament de censos, en diners o en parts de collita (tasques o agrers) i lluïsmes (dret del propietari directe a una part del preu de la venda), així com de delmes i primícies.

Els senyors també mantenien el dret a fer capbrevar els béns tinguts per l'emfiteuta i a obligar els seus homes propis a prestar-los jurament. A més a més, si els emfiteutes abandonaven el mas, el senyor se'n podia apoderar al cap de tres mesos i disposar-ne com li plagués.

El tercer apartat castigava en bloc remences i pagesos pels danys causats per la segona guerra remença: els

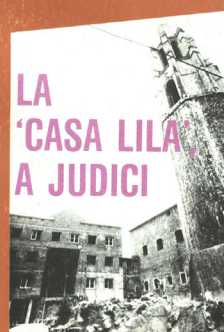
La polèmica sobre la Sentència és per si es considera que la majoria dels emfiteutes lluitaven per la plena propietat de la terra

Revista de Girona

10 DE GIRONA SETEMBRE-OCTUBRE 1986. 300 Pàgs.

118

LES ENRAMADES D'ARBÚCIES
50 ANYS DEL BOMBARDEIG DE ROSES
DIAGNÒSTIC DE LA DEVESA

>> Portada del número 118 de la REVISTA DE GIRONA, dedicat al conflicte remença. (Font: ARXIU DE LA REVISTA DE GIRONA)

obligava a pagar col·lectivament, per diversos conceptes, un total de 57.800 lliures, que representaven 156 sous per casa, que van ser recaptats pel «gran sindicat remença» fins al 1508. I pitjor encara: més de seixanta caps de la revolta van ser condemnats a mort, esquarterament i confiscació de béns. A canvi, el rei anul·lava tots els procediments judicials en curs, manava deslliurar els presoners i establia entre senyors i pagesos una pau i treva de cent un anys.

Tot i l'homologació de la Sentència per a senyors i pagesos, alguns senyors continuaven exigint drets abolits, molts pagesos eren remisos a pagar tant els censos com els talls i no faltaven enfrontaments sovint violents: la situació no era gaire diferent de la d'abans de la Sentència. La situació no es va desbloquejar fins a l'any 1488 gràcies a tres pragmàtiques reials que reduïen a dotze els condemnats a mort (d'altra banda, tots escàpols), limitaven el pagament per la commutació dels mals usos en proporció als que cadascú tenia capbre-

>> Monument dedicat als pagesos i aixecat a la Vall d'en Bas amb motiu del 500 aniversari de la Sentència arbitral de Guadalupe.
(Font: ARXIU DE LA REVISTA DE GIRONA)

vats i n'exceptuaven els masos rònecs, manaven resoldre de manera ràpida i barata els plets entre senyors i pagesos, prohibien als senyors continuar exigint determinades prestacions, aclarien que un mas no es podia considerar abandonat si les seves terres es mantenien en conreu i, finalment, fixaven la fórmula de jurament dels homes propis en la qual constava específicament que no se'n podia derivar cap servitud personal. Quan es parla dels efectes de la Sentència cal tenir presents aquestes pragmàtiques. A partir d'aquest moment, tot i episodis com l'atemptat de Joan de Canyamars (1492), es pot dir que el conflicte remença s'havia acabat, si bé no es va cloure definitivament fins a la fi dels pagaments per les sancions reials, l'any 1508.

La polèmica sobre els resultats de la Sentència

Jaume Vicens Vives, que va ser el gran estudiós del conflicte remença i de la Sentència arbitral de Guadalupe, considerava que aquesta havia estat favorable als remences i que es trobava a

la base de la prosperitat pagesa posterior. Pierre Vilar ve a dir el mateix. La fi del conflicte deixà una pagesia quasi propietària, si bé subjecta al pagament d'uns drets feudals no gaire onerosos. Aquesta va ser l'opinió general, fins que el 1980 Eva Serra va defensar que la lluita remença implicava també altres pagesos i que el seu objectiu era acabar amb els mals usos i, a la vegada, amb les càrregues senyorials que pesaven sobre la terra i la pagesia; en conseqüència, la victòria pagesa només ho va ser a mitges, i la Sentència significava la recomposició del sistema feudal, que encara es va mantenir tres segles. No es pot parlar, doncs, de victòria pagesa.

L'article d'Eva Serra obria dos interrogants encadenats: la lluita remença va ser també una lluita per a la plena propietat de la terra? El sistema feudal va sortir reforçat de la Sentència? Diversos historiadors s'han referit a aquestes qüestions, sobretot a la segona, i s'hi han posicionat a favor o en contra o hi han fet precisions. Una primera tongada d'opinions diverses aparegueren gairebé al mateix temps,

coincidint amb el cinquè centenari de la Sentència, l'any 1986, publicades bàsicament en un número extraordinari de la REVISTA DE GIRONA i en el llibre col·lectiu *Terra, treball i propietat*. En aquell moment es mostraren favorables que la Sentència va reforçar el sistema feudal Ramon Garrabou, que reconeixia, però, que Guadalupe va limitar les possibilitats d'actuació dels senyors, i Núria Sales, que negava l'afebliment de la classe feudal, rebaixava la importància dels guanys obtinguts pels remences i, sobretot, emfasitzava el sorgiment d'una pagesia pobra els segles següents. En canvi, Montserrat Duran valorava que amb la Sentència els remences van obtenir la llibertat i la seguretat de la propietat, mentre que els ingressos senyorials reals van disminuir al llarg del segle; i Llorenç Ferrer reconeixia que la Sentència no va fer desaparèixer el sistema feudal, però el va debilitar, mentre es consolidava la pagesia de mas. Per la seva banda, Paul Freedman recordava que la Sentència de Guadalupe va ser l'única abolició de la servitud a l'Europa de l'edat mitjana.

Durant una dècada no hi hagué cap aportació nova. El 1996 jo mateix considerava que si bé els pagesos no ho havien guanyat tot, havien quedat en una situació més bona que els senyors a l'hora d'aprofitar el creixement econòmic. Tres anys més tard, Ernest Belenguier resumia la polèmica afirmant que

El debat s'ha vist enfosquit per la confusió entre els remences i el conjunt de la pagesia i pel malentès entre la legislació i el seu compliment

>> Plaça del castell de Corçà, on l'any 1475 les tropes remences resistiren els atacs de les forces del bisbe Joan Margarit. (Autoria: MANEL LLADÓ)

el problema remença no es resolgué en benefici de tots, però sí en benefici d'una gran majoria. Posteriorment hi ha hagut un cert decantament cap a la tesi d'Eva Serra: Josep Fernández Trabal defensa que la segona guerra remença va ser una guerra pagesa, o sigui, una lluita per l'abolició de tasques i censos; Pere Gifre considera que l'objectiu principal de la Sentència era assegurar el pagament dels drets feudals; Valentí Gual adverteix que no dugué la pau al camp, sinó que la conflictivitat agrària es mantingué latent. Qui ha anat més lluny en aquest sentit ha estat l'historiador aragonès José Ángel Sesma, que afirma que Guadalupe consagrava en realitat el poder senyorial. No falten tampoc els qui defensen que els qui hi van sortir guanyant van ser els remences i pagesos: Miquel Freixa conclou que, tot i que el senyor conservava el domini directe, de fet l'amo de la terra era el pagès, i Rosa Lluch opina que les reclamacions bàsiques dels remences eren la llibertat i la propietat dels masos rònecs, però que també aspiraven a poder-se alliberar del pagament dels censos.

Tornant a les dues preguntes de l'article d'Eva Serra de 1980, sembla raonable l'afirmació de Llorenç Ferrer que després de Guadalupe el sistema feudal es va mantenir, però debilitat. I precisament l'argument més utilitzat per demostrar el seu vigor, la repetida

obtenció de lleis contra el frau en les parts de collita i el lluïsmo, sembla que més aviat indica el poc èxit d'aquesta normativa. Pel que fa a la lluita per la plena propietat de la terra, no es pot dubtar que les proclames de Verntallat en el sentit que no s'havien de pagar censos, pura propaganda de guerra, havien estat incorporades a l'ideari d'una part dels remences. Però la revolta esclatà a causa del triomf senyorial que representava la constitució «Com per lo senyor» de 1481, que obria la porta a la reclamació de censos i drets endarrerits. Si la lluita hagués estat per la propietat, la guerra s'hauria mantingut després de 1472, i després de 1485 no hauria resultat tan fàcil aconseguir l'homologació de la Sentència, i encara menys el cobrament dels talls.

L'argumentació anterior pot ser

Després de Guadalupe, la pugna entre senyors i remences es va transformar en oposició entre propietaris i masovers

considerada opinable. Però no ho és tant que la polèmica està contamina-

da per una doble confusió: en primer lloc, entre els remences i el conjunt de la pagesia, tot i que les llars remences no sobrepassaven una quarta part de les famílies pageses, situades aproximadament sobre una quarta part de Catalunya, de manera que el gruix de la pagesia catalana es va veure afectada només molt indirectament per la Sentència. La segona confusió rau a atribuir a la Sentència els canvis que va experimentar el camp català els segles següents. Com demostra Núria Sales, la concentració de masos i l'enriquiment d'algunes famílies pageses és un procés iniciat abans. Guadalupe només permeté (i era molt) que algunes llars remences, un cop alliberades de l'obligació de residència permanent, es poguessin afegir a aquest enriquiment. Les bases reals de la diferenciació en el si de la pagesia són el conjunt del creixement demogràfic i el sistema successori d'hereu únic, que facilitava la concentració de la propietat a canvi de generar un nombre important de desposseïts, i, més important encara, la substitució de l'establiment per la parceria i la masoveria com a forma principal de cessió de la terra. Com a conseqüència de tot plegat, l'oposició medieval entre el senyor propietari directe i el pagès emfiteuta va ser substituïda per l'oposició moderna entre propietaris de mas (pagesos o burgesos) i masovers.

El camp gironí després de la Sentència de Guadalupe

La resolució arbitral va posar punt final a les guerres remences i va redefinir les relacions entre pagesos i senyors

La disposició adoptada per Ferran II al monestir extremeny de Santa Maria de Guadalupe el 21 d'abril de 1486 va posar fi a les guerres remences i va definir com havien de ser les relacions entre senyors i pagesos. Però, en quina situació va quedar, realment, el camp gironí a partir d'aleshores? Què va representar la Sentència per als pagesos, en termes de condicions? Quins aspectes es van reforçar i quins es van debilitar?

Text > **PERE GIFRE RIBAS**, doctor en història

Fotos > **MANEL LLADÓ**

En un excel·lent treball sobre les causes dels comuns i les universitats evocades a l'Audiència entre 1569 i 1662, en el qual es traça la geografia de la conflictivitat entre senyors i pagesos, Jordi Olivares conclou que «l'Alt Empordà assoleix la cota més elevada de conflictes de Catalunya. Al seu costat, i en ordre decreixent, podem situar la Garrotxa, el Gironès i el Baix Empordà». És a dir, bona part de la vegueria de Girona, a la Catalunya Vella, es troba al centre de les demandes en matèria emfiteuticofeudal que transcendien les cúries baronials per, suposadament, buscar una justícia més favorable a l'Audiència reial. Es tracta d'una prova evident que el conflicte encara persistia en el primer quart del segle XVII.

Bona part de la vegueria de Girona es troba al centre de les demandes en matèria emfiteuticofeudal que transcendien les cúries baronials

La Sentència arbitral de Guadalupe va posar fi a les guerres pageses i va definir com havien de ser les relacions entre senyors i pagesos, remences i no remences. En bona mesura, el capítol VII, pel qual els senyors directes tenien la potestat d'iniciar causa de capbreuació, representava una basa inigualable en mans dels senyors. La reacció pagesa, però, tampoc no es va fer esperar, des de dilacions i ocultacions, però,

sobretot, des de la resistència als censos demanats, que ja no figuraven en capbreus. Davant la possible arbitrarietat senyorial, la resposta pagesa havia de venir de la demostració de drets. D'aquí ve l'«arxivació» dels actes constitutius dels patrimonis. Els «drets de

>> *Monestir de Santa Maria d'Amer. El 8 de novembre del 1485 es va convertir en l'escenari d'una reunió transcendental dels remences.*

propietat» havien de ser demostrats enfront de les pretensions senyoriales. Així ho disposava la Sentència.

La historiografia rural d'època moderna ha debatut l'abast de la Sentència, sovint des de la talaia del segle XVIII, quan els censos fixos, amb l'augment dels preus, no s'havien actualitzat. I ha posat poc èmfasi que va ser en corts generals de Catalunya, durant el segle XVI, quan el braç reial, no sense diferències en la seva composició i amb viles reials defensores d'un patriciat urbà amb interessos directes en la renda agrària i feudal, s'enfrontà al braç eclesiàstic i al militar, amb interessos idèntics en la defensa del delme, de les tasques i, en general, dels drets emfitèutics que havien quedat definits el 1486, i ha posat en el centre del debat en corts l'entramat emfitèutic i feudal. Per aquest motiu, més d'una vegada, les corts van quedar paralitzades per la imposició de dissentiment per part de síndics del braç reial. Amb tot, i com a resultat, la legislació cinccentista en cap cas no es pot considerar favorable als interessos pagesos. Una altra cosa, però, és la dificultat per poder aplicar-la. Posem per cas, el delmar en garba o la persecució del frau en el pagament de censos proporcionals a la collita, el delme, sobretot, però no l'únic. I aquí el cobrament dels lluïsmes ocupa un lloc important, i que explica l'intent baronial de controlar les notaries i la funció dels fedataris: baronials o reials.

Els plets a les cúries baronials i a l'Audiència posen de manifest que la «batalla» judicial va ser llarga i constant. Com ho va ser també la iniciativa pagesa de conrear terres fins llavors mai no treballades. Per a les quals, si es demostrava, segons especificà el doctor Bonaventura Tristany el 1680, «ser la terra infructífera y inútil», no se n'havia de pagar el delme de novals. Com la innovació, amb la introducció del blat de moro, i l'expansió dels conreus, el cas de l'olivera sobretot, especialment a partir de 1585, i, en menor mesura, dels llegums, dels quals també els delmadors volien rebre la part proporcional, però que, com que no s'havien pagat mai, es van trobar amb el conflicte entre el costum invocat per la pagesia de no haver-se pagat mai i el no legislar ni confessat en els capbreus. La via de la transacció i la concòrdia, en aquest cas, era més efectiva que no pas la sentència judicial. L'anàlisi detallada d'aquestes concòrdies posa de manifest correlacions de forces diverses entre poblacions i senyors directes i delmadors.

Les relacions socials al camp, almenys a la Catalunya Vella, van ser definides, de manera general, en corts, i de manera particular a les cúries i a l'Audiència, després de llargs processos: amb coaccions i ús de la força per part dels senyors jurisdiccionals, però també amb resistència pagesa. Aquesta resistència era mal coneguda quan no desembocava en conflicte

generalitzat, com podem trobar a mitjan segle XVI a la vegueria estreta de Girona, els síndics de la qual feien assemblees al convent de Sant Francesc, amb l'intent de revocar el pagament de la tasca. O el conflicte que, començat el segle XVII, es va viure contra l'abadia de Banyoles: el 1577, l'abat obtingué el forn de destret de la vila; el 1603, se li va reconèixer que podia percebre el delme en garba, i el 1624 va instar una causa contra una vintena de llocs perquè li paguessin el delme d'oli i olives; la iniciativa pagesa era evident.

Les relacions socials al camp es definien, de manera general, en corts, i de manera particular, a les cúries i a l'Audiència

Afirmació del delme, tasques i lluïsmes
Delmes, tasques i lluïsmes van ser els tres principals pagaments a què havien de respondre els pagesos emfitèutes, a banda dels censos. Les prestacions de feina van ser commutades per censos. Els serveis als castells van acabar commutat, així com els derivats de la jurisdicció. No tots, però, ni a tot arreu.

>> Les restes del monestir de Sant Esteve de Banyoles des del carrer de Mossèn Pere Dausà.

>> El castell d'Arenys d'Empordà, que va pertànyer als senyors de Palol fins al segle XVII.

El gran cavall de batalla de les corts catalanes en matèria feudosenyorial va ser el delme. I, sobretot, la lluita contra el frau. Per això el bloc feudal, braç eclesiàstic i braç militar, va instar a pagar el delme en garba, tot i el dissenyament del braç reial el 1585 i el 1599. Les motivacions podien ser diverses, com ho era la instrucció que portaven els síndics de Girona en la cort de 1585 de no admetre el delme en garba amb l'argument que d'aquesta manera els senyors útils perdrien la palla. S'ha d'entendre la instrucció pel fet que molts dels components del consell general de Girona tenien masos i rendes derivades de la terra. La instrucció que portaven els síndics gironins, que havien de maldar perquè no s'introduís cap novetat en matèria de delmar, va acabar tal com havia quedat la pragmàtica del rei Ferran, és a dir, tal com estava tot el 1510. I en la mateixa tesi es van mantenir el 1599 i el 1626. Però la casuística del delme era molta i variada. Sens dubte, la multitud de quotes a delmar, resultat de les diferents correlacions de forces i les divisions del delme a les parròquies, va ser un tema central en les disputes judicials. Com també ho va ser la forma de delmar, en gra o en garba, al camp o a l'era, si s'havia d'avisar els col·lectors i amb quant de temps, i els productes a delmar, per la qual cosa, sovint, els rectors, perceptors de primícies, deixaren instruccions clares en les consuetes sobre les

collites i sobre la manera de delmar a la parròquia. Però, sobretot, cal posar de manifest que molts delmadors pretenien cobrar el delme també de baleigs, rerebaleigs i solatges, i hi va haver una forta controvèrsia sobre si s'havia de cobrar el delme de la reserva de llavor per a la collita següent. L'enfrontament era constant i evident, raó per la qual calia buscar una solució negociada al que no s'aconseguia a l'Audiència (els processos eren llargs i costosos).

El gran cavall de batalla de les corts catalanes en matèria feudosenyorial va ser el delme

En el cas del bisbat de Girona, el segon pagament en importància, després del delme, era la tasca, que solia ser l'onzena part de la collita. Es tractava, doncs, d'una quota elevada si s'ajuntava al delme. A diferència d'aquest darrer, que va perdurar, el pagament de la tasca va acabar per ser commutat en la majoria d'ocasions. La raó era la gran dificultat per fer-la efectiva, ja que no era, com el delme, un pagament universal, sinó que només afectava algunes parcel·les de la parròquia i només s'havia de pagar a alguns senyors di-

rectes. Tot i que el seu pagament figurava reconegut en els capbreus i en els llevadors de rendes, la dificultat per fer-lo efectiu era tan alta que, o bé els pagesos tendien a commutar-lo per un pagament fix, o eren els mateixos senyors directes els que buscaven una fórmula per mantenir el reconeixement del domini i evitar, com va dir l'Almoïna del Pa, «rinya» en el moment de cobrar la tasca. A molts capbreus, a banda de la tasca, s'afegien altres pagaments proporcionals a la collita, com ara el braçatge i la calcatura, però tots van tenir la mateixa fi que la tasca.

El segon pagament en importància després del delme era la tasca, que solia ser l'onzena part de la collita

Un altre pagament important era el lluïisme. El mandat que portaven els síndics de Girona a la cort de Montsó de 1585 era prou explícit en matèria de lluïsmes: que es torni al costum de Girona de pagar quatre sous per lliura el foriscapi i dos sous per lliura el lluïisme, ja que «se sie molt excedit en lo bisbat de Gerona». Tornar a pagar el 20 % i el 10 %; això és, el que demanen els sín-

dics. La realitat és que a la pabordia d'agost de la catedral de Girona es pagava el lluïsm; habitualment, el 20 % a començament del segle XVII. En algun cas, però, també s'ha documentat el terç rigorós, amb la qual cosa es pot pensar que el mercat de terres era ben vist pels senyors directes. I, allà on eren homes propis, el senyor directe del capmàs, de les terres adquirides pels estadants del mas («adquirides ab sa indústria») cobrava un 10 % del bé transferit.

Remences, però no pobres remences

Els diferents senyors útils i propietaris del mas Brascó de Borrassà, documentat des de 1263, confessaren, el 1526 i el 1603, i encara el 1784, ser homes propis de l'Almoïna del Pa de la seu de Girona. I no obstant aquesta condició, que van afirmar en cada capbreu, augmentaren la superfície del mas cada vegada que el mercat de la terra els va ser propici. Incorporaren el mas Massot a la mateixa parròquia el 1500. I, al mateix temps, commutaren les prestacions proporcionals a la collita (tasca, braçatge i la tercera part de la calcatura) per censos fixos.

Tenir la condició de remença no era obstacle, en l'època moderna, per aconseguir augmentar el patrimoni. Ni tampoc reconèixer el pagament del cens dels tres sous cada 21 d'abril per a la redempció dels mals usos. En el cas de compra de parcel·les, «només» calia que en paguessin el lluïsm correspondent al senyor principal; i, si tenien terres per altres senyors, el dret de deseixida de mas. El senyor directe lloava aquesta adquisició i cobrava, segons el costum de Girona, el 20 % de la transacció. Per al senyor directe, el coneixement del mercat de la terra i el cobrament dels lluïsmes passava a ser objectiu prioritari de la renda. És clar que, per aquesta raó, el coneixement de les transaccions era un objectiu prioritari, i amb aquesta finalitat els batlles de sac, i els arrendataris dels drets feudosenyorials que obtenien la condició, prèvia subhasta pública, sovint per tres anys, eren els encarregats de la recaptació. Per als senyors directes, era una part significativa de la renda; per als batlles de sac (els Brascó ho eren a la parròquia de Borrassà per l'Almoïna), els suposava rebre el batlliu (d'onze mesures del recaptat en rebien una), i per als arrendataris de drets (els Brascó actuaven com a fermances en l'arrendament del 1483 i com a princi-

pals el 1513, i el 1519 trobem «en Brascó de Borrassà»), els comportava una altra aportació a la renda a cobrar. Però també sabem que, tot i que els notaris fossin requerits en diferents ocasions a reclamar el nom del senyor directe, moltes vegades venedors i compradors deien no saber-ne el nom. L'estratègia de l'ocultació per no pagar el lluïsm també era real i ben viva.

Tenir la condició de remença no era obstacle per aconseguir augmentar el patrimoni

I la jurisdicció?

La jurisdicció no va ser objecte de discussió jurídica: es mantenia tal com era. Però el que es derivava de la jurisdicció, pel que fa als castells termenats, sí que va enfrontar pagesos i senyors. El cas emblemàtic fa referència a les obres, guaites i bades al castell, en cas que aquest, a canvi, es convertís en lloc de recollida dels vassalls del lloc. Passa, però, que sovint les obres a efectuar a les parts exteriors de la muralla van caure en desús, entre d'altres motius perquè els senyors deixaven de fer vida al castell, amb la qual cosa també deixava de ser operativa la bada. La Sentència arbitral de 1576 que posà fi a l'enfrontament entre els pagesos d'Arenys d'Empordà i el seu senyor,

Montserrat de Palol, especifica que els pagesos estaven obligats a fer obres al castell si ho tenien reconegut en el seu capbreu. I així, en el capbreu de 1577, dos pagesos, dels més forts del lloc, reconeixen haver de fer obres al castell. El capbreu és origen de rendes, origen de pagaments i, en aquest cas, recordatori de la jurisdicció del castell d'Arenys.

Per altra banda, també hi va haver moviments per alliberar-se de la jurisdicció baronial. El més important i significatiu de tots va ser el del comtat d'Empúries, amb l'assassinat del síndic de Castelló a Barcelona el 1628, que hi havia anat a defensar el dret de lluïció del comtat. En sabem massa poc, però posa de manifest que hi havia un moviment, que potser no era unànime, que tenia per objectiu revertir la jurisdicció. Malauradament, amb excepcions, com la de la baronia de Verges, la de Siurana o la de Monells, no hi havia un moviment, per part de la corona, que facilités la recuperació de dominis antigament reials. I això que l'alienació de les jurisdiccions reials ho va ser per venda a carta de gràcia, és a dir, amb la facultat de poder-ne recuperar la cessió. Però els braços eclesiàstic i reial van aconseguir que Ferran II, Carles I i Felip II no fessin efectiu el dret de recuperació. I el 1599 es va convertir en llei, de fet, capítol de cort, i es va prorrogar en les corts de 1702 i 1706. D'aquesta manera es tancava la porta a la reversió a la corona de viles i llocs. La jurisdicció baronial es mantenia. El rei no feia res per recuperar-la. Els pactes en corts tenien aquestes coses.

>> La vall de Mieres, un dels escenaris del conflicte remença i nucli de la segona revolta.

La petjada dels remences

El conflicte remença va deixar una intensa empremta al territori, que perviu a molts pobles gironins

La petjada que van deixar els remences es fa especialment palesa a les comarques que van viure més intensament el conflicte, com ara la Garrotxa, el Pla de l'Estany, el Gironès i el Baix Empordà. I es percep en el nom de carrers, places i equipaments culturals i educatius, en algunes rutes i propostes turístiques i, fins i tot, en productes alimentaris i en activitats esportives que expressen perfectament l'orgull d'un llegat sovint molt més mitificat que no pas conegut.

Text > **PERE BOSCH**, historiador i periodista

Si atenem a les restes arqueològiques, és possible trobar vestigis de bona part dels indrets que van marcar el conflicte, si bé només alguns estan degudament senyalitzats o són visitables. Hom pot descobrir, per exemple, les cases vinculades als principals cabdills re-

mences. A Granollers de Rocacorba, al terme de Sant Martí de Llémèna, s'alça la imponent masia fortificada amb la qual el rei Joan II va voler recompensar Pere Joan Sala, el líder de la segona revolta. Al llindar de la porta principal, una inscripció del 1780 deixa constància que «Gaspar Sala me fecit»; un

testimoni que sembla vincular aquest indret a la nissaga del cabdill remença. Actualment fa les funcions de casa de turisme rural, malgrat que no està senyalitzada com a tal i que no forma part de cap paquet turístic. Justament al camí d'accés a aquesta casa hi apareix una espectacular escultura dedicada al líder remença, inaugurada el 2014 amb motiu de la Festa Remença que se celebra a la Vall de Llémèna.

En el cas de l'altre cabdill remença, Francesc de Verntallat, el seu rastre és especialment intens a la vall d'Hostoles. A l'antiga sagrera de Sant Feliu de Pallerols hi figura senyalitzat l'indret on havia existit la casa en la qual va morir. A la mateixa placeta hi ha un monument dedicat a la seva memòria, i, just al davant, el Molí de la Conquesta, un espai en què s'organitzen visites guiades. A la Vall d'en Bas, a tocar del veïnat del Mallol, s'ubica la casa on va néixer el cabdill remença. Una placa de ceràmica adossada a la façana principal deixa constància del seu il·lustre estadant, si bé l'immoble és ocupat per masovers i només es pot accedir a l'interior del recinte a través de rutes turístiques organitzades. Més enllà d'aquest indret directament associat a Verntallat, el rastre dels remences és ben present al veïnat del Mallol: la plaça de l'església de Sant Bartomeu duu el nom del cabdill i conserva la

>> *Escultura dedicada al cabdill remença Pere Joan Sala. (Autoria: MANEL LLADÓ)*

>> Llinde de la porta d'accés a Can Sala, amb una inscripció del 1780 que deixa testimoni de la nissaga dels Sala. (Autoria: MANEL LLADÓ)

casa del veguer i la presó o casa del notari. El pujol en què es troba assentada la vila es converteix, a més a més, en una talaia privilegiada des de la qual es domina la vall i es poden resseguir els serrats i cingleres de l'entorn.

El rastre de l'altre cabdill remença, Francesc de Verntallat, és especialment intens a la vall d'Hostoles

A banda dels lligams amb el principal cabdill remença, la vall d'Hostoles es va convertir en un dels epicentres de la primera guerra remença, amb

diverses fortaleses que van esdevenir autèntics bastions dels revoltats. Una d'aquestes és el castell d'Hostoles, situat entre Sant Feliu de Pallerols i les Planes. L'historiador Jaume Vicens Vives va definir-la com «la més insigne fortalesa de la defensa remença de muntanya», i, de fet, es va convertir en el quarter general de Verntallat durant la revolta. Actualment, el recinte es troba molt malmès i només se'n conserven restes de la torre, la cisterna i poca cosa més. Però des del capdamunt es pot gaudir d'una vista extraordinària de la vall d'Hostoles, un dels escenaris principals del conflicte. La visita es pot fer per lliure, però també se'n comercialitza una de guiada que transcorre a través del carril bici, puja fins al castell, descendeix fins a la gorga de la Torre i, finalment, retorna

a l'aparcament que hi ha al costat del cementiri. Les serres del Corb, Finestres i Rocacorba, que separaven els vescomtats de Besalú i Girona, es van convertir en un reducte privilegiat de les forces remences, amb fortaleses com ara el castell Colltort, situat al cim de la carena que uneix la serra del Corb i la de Finestres, o, molt a prop d'aquí, el de Puig-alder, que actualment disposa d'un petit refugi de muntanya i que ofereix una vista esplèndida de la vall del Vallac o dels Bastons.

Més enllà de la vall d'Hostoles, els vestigis remences són especialment notables en algunes fortaleses, que es van veure assetjades durant la guerra civil o que es van convertir en bastions dels remences. Un bon indret per visitar és el reducte de la Força Vella, amb la porta de la reina Joana o la torre Gi-

>> L'espai que ocupava la casa on va morir Francesc de Verntallat, just al davant del Molí de la Conquesta, al municipi de Sant Feliu de Pallerols. (Autoria: MANEL LLADÓ)

ronella, espais vinculats a alguns setges dramàtics, com ara el que va patir la comunitat jueva el 1391, o, si ens cenyim a la guerra civil del segle xv, el que va tenir com a principals protagonistes la reina Joana i el fill primogènit, el futur Ferran d'Antequera, des del 15 de març fins al 23 de juliol de 1462. Si ens desplacem fins a la Vall de Llémèna, un altre escenari significatiu és el castell de Cartellà, declarat bé cultural d'interès nacional. Es tracta d'una magnífica fortalesa, actualment habilitada com a masia, que el 1470 va ser ocupada per les tropes de Verntallat i va patir el setge implacable de les de la Diputació. Si ens endinsem fins a la comarca del Pla de l'Estany trobem el castell de Falgons, a Sant Miquel de Campmajor. L'interior no és visitable, però es pot aprofitar l'Aplec de Sant Ferriol, que se celebra el segon diumenge de setembre, per arribar-hi.

El rastre del conflicte també és ben present al Baix Empordà. En aquesta comarca, la plaça del castell de Corçà va ser escenari de l'aixecament del 19 de març de 1475. Molt a prop, la vila de la Bisbal d'Empordà també va ser un indret afectat per la guerra civil del segle xv. En aquest cas, es pot visitar el nucli antic des del portal de la Riera, l'única part que queda de les muralles que encerclaven la Bisbal, construïdes al segle xiv. Des d'aquí es pot anar fins al castell, on es pot veure l'audiovisual *Terra i sang: la guerra feudal a l'Empordà*, que explica les lluites entre els bisbes de Girona i els senyors. Tot plegat, prenent com a fil conductor el castell.

La vall de Mieres va tenir un protagonisme especial durant la segona guerra remença. Molt a prop del nucli urbà es localitza Can Griver. El 22 de setembre

de 1484, un grup de tres-cents pagesos, capitanejats per Pere Joan Sala, van entrar en aquest mas i van ferir greument l'agutzil Gilabert Salbà i el veguer de Girona. Aquesta acció va comportar la represa del conflicte. El protagonisme

d'aquest mas no s'acaba aquí. Segles després, durant la darrera guerra carlina, es va convertir en el quarter general de Francesc Savalls, cap de les forces tradicionalistes; i, anys més tard, durant la darrera contesa civil, va esdevenir el refugi més o menys permanent dels qui fugien del servei militar o de la persecució religiosa. Actualment, l'edifici és ocupat per tres famílies de masovers. Des de Mieres es pot anar fins al nucli històric de Banyoles i visitar les restes del monestir benedictí de Sant Esteve o la plaça porticada, documentada des de finals de segle XIII. Poc després de l'alçament de Mieres, Pere Joan Sala es va desplaçar fins a aquesta població amb una partida de tres-cents remences i va intentar afegir adeptes a la causa.

La revolta no només va generar escenaris associats a les lluites, sinó també als intents de pacificació del camp. En aquest sentit, al nucli antic d'Amer

Els vestigis remences són notables en algunes fortaleses, assetjades durant la guerra civil o convertides en bastions dels remences

>> Escultura d'Alexis Alaya, a la Vall de Llémèna dedicada als remences i inaugurada el 2016, amb motiu de la Festa Remença. (Autoria: MANEL LLADÓ)

>> Cartell de la Festa Remença que celebra de forma itinerant la Vall de Llémena. (Font: ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA)

s'hi troba el monestir de Santa Maria, on el 4 de novembre de 1485 es va celebrar una reunió dels remences que va propiciar l'acord segellat mesos després al monestir de Santa Maria de Guadalupe, tal com recorda una làpida adossada a la façana exterior. La revolta també ha deixat algunes escultures commemoratives, que donen testimoni de la voluntat de perpetuar el llegat remença. A banda de les dedicades a Gaspar Sala a Granollers de Rocacorba i a Francesc de Verntallat a Sant Feliu de Pallerols, n'hi ha una altra en homenatge a aquest darrer líder, en aquest cas obra de l'escultora Rosa Serra i emplaçada a la Vall d'en Bas, a la carretera d'Olot a Vic i a la d'Hostalets. En el mateix entorn s'ubica un conjunt escultòric dedicat als pagesos catalans, obra de Modest Fluvià. A la Vall de Llémena també s'erigeix una escultura dedicada als remences, obra d'Alexis Alaya i inaugurada el 2016, amb motiu de la Festa Remença.

Alguns dels escenaris anteriors estan degudament senyalitzats i, fins i tot, formen part d'una ruta específica, amb visites guiades incloses. L'oficina

La revolta no només va generar escenaris associats a les lluites, sinó també als intents de pacificació del camp

de turisme de la Vall d'en Bas organitza visites que inclouen el castell del Colltort, la cellera i la sagrera de Sant Feliu de Pallerols i tot el nucli antic del poble. Els escenaris també es poden recórrer en bicicleta, en cotxe o a peu. D'altres, però, no s'inclouen en cap oferta concreta i són de difícil accés, talment com si el mateix edifici es resistís a explicar-nos les vicissituds que va viure. Però, en el seu conjunt, deixen testimoni de la profunda petjada que va deixar el conflicte remença.

Més enllà d'aquesta petjada material, el conflicte remença és ben present en l'imaginari col·lectiu de les comarques gironines. Són molts els pobles i ciutats que han adoptat el nom dels remences per anomenar

>> Cartell de la caminada nocturna de la Vall de Llémena. (Font: ARXIU DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA)

alguns carrers o places, com ara Banyoles, Girona, Olot, Bonmatí, Vilajuïga i, òbviament, les Planes d'Hostoles. El nom de Verntallat també està associat a una escola, una revista o a l'agrobota de la Cooperativa de la Vall d'en Bas. Tots aquests casos són exemples de l'orgull amb què els ciutadans recorden el seu passat medieval. A més a més, s'han creat activitats que volen perpetuar la memòria d'aquell episodi, com ara la Marxa Cicloturista Terra de Remences, que des de fa alguns anys organitza el Club Ciclista Bas, o la Cuina Remença, que permet gaudir de la gastronomia tradicional de la Garrotxa a través d'alguns restaurants de la zona. Un capítol a part mereix la Festa Remença de la Vall de Llémena, que s'organitza de forma itinerant entre els municipis de la vall cada mes de maig i que inclou una àmplia oferta d'activitats, des de conferències, contes i narracions fins a activitats per a la mainada. Es tracta d'un cap de setmana durant el qual és possible viatjar pel túnel del temps i reviure aquells anys en què els remences s'alçaren per reclamar els seus drets.

Sureda Fonda

Text > **TONI SALA**, escriptor

Foto > **MIQUEL MILLAN**

S'hi arriba a braça, amunt i avall per les onades verdes del mar de l'Ardenya. Nedant pels turons d'aigua verda, pujant i baixant per corriols i camins, relliscant pel suc verd de pins, arboços, suros i bruc. El vent arrissa el líquid del bosc i el bruc florit fa escuma. El sol torna un mirall la superfície. Les fulles es refreguen com una mar de fons i els troncs grinyolen. Els motorets de les abelles van i venen. Els peixos piulen d'un arbre a l'altre. Esclaten bombolles al cel.

Enfilat a l'onada de la Creu d'en Barraquer, torno a enfonsar-me passat el coll de l'Escorpí. Després l'onada em torna

cap amunt i, tot just que me'n vaig avall, ja veig, entre el bruc i les algues, dos suros. Els dos pilars de corall gris. Una columna a cada banda de camí. Els dos muntants del pòrtic de la Sureda Fonda. Un trosset de fusta penja amb filferro al tronc esquerre. Amb prou feines s'hi llegeix: Sureda Fonda. És com entrar en una masia abandonada enmig del bosc. Com Sant Benet, Can Codolar o Sant Baldiri.

És un aqüari de pops petrificats. Tenen el cap enterrat, les potes obertes al cel i els tentacles de fulles inquietes. Les branques s'acaben obrint com palmells de dits tremolosos. Es permeten curvatures lliures, sinuositats, els troncs es dobleguen cap aquí i cap allà, dúctils, lliures, flexibles, com si canviessin d'idea a cada moment. Alguns fan colzes de noranta graus, com si aixequessin peses.

Són canelobres marins, es tomben i cedeixen amb educació, es deixen portar per la música del vent, que els agafa per la cintura. Vacillen, se'ls posen les fulles de punta, però acaben ballant, es deixen arrossegar, flamígers, feliços, ancorats en la seva moral. El verd continua fluïnt entorn del seu gris venerable. N'hi ha algun que carrega un suïcida penjat, però és igual, són feliços.

M'enfonso en la saliva del seu nom, Sureda Fonda, i cada arbre és una lletra escrita amb atenció, amb tinta de saba i un alfabet orgànic, la lletra pulmó, la lletra fetge, la lletra costella i la lletra vena, cervell, tripa i cor, la calligrafia de la toponímia feta de carn, com es Terme Gros, la roca Verdura o la carbonera des Mut, del puig de les Cols al Montclar. Els verds m'entren pels ulls i les orelles i em transpiren per la

pell. Em converteixen en una font que camina entre les deus quietes del lligabosc, el lletiscle, la molsa... La cortina gris dels suros du una faldilla de gasa de bruc. Les sanefes verdes serpentegen per l'aire, les figures s'entrelliguen pel sostre, fan un brodat vegetal.

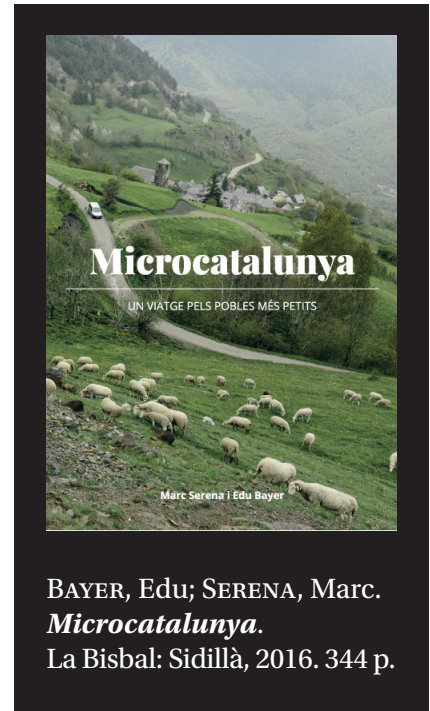
De seguida s'arriba a una clariana minúscula, que és una trifurcació de camins. El vent llima i delimita. El mateix vent s'ho endurà tot. No deixarà res. Ell posa i treu. De moment, torna les fulles dels suros de plata. Fa brillar l'escama del tronc d'arboç i les escates de fulles caigudes dels suros. Tinc la mar a l'esquena. El Montseny, a l'esquerra. Tinc la Vall d'Aro i les Gavarres fosques a davant. Al fons de la canal que travessa la Selva i l'Empordà, el queixal lluminós del Canigó.

Petits universos

Text > TEIA BASTONS

«Les ciutats són un tros molt petit de l'univers. A la natura descobreixes que la vida és més àmplia. Hi ha gent que hi vol viure, però no desconnecta de les dinàmiques de la ciutat, vol continuar vivint amb una rapidesa que ens deshumanitza.» Aquesta frase, que diu una de les protagonistes del llibre *Microcatalunya*, és com una declaració de principis d'una obra que, com explica el subtítol, és un viatge pels pobles més petits del país. Però no s'ha de confondre amb un llibre de viatges. Sovint es parla dels micropobles catalans com a laboratoris de noves formes de vida. Però en el cas de *Microcatalunya*, seria més encertat dir que ens parla d'altres formes de vida. Unes formes de vida allunyades geogràficament i mentalment de les zones urbanes on vivim la major part de la població catalana. El periodista Marc Serena i el fotògraf Edu Bayer ens presenten paisatges i personatges que ens poden resultar allunyats de la nostra quotidianitat. En el cas dels paisatges, quan comences el viatge per Freginals, al sud, t'entren ganes d'apropar-t'hi per descobrir-los. Com

quan coneixem la història de l'Amanda i de la Pilar, que van escollir viure al mig de la natura a Capafons. Però no tardem gaire a adonar-nos que la vida en aquests pobles petits no és ni bucòlica ni més fàcil que la de la ciutat. Ho comprovem quan topem amb la duresa del rebuig que pateix la novvinguda Mercè per part dels veïns de Sant Llorenç de Tresfort, tots noms ficticis per poder explicar la història fil per randa. O quan ja a les comarques gironines coneixem en Marc, el pastor de Biure que es va passar quatre dies plorant d'impotència després de perdre cinc-centes ovelles en l'incendi que el 2012 va devastar l'Alt Empordà. Després de conèixer les històries i els espais on viuen els protagonistes de *Microcatalunya*, sí que ens queda una mica la sensació que descriu molt bé la Carme de Bellmunt de Priorat quan diu que «les ciutats viuen en una única estació on gairebé sempre fa el mateix temps i es menja la mateixa fruita». Però tothom ha de poder escollir l'entorn on vol viure en unes condicions adequades. Fins i tot en aquesta *Microcatalunya* que, tot i

que té poc pes demogràfic, ocupa una tercera part de la superfície del país. Aquest llibre ens ajuda a descobrir-ne els carrers i els habitants.

Una vida follament dedicada a la pintura

Text > ANTONI SANT

A la primera escena d'aquest llibre, biografia novel·lada del pintor Marian Llanera, ens trobem el jove protagonista de vint-i-dos anys, hereu de Can Llanera, de Lladó, aguantant el xàfec del seu avi Joaquim, a qui acaba de confessar que ho abandona tot per dedicar-se exclusivament a la pintura. Una «passió necessària», en paraules del seu amic Josep Pla, a la qual follament consagrarà en cos i ànima la seva vida. La primera part del llibre demostra el vast coneixement que té Joaquim Tremoleda, fill de Lladó i historiador de formació, de les estructures socials i econòmiques vigents a

l'inici del segle xx a la Garrotxa d'Empordà, un *genius loci* decidí en l'obra de l'artista. La branca de la família Vayreda de Lladó, amb la qual té un parentiu llunyà, introdueix el jove Marian a l'Escola d'Arts i Oficis d'Olot, on lu Pascual (a qui sempre va considerar el seu mestre), Xicu Vayreda i Enric Galwei li ensenyen els fonaments tècnics de l'ofici. Tanmateix, la seva vocació pictòrica queda definitivament refermada a Figueres, ciutat que el jove Marian freqüenta els dijous de mercat. En una ocasió s'arma de valor i ensenya uns olis al prestigiós galerista Puig Pujades, que l'endemà escriu un

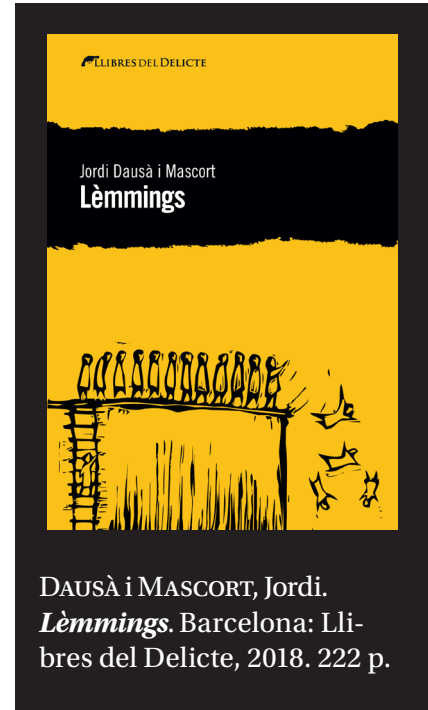
destacat a *L'Empordà Federal* amb el títol «El cas Llanera» i anuncia l'exposició dels quadres a la seva galeria amb paraules prou entusiastes: «Són l'afirmació qu'un nou artista ha eixit». Amb aquesta excepcional targeta de presentació se li obren de bat a bat les portes dels cercles artístics i intel·lectuals de Figueres, a partir de llavors la seva «ciutat prodigiosa», on va fer forta amistat amb Pla, que anys més tard li dedicà un dels seus *Homenots*. Llanera defensarà sempre la seva manera d'entendre la pintura davant de noucentistes i avantguardistes: «Mireu, jo només conec un país, un petit país

La recerca del dolor

Text > JOSEP PASTELLS

El mite dels lèmmings suïcides, popularitzat fa seixanta anys per una escena falsejada d'un documental de Disney en què desenes d'aquests petits rosegadors es llançaven al mar des d'un penya-segat, dona títol a la darrera novel·la de Jordi Dausà i Mascort (Cassà de la Selva, 1977) i n'és també una metàfora. A més de descobrir les implicacions del títol, qui es llegeixi *Lèmmings* constatarà el notable pas endavant de Dausà, que ja havia demostrat solvència a *Manual de supervivència*, *El gat de Schrödinger* i *Nits de matapobres*. Sense restar mèrits a les tres obres anteriors, qualsevol lector atent que les compari amb la quarta detectarà en aquesta última un engranatge narratiu més precís, una trama més sòlida i convincent. El boxejador tarambana (com s'autoba-teja ell mateix a la solapa del llibre) ha crescut en ambició literària. L'esforç estilístic exhibit a *Lèmmings*, la sobrietat de l'escriptura i la destresa per aconseguir que lector i protagonista resolguin alhora els enigmes plantejats són raons més que suficients per recomanar-ne la lectura.

Plantejar un inici tan engrescador com el d'aquesta novel·la (un home tatuat i malferit es desperta en una nau abandonada d'un polígon industrial; és al costat de dos cadàvers, un amb les butxaques plenes de bitllets, i no recorda res) és relativament senzill, però mantenir la coherència i la tensió durant més de dues-centes pàgines fins a arribar a un final reeixit només és a l'abast dels bons escriptors. Vegem alguns punts forts de la novel·la, amb uns quants exemples agafats quasi a l'atzar: les descripcions acurades del submon dels combats clandestins («la cella esquerra inflada com una mandarina i, a la boca, gust de metall rovellat»); l'exactitud en les dades («els vint-i-set ossos de la mà»); els aforismes ben trobats («La violència és patrimoni dels perdedors») i l'abundància de comentaris divertits («comparteixes carril amb cinquantins cigalopàusics que han trobat en el *running* una via d'escapament»). Tot plegat en ambients sòrdids i no tan sòrdids, en un microcosmos dausanià en què el lector es deixa seduir per la versemblança dels esdeveniments. La lluita

DAUSÀ I MASCORT, Jordi. *Lèmmings*. Barcelona: Llibres del Delicte, 2018. 222 p.

del protagonista per recuperar la identitat en un entorn ple de personatges amorals és l'eix central d'una trama que aprofundeix en les múltiples connotacions del dolor. I malgrat la ironia que representa dur tatuat a l'omòplat esquerre uns caràcters tailandesos que convoquen una sort que no ha tingut mai o quasi mai, el samurai català no defallirà fins a descobrir qui és.

que és el meu paisatge quotidià, que és Lladó, és Cabanelles i és la Mare de Déu del Mont. És una terra aspra i roja, solcada pel verd platejat de les oliveres [...] jo pinto "a la volea", tal com se'm presenta el paisatge davant dels ulls, és a dir, sense preparacions excessives, de manera espontània, presa al natural». En poc temps la seva obra va arribar a orelles dels principals galeristes de Barcelona, on va desembarcar amb exposicions individuals i col·lectives en què va compartir paret amb els pintors capdavaners de la seva generació, els Casas, Nonell, Utrillo... Però just quan el seu art arri-

bava a la maduresa, la salut el va abandonar. El tram final de la novel·la és un veritable descens de l'artista a l'infern: la seva lluita obsessiva contra el temps per acabar la seva darrera obra, *Les noces de Canà*, homenatge al seu estimat Veronese, s'entrecrua amb les maledicències d'un poble que no podia permetre que visqués carnalment amb les dues germanes d'Espinavessa que li havien fet de models, i la morbidesa d'una gelosia caïnita de la germana gran contra la petita, que sembla que no fou del tot aliena a la malaltia coronària que acabà matant el pintor als trenta-set anys.

TREMOLEDA, Joaquim. *La passió necessària*. Lladó: Úrsula Llibres, 2018. 288 p.

Anatomia poètica d'una vida

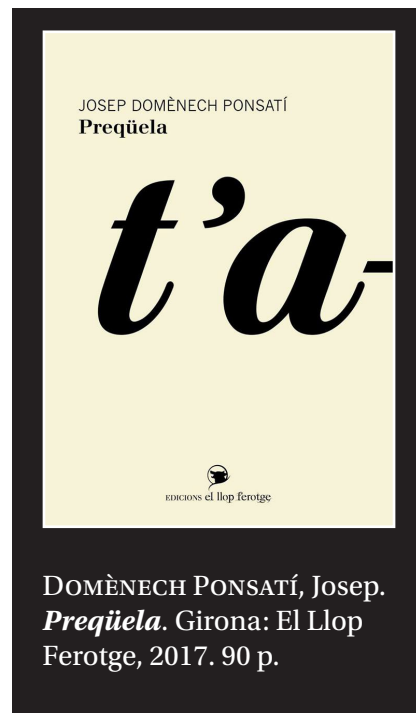
Text > NAUSICA MASÓ

Quan un gormand de la poesia llegeix aquest poemari sense cap idea preconcebuda, sense expectatives i fins i tot sense haver llegit mai res de l'autor, la sorpresa se n'ensenyoreix immediatament. Sorpresa, perquè acostumat, com és el cas, a llegir els clàssics i massa sovint a rebutjar segons quins autors contemporanis (hi ha molt bluf barrejat entremig!) no s'espera trobar-hi en tal grau un inefable art de la glossa, abraçant gràcia i enigma, imprescindible per poder gaudir del captiveri de la lectura. Josep Domènech Ponsatí diu d'ell mateix que és poeta de naixement, traductor per vocació i llibreter per necessitat, però també n'inverteix l'ordre dues vegades més per dir-nos que els tres oficis són inherents en ell. Autor de cinc llibres de poesia, va guanyar amb *El Càcol* el Premi de Poesia Sant Cugat a la memòria de Gabriel Ferrater (2014).

Preqüela, la seva darrera obra, ja amb «Pròleg» que en constitueix el primer poema, hom se sent immers de cop en un teatre del Renaixement en què hi ha un narrador que l'endinsa, amb enginy i ironia, en la *comèdia* que està a punt de presenciar. I amb enginy, certament, construeix tots els poemes, aprofundint en l'interior del poeta i fent de tots els trets de la vida un estudi minuciós. Quan ens delecta

descabdellant reflexions sobre poesia ho fa gairebé com un filòsof, dissecant fins al darrer reclus del pensament talment com qui es troba en unes golfes cercant un tresor, escatint les andròmines i posant en relleu i amb saviesa allò que cal exposar. Per citar-ne un exemple, només cal llegir el magnífic «Ideia», on, amb una habilitat que desconcerta, ens dilucida aquell moment en què tot esperit forjador de qualsevol art es troba en el moment de concebre: «Un record, no tinc present / per què ratat, li fa xic, / a la idea, que el melic, / es mira i remira i sent / que haurà de fer un pensament, / pro al final es recargola / barrocamment — escarola / o bé escala de cargol— / en un ris que vol i dol, / assajant la cabriola / d'un pur no-res qualsevol».

I per il·lustrar l'altre vessant de l'obra, el que ens parla de la vida, no es pot deixar d'esmentar el poema que forçosament ha d'embadalir tot lector amant de la poesia, «Un altre mercat», del qual la mostra d'un deliciós fragment espera animar que se'n llegeixi l'obra sencera: «S'alça una veu: / suen els càntirs / de terrissa i les noies, que amb uns *panties* / morats, messiquen (a com van ses prunes / clàudies?) i no es posen d'acord / amb la pagesa, que pela anodines, / mentrestant, trum-

fes, potser unes / estafanòries color de bombona / de butà, i també el verd rotund / —tothom ha fet matines— / de la mongeta tendra. Crits / —venem melons a tatx!— / que vénen i se'n van: en faig / justa escriptura».

Retrats impecables i pioners

Text > ELARA PI

El periple de l'emblemàtic estudi Foto Lux, sota el guiatge de Joan Pere Ferrer i de Joan Barber, i que Montserrat Baldomà investiga en aquest llibre, va néixer de l'experiència inicial de Pere Ferrer a Vitòria com a fotògraf durant el servei militar obligatori i va continuar amb la seva tornada a Catalunya, on va compartir l'activitat amb el seu soci. S'establiren a Girona el 1917 gràcies al traspàs de la Galeria Fotogràfica de J. Llinàs de Arte Moderno a la Gran Via de Jaume I, i en pocs anys es feren un nom en el

panorama fotogràfic de la ciutat: el 6 d'abril de 1923 es va inaugurar l'estudi Foto Lux, ara a la plaça de l'Oli, amb un equipament innovador de llum artificial. Dolors Pujol i Massaguer, la dona de Pere Ferrer, va començar a treballar de dependent a l'estudi i es va acabar revelant com una fotògrafa excepcional.

L'estudi va passar a ser propietat exclusiva de Pere Ferrer i, posteriorment, de la seva filla Joana i del gendre, fins que es van jubilar l'any 1989. L'autora atribueix aquest fet als caràcters pro-

fundament diferenciats dels socis, però en cap cas se'n resol un trencament de les relacions personals. El relleu generacional de Joana Pere Ferrer i J. M. Sabench Bonfill es va saber adaptar bé a la transició cap al color, una etapa que va suposar la fi de l'activitat artística per a molts professionals.

Els retrats fotogràfics que s'insereixen en el llibre no només consten d'una tècnica impecable lligada a tots els avenços tecnològics del moment, sinó que palesen un model de treball pioner que

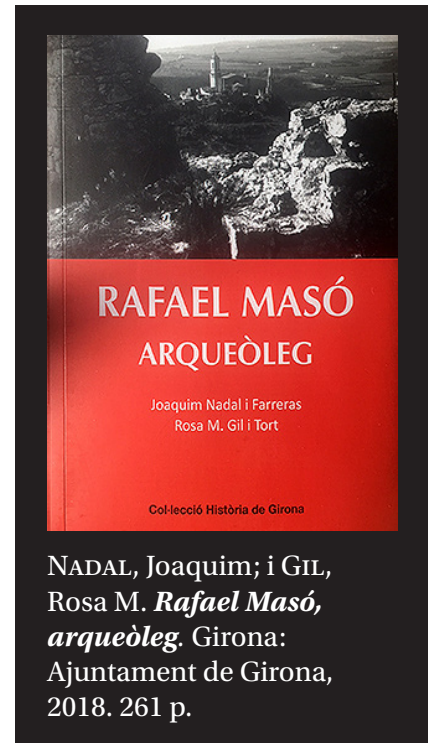
La redescoberta de Rafael Masó

Text > PERE BOSCH

L'any 1996, els arquitectes Joan Tarrús i Narcís Comadira van publicar una biografia sobre Rafael Masó. Es tractava d'una aproximació àmplia, però en un dels capítols se'ns descobria un aspecte inèdit: el paper que havia tingut l'arqueologia en les preocupacions intel·lectuals de l'arquitecte gironí. Es tractava d'un fil per explotar, d'una via per completar la rica personalitat de l'arquitecte gironí. I la descoberta de la correspondència que va mantenir amb Josep de Calassanç Serra i Ràfols, complementada amb la d'aquest darrer amb Francesc Riuró després de la mort de Masó, ha permès als historiadors Joaquim Nadal i Rosa M. Gil aprofundir en aquest aspecte, i, encara més, complementar-lo amb altres documents certament interessants, com ara el vot particular formulat per Masó en la Comissió Provincial de Monuments l'11 de novembre de 1932. Les fonts que aporten, en un llibre editat per l'Ajuntament de Girona, són inèdites i constitueixen, per si mateixes, un atractiu especialment rellevant, sobretot tenint en compte que Rafael Masó va deixar molt pocs documents escrits.

L'interès del llibre, però, no només rau en aquesta circumstància. L'estudi previ que han dut a terme Joaquim Nadal i Rosa Maria Gil sap extreure tot

el suc a la correspondència, relacionant-la amb el context de la seva època i amb l'estat del patrimoni gironí. Espai rere espai, anàlisi rere anàlisi, se'ns presenta un Masó que, «amb mentalitat d'arquitecte i passió d'arqueòleg», afina en la seva diagnosi i deixa entreveure un «autèntic programa de rescat i coneixement del passat de Girona i de molts altres indrets de la demarcació», manllevant paraules dels dos autors. Tot plegat, amb un entusiasme encomanadís que es desprèn de cada carta, de cada hipòtesi o de cada descoberta. La virtuositat del llibre, però, no només resideix en la capacitat d'aprofundir en un aspecte rellevant de la vida de l'arquitecte gironí, sinó també a convertir-lo en una excusa perfecta per conèixer el rerefons de les polítiques culturals i la situació del patrimoni arqueològic durant els anys trenta, caracteritzat per la deixadesa de les administracions i el voluntarisme d'alguns gironins que, com Rafael Masó, no només van tenir un paper essencial en la preservació d'alguns espais emblemàtics, sinó també en el disseny de les polítiques patrimonials. Que aquest retrat el reconstrueixin Rosa Maria Gil i Joaquim Nadal, protagonistes d'excepció en l'execució d'algunes de les propostes de Masó, no deixa de

NADAL, Joaquim; i GIL, Rosa M. *Rafael Masó, arqueòleg*. Girona: Ajuntament de Girona, 2018. 261 p.

resultar-ne un atractiu afegit. El resultat, tal com podran comprovar els lectors, és un diàleg fascinant i enriquidor entre el passat i el present, la teoria i la pràctica; un retrobament entre la lluita en el desert de l'arquitecte noucentista i la determinació de l'alcalde que va liderar, cinquanta anys després, la recuperació del Barri Vell de Girona.

s'acostava a la psicologia dels pobles, un model que pocs anys abans havia plantejat Wilhelm Wundt des de la psicologia experimental. El lector podrà gaudir de les fotografies dels *Tipus catalans*, caracteritzats per la temàtica costumista, centrats en persones d'edat vinculades a les labors tradicionals de subsistència (pastors, pescadors o gent del poble), que testimoniaven una manera de viure engolida pel temps modern i amb els quals es pretenia consolidar una memòria col·lectiva.

BALDOMÀ SOTO, Montserrat. *Foto Lux*. Girona: Ajuntament de Girona, 2017. 107 p.

Parada i fonda

Text > TONI VILÀ

Il·lustració > MONTSE MAYOL

De tant en tant, tots necessitem fer parada i fonda, per descansar i relaxar-nos una mica, compartir la taula, el menjar i també, si pot ser, una conversa i una bona companyia; en fi, que sovint necessitem agafar forces per seguir el camí cap endavant. Si tots ho necessitem, encara més les persones que, a causa d'una malaltia, estan soles o tenen escasses relacions, o tenen poques habilitats, mancances a l'habitatge o troben en altres situacions de risc o d'exclusió.

Tot això em va venir al cap l'altre dia, quan vaig visitar un menjador que han creat els Serveis Socials de la Garrrotxa a Olot, al barri de Sant Miquel. Es tracta d'un espai tranquil i agradable per a persones amb dificultats que ofereix escalf, companyia i suport, així com serveis bàsics, com menjar, possibilitat de rentar i planxar la roba o dutxar-se, i fins i tot un parell d'ordinadors. El dia que hi vaig anar hi havia dinou persones, tot i que tenen capacitat per a més. La majoria eren homes que menjaven i parlaven en diferents taules en grups de quatre o cinc. Per a després de dinar, disposen d'un espai amb butaques i cadires per fer el cafè, conversar, mirar la televisió o llegir. Aquest servei compta amb dos professionals d'acció social i voluntaris que els ajuden, especialment en les tasques de menjador. La resta del dia és un centre obert i flexible: hi pot anar qui vulgui, sense programes d'activitats rígids, sinó que es fan en funció dels desitjos dels participants, a qui ajuden a cercar llocs per dur-les a terme, millor si és a fora del servei. Per exemple, anar al gimnàs, col·laborar en els horts comunitaris o fer de voluntaris socials. També els animen a participar en les festes i activitats del barri i de la ciutat. Al mateix temps, l'espai serveix per dur a terme activitats obertes al barri, com per exemple la «Cuina de les estrelles», en què diferents cuiners i pastissers famosos fan demostracions culinàries amb un gran èxit de públic.

Aquest projecte segueix el model d'atenció centrat en la persona, és a dir, un model que pretén millorar la qualitat de vida i el benestar de la persona a partir del respecte a la seva dignitat i els

seus drets, els seus interessos i les seves preferències, i amb la seva participació activa. Aquest enfocament suposa un canvi radical en relació amb els menjadors socials tradicionals, i exigeix grans transformacions en l'entorn i en els professionals, que han de baixar del seu pedestal, deixar de veure «casos» i veure «persones», respectar-ne sempre les decisions i aspiracions i donar-los suport perquè puguin recuperar les regnes de la seva vida i reprendre el seu camí.

No sé si el servei ja té nom, però, si no, ben bé es podria dir «Parada i fonda».

Atul Gawande a *Ser mortal*

El vaig ajudar a posar-se dret. Ell em va agafar el braç. I va començar a caminar... En veure'l... em vaig sentir desbordat de l'emoció. Jo pensava per a mi mateix que allò era possible gràcies a un altre tipus d'atencions... Heus aquí el que es pot aconseguir amb una conversa...

ART I CULTURA

COSTA, Montserrat (ed.). *Univers fluctuant*. Girona: Lleida: Pagès Editors, 2018. 35 p.

FALGÀS, Jordi (ed.); VIDAL I JANSÀ, Mercè (ed.). *La casa noucentista: Arquitectura unifamiliar a Catalunya (1913-1932)*. Girona: Fundació Rafael Masó: Úrsula Llibres, 2018. 207 p.

GELI, Jaume. *Projecte L*. Fotografies de Sergi Batlle, Oriol Palmada i Jaume Geli. Girona: Fundació Valvi, 2018. 28 p.

MOLINA FIGUERAS, Joan. *La memoria de Carlomagno: Culto, liturgia e imàgenes en la catedral de Gerona*. Aguilard de Campoo: Fundación Santa María la Real del Patrimonio Histórico, 2018. 111 p.

MIRÓ I VINAIXA, Mònica. *Essències romanes: Aigua, vi i perfum en el món antic*. Avinyonet de Puigventós: L'Art de la Memòria, 2018. 92 p.

RIPOLL MASFERRER, Ramon. *Preguntes (in)còmodes: L'estètica oculta de l'arquitectura contemporània*. Girona: Pedra de Toc, 2018. 160 p.

ROA CASELLAS, Àlex. *Pep Camps: Fronteres, contrabandistes, viatges i aterratges*. Girona: Fundació Valvi, 2018. 24 p.

CIÈNCIES APLICADES. MEDICINA I TECNOLOGIA

SOLER PARDO, Gràcia M.; SUBIRÓS TEIXIDOR, Rosa M. *Guia pràctica per la prevenció i l'eliminació de la pediculosi a l'escola*. Il·lustracions de Pol Gañil Subirós. Figueres: Associació Catalana d'Infermeria i Salut Escolar, 2018. 21 p.

ENSENYAMENT

Feu, Jordi (coord.). *Democràcia i escola*. Girona: Universitat de Girona, 2018. 42 p.

Jordi Monés i Pujol-Busquet. *Educació, país, llengua*. Banyoles: Nautilus Comunicació i Cultura, 2018. 479 p.

Protagonistes per la pau: Campanya DENIP 2018. Figueres: Ajuntament de Figueres, 2018. 109 p.

VIADER RIERA, Jordi. *Àfrica misteriosa... amb ulls de nen*. Figueres: Jordi Viader Riera, 2018. 32 p.

ESPORTS I JOCS

GREGORI, F. Xavier. *Costa Brava: De Blanes a Portbou*. Granollers: Alpina, 2018. 48 p.

GASTRONOMIA I CUINA

Cómo empezó la cocina: Teoría de la evolución culinaria. Roses: Elbullifoundation, 2018. 210 p.

PALMADA, Meritxell. *Manual fàcil per fer ratafia i altres licors casolans*. La Bisbal d'Empordà: Sidilà, 2018. 191 p.

Pordamsa, design for chefs: Sublime collections 0.6. La Bisbal d'Empordà: Pordamsa, 2018. 109 p.

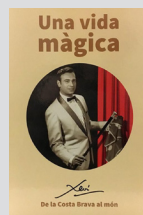

SAYERAS, Joan; TORRENT, Jaume; TORRENT, Mercè. *Cuinar per a la colla*. Il·lustracions de Dani Torrent. Figueres: Cal·lígraf, 2018. 166 p.

HISTÒRIA I BIOGRAFIA

CALVET, Josep. *Évadés: 29 décembre 1943*. Fotografies de Léonard Jacques. La Jonquera: Museu Memorial de l'Exili, 2018.

CASTILLÓN, Xavier [et al.]. *Xevi: Una vida màgica: De la Costa Brava al món: Resum gràfic de 60 anys d'il·lusions*. Sant Cristina d'Aro: Mans Màgiques del Món, 2018. 688 p.

MESTRE I VERGÉS, Jordi. *I si...: Revisitant els orígens des de l'Empordà*. Torroella de Montgrí: Trenkavel, 2018. 100 p.

MUÑOZ PUIGGRÒS, Xavier. *Alice's: La biografia de la doctora humanista Alice Roughton en el Cambridge del segle xx*. Avinyonet de Puigventós: L'Art de la Memòria, 2018. 335 p.

REIXACH I FELIPE, Jaume. *Més que un crim*. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 270 p.

LINGÜÍSTICA I ESTUDIS LITERARIS

TORO, Suso de. *La literatura, des de dins*. Traducció d'Andratx Badia Escolà. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 139 p.

LITERATURA

CANET I MURTRA, Josep. *Squash*. Santa Coloma de Farners: Josep Canet i Murtra, 2018. 62 p.

CARBONELL AMENÓS, Àngel. *La musa dels nois: Poesia homoeròtica grega antiga*. Avinyonet de Puigventós: L'Art de la Memòria, 2018. 120 p.

CHATEAUBRIAND, François-René de; QUINET, Edgar; RENAN, Ernest. *Des de l'Acròpolis*. Traducció de Montserrat Gallart. Avinyonet de Puigventós: L'Art de la Memòria, 2018. 104 p.

COTET I MASIÀ, Toni. *Somnis i carrers*. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 162 p.

DURAS, Marguerite. *La vida tranquil·la*. Traducció d'Antoni Clapés. La Bisbal d'Empordà: Sidilà, 2018. 219 p.

FAGES DE CLIMENT, Carles. *La caps de música*. Edició de Joan Ferrerós. Figueres: Brau, 2018. 102 p.

GARCÍA CADARSO, Ana Maria i Dolors. *La il·lusió del pallasso*. Viladamat: Gorbs, 2018. 56 p.

GARCIA I ARANZUEQUE, Raül. *Fora de registre*. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 181 p.

GIRALT, Josep. *Sirio Sanguino*. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 314 p.

HAES, Ian de. *Les enrabiades d'en Marcel*. Traducció de Maria Teresa Rivas Guerrero. Sant Feliu de Guíxols: Tramuntana, 2018. 40 p.

PEDRO, David de. *Operación Triángulo: El misterio de Pi*. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 352 p.

PLANAS NOELL, Lluís. *Hautvir d'Amer*. Sant Joan les Fonts: Josep Oliveras Compte, 2018. 188 p.

PRIM, Pilar. *Tanta innocència*. Pròleg de Mònica Miró. Maçanet de la Selva: Gregal, 2018. 117 p.

TORRES GARCÍA, Maribel. *Ossos de fira*. Sant Joan les Fonts: Josep Oliveras Compte, 2018. 124 p.

VEHÍ, Agustí. *Novel·les: Seleccions: Torn de nit: Qualsevol nit, a Figueres, pot sortir el sol*. Barcelona: Alrevés, 2018. 187 p.

POLÍTICA

MAS DELBLANCH, Andreu. *La República de los no independentistas: #NousRepublicans*. Banyoles: Nautilus Comunicació i Cultura, 2018. 395 p.

TORRES, José Luis. *Memorias de un cuatrienio (1991-1995): La prensa como testigo*. Pròleg de Marià Lorca. Figueres: Cal·lígraf, 2018. 414 p.

Tu, amb els teus ulls molt foscos i brillants, ho has vist tot sense temença.

Joan Vinyoli

Es desdobra entre dues seus a Jafre (Baix Empordà): per un costat, casa seva, on té el taller, directament connectat al paisatge circumdant, als conreus, al petit bosc proper, al Ter, que fa una discreta giragona davant de casa seva. El taller està compartimentat en diferents espais de treball: de pintura,

de confecció de llibres de bibliòfil, de lectura i escriptura, sempre en ordre i pulcritud referencials. L'altre espai, al carrer Major de Jafre, que és on ens citem, havia pertangut al músic Miquel Roger, mort d'accident l'any 2017. Aquesta altra seu és la nineta dels ulls de l'Assumpció, un espai insonoritzat, ampli, amb una petita caixa escènica,

també ben ordenat, on pot emmagatzemar els quadres. I li bull pel cap la idea de convertir-lo en un taller de reunió, un *workshop*, probablement estiuenç, on totes les disciplines artístiques es complementin o es barregin. L'Assumpció m'ho diu clarament, mentre descorre plataformes verticals d'emmagatzematge d'obres antigues i actuals: «Jo soc paisatge». I té tota la raó. I l'obra que em mostra gira entre distintes esferes, sempre des de la concepció per parts del paisatge: l'horitzó, l'arbre, el bosc cremat, la verticalitat i potència de la regeneració, les ombres, els reflexos, el riu serpentejant, les escorces, les arrels invisibles però indispensables, els camps de cereals retallats en la pell de l'Empordà clavats al «paisatge és pell» de Perejaume.

>> Bosc: llum interior i Sentint el silenci dins el bosc, 2010. Díptic en tècnica mixta sobre tela, 2 (180 x 400 cm). Museu Würth La Rioja.

És inexorable: necessitem la natura i la necessitem sana i lluent, i també ens cal qui amb el neguit fluent del record i de la vida ens la identifiqui i ens en tradueixi tots els estats d'ànim que produeixen arbres o estepes, gaigs, oriols o ous de reig. Ens calen fragàncies i els seus records, ens cal saber dels antics carboners, dels masovers, dels propietaris i dels xaragalls dels aiguats, dels grills o dels brunzits dels borinots, i dels pagesos de poderoses constàncies i tractors indefugibles. Ens cal una Assumpció Mateu (Girona, 1952) per inventariar els llagrimalls dels boscos propers, per aixecar la llebre dels infortunis bosquetans; el foc, els focs i les malures. Ens cal tota la força artística i poètica de qui vol activar totes les infinites variacions sentimentals que genera el bosc del paisatge.

Assumpció Mateu

i ser natura

Text > SEBASTIÀ GODAY

Fotos > ASSUMPCIÓ MATEU

>> Emmarcant el somni: diàleg, 2015. *La Vinya dels Artistes. La Pobla de Cérvoles.*

Assumpció Mateu em punctua els seus entusiasmes amb rialles franques, encomanadisses, com el vesc que reté els petits fringíl·lids o, com és el cas, desbordant alegria en detallar les múltiples possibilitats d'aquest reducte, antic estudi de gravació, Can Boira, on parlem i parlem, tot i tenir gent a casa que l'espera. És la generositat feta artista. L'artista de la generositat? Una doctora en belles arts refiada de si mateixa, de la seva infància, del seu viure al carrer del Comerç de Barcelona, dels seus viatges, de la vida en plenitud.

La seva obra abraça molts tipus de disciplines: la pintura pintura; la poesia intimista, gairebé un dietari creatiu que escorcolla les presències i les absències; els envejables llibres d'artista, en què els poemes objecte i el traç vital, cal·ligràfic, mostren tota mena de sensacions íntimes en enfrontar-se a la naturalesa, al bosc, o les instal·lacions, com la del Mas Blanch i Jové, a

la Pobla de Cérvoles, en què la seva intervenció acompanya tant les oliveres i els ceps com el treball dels viticultors, o els enoturistes, i també eixampla un paisatge des d'on s'elabora un beuratge cultíssim: el vi.

L'obra de Mateu giravolta, sovint, en un foc d'encenalls primigeni, el bosc cremat, que ha estat el títol d'una extensa i fèrtil exposició al museu Würth, a Agoncillo (la Rioja), una exposició molt ben documentada en què el procés creatiu interpel·la sense contemplacions el públic i en què l'artista té carta blanca per experimentar, per reconduir experiments anteriors, per revisitar certes es i (és necessari) per indagar o enllepolir i adobar la profunditat de les arrels on ha anat pouant la seva interrelació amb la naturalesa, que en el seu cas potser cal anar a buscar en els set primers anys viscuts a Cassà de la Selva, o quan l'avi l'endinsava amb un carretó en el món de les collites o en els estius que l'amiga

>> Existència infinita, 2018. *Arbre en bronze, estructura en ferro i miralls, 100 x 60 x 80 cm.*

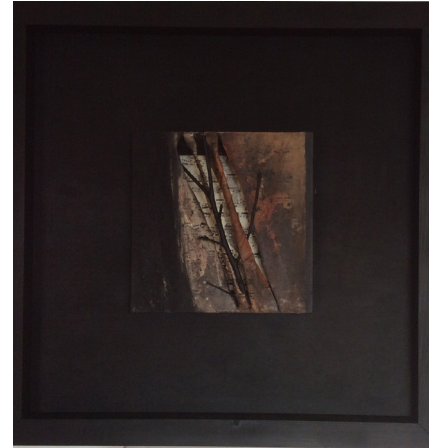

>> Miratge, 2016. Acrílic sobre tela, 200 × 180 cm.

la convidava a la vora de les Guillerries feréstegues i inconegudes.

En un pla, en un quadre, en una superfície, l'Assumpció, en un fons preparat, ple de negror, de cremades, prepara un camp per lliurar (llaurar) la batalla de la vida, de la regeneració, de la vida vista amb arrels o sense, d'on abstreu el sentiment. Mateu sap que no hi ha subterfugis, que el bosc, que la natura, són. Hi ha l'esperança, els colors càlids, enfrontats als colors de la grisalla negra, els colors

de l'incendi, i els més càlids, que els contraprogramen. El resultat? Bandes verticals inestables, en què la veritat de la terra es baralla amb l'altra veritat, la del foc, la de l'incendi, la que no es pot dominar, una al costat de l'altra, en equilibri precari, la renaixença, els brots, l'esperança. I sabeu? L'art i el domini màgic rau en aquest moment en el fet que els colors i els gestos s'assemblen, l'artista que sap i el públic que vol saber. Seria fàcil i estúpid admetre que la fotografia d'un bosc cre-

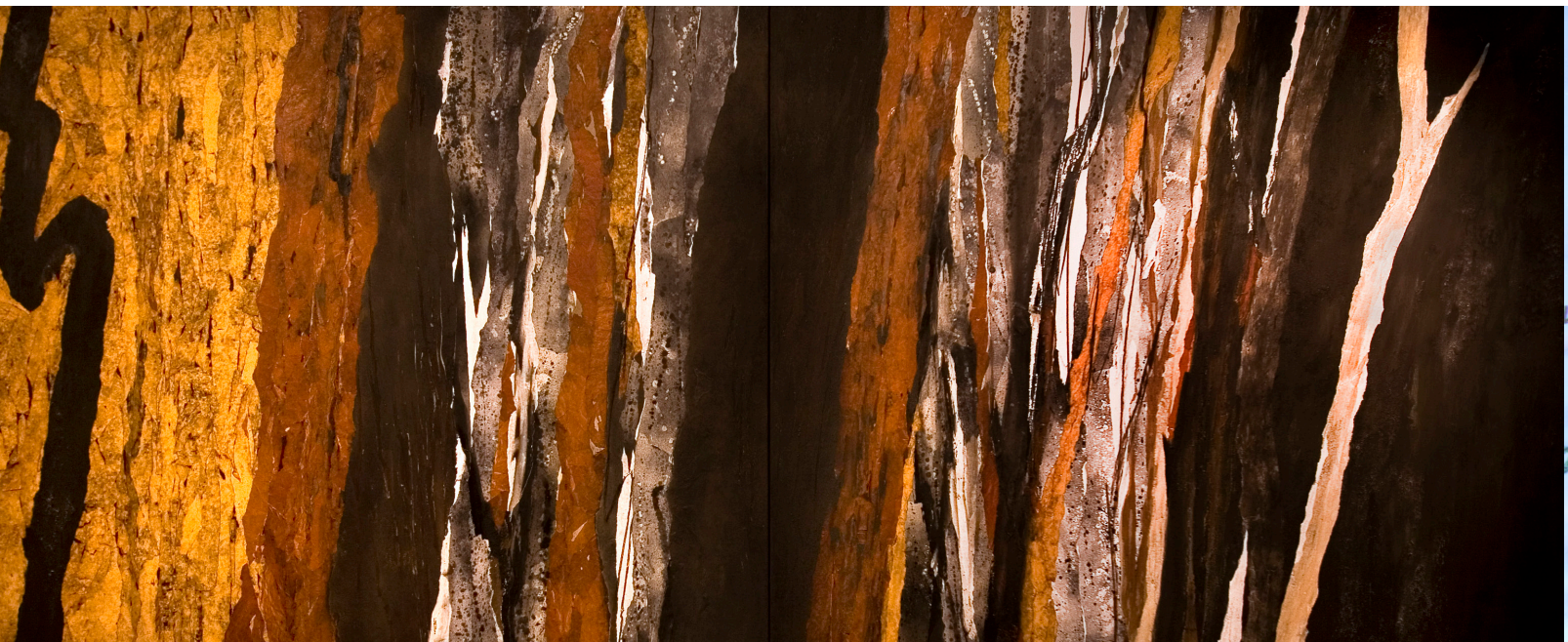

>> Sonata: emoció i silenci.
Mixta i collage, 30 × 30.

>> Escala, 2015. Acer patinable, 6 metres d'alçària. La Pobla de Cêrvoles.

>> Frontalitat endins el bosc cremat, 2016. Mixta sobre tela, 180 × 400 cm. Museu Can Framis, Fundació Vila Casas.

mat administra el sentiment únic de la tristesa. L'artista afegeix a la imatge crua un element exclusiu, savi, que deslloriga el succés i el fa universal. L'incendi del bosc esdevé misteriosament reviviscència. La pèrdua esdevé troballa, es torna principi, brolla amb tota la seva obscura cruessa.

I mentre parlàvem dels seus projectes, sentim que truquen a la porta de Can Boira. Obrim i apareix un saltenc irrefutable: Jaume Peracaula, el director de fotografia de produccions cinematogràfiques eficacíssimes (per exemple, les d'Agustí Villaronga, entre d'altres), un dels veïns de l'Assumpció que, sens dubte, l'ajudarà en la creació de l'espai on som, com també faran molts altres amics.

I l'Assumpció em descriu les noves referències conceptuals des d'on treballa: l'ombra i el reflex, i em mostra un seguit de llibres i de catàlegs que il·lustren que la manera com mirem i com posem el mirall permet apropar-nos a aquest joc que és el que ens fa reconstruir les realitats no conegudes. I parlem de l'escultura que exhibeix a la Fundació Vila Casas de Palafrugell, en què aquestes ombres i miralls modifiquen com aprehendre la peça i com estimular-nos a saber-la i a aspirar-ne el rastre.

I el temps passa, i parlem de manera lleugera de moltes coses que ens apropen, com ara de Glòria Bosch, l'amiga dels amics, que l'ha acompanyat gairebé sempre des dels vint anys i escaig (la Glòria mereix un capítol a part), però també ens cal parlar dels seus dos fills, tant del que acaba d'arribar del Brasil com del que des de Jafre treballa en guions de cinema, i també de la mare, les mares, d'edat provectora, i del pas

>> L'ombra blanca. Mixta i collage sobre tela, 97 x 195 cm.

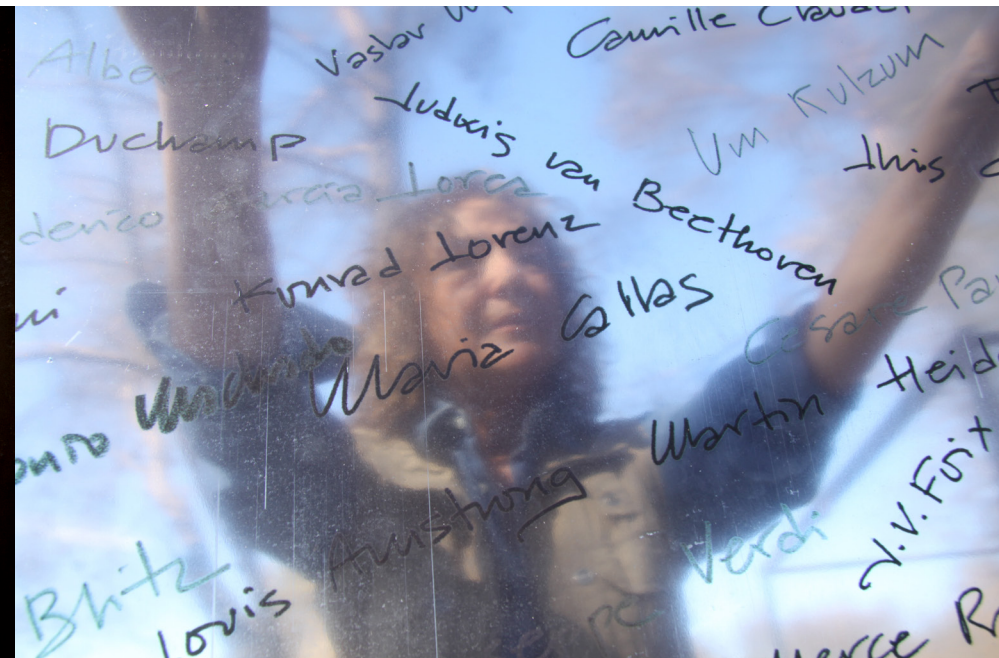
del temps, o dels llibres de poesia que s'empassa i que comenta amb Quim Lecina o Berta Cabré o Quim Español, i travessa la conversa la figura insubsti-

tuïble de Paco Torres Monsó, que sempre recorrerà el nord de l'art gironí, i també parlem del seu amic de temps a belles arts, de Gerard Sala, o de l'exercici que demanava als seus alumnes de la facultat: retratar a diari un mateix paisatge i descriure'n, artísticament o poètica, les diferències avaluable. Perquè, amics, jo sempre voldré Assumpció Mateu com el meu paisatge, al meu sanguinolent bosc interior.

Per saber-ne més

<http://www.assumpciomateu.com>

<https://eudaldcamps.com/2016/07/22/pintura-per-afegir-vida-a-la-musica>

Text > XEVI SALA PUIG (la Bisbal d'Empordà, 1965) és periodista, director adjunt d'*El Punt Avui*. El 2003 va publicar l'assaig *A l'altre barri* (CCG Edicions) i el 2010, la primera novel·la, *Les causes perdudes* (Columna). Amb la quarta novel·la, *I ens vam menjar el món*, el 2016 va guanyar el Premi Prudenci Bertrana.

Tres preguntes

Per què escrivim? Aquesta és una de les preguntes més freqüents que els lectors ens fan als tallers de lectura i és, també, una de les més difícils de contestar, fins i tot quan els escriptors ens la fem a nosaltres mateixos. Deia Cesare Pavese que les persones escrivim per fugir de la trista realitat. Però resulta que a vegades és la literatura la que té la vocació d'apropar-nos al malestar. Camilo José Cela, per exemple, va aconseguir crear tot un gènere amb una sola novel·la, *La família de Pascual Duarte*, amb la qual va inaugurar el *tremendismo*. És clar que en la història de l'escriptura trobem autors que es refugien en la ficció per fugir d'una biografia turmentada. Podem citar el vitamínic Mark Twain, autor de la famosa novel·la *Les aventures de Tom Sawyer* (l'única obra en què el protagonista principal assisteix al seu propi enterrament), un autor que va passar el cruel tràngol de veure morir una filla. Després hi ha casos com el de Raymond Chandler, laboralment maltractat, que amb quaranta-cinc anys va perdre la feina a la multinacional on treballava però que, gràcies a aquesta situació precària, va crear l'inoblidable Philip Marlowe. Hi ha, en fi, motivacions encara més combatives rere les vocacions literàries, com la de Caterina Albert, que escrivia contra els clixés masclistes, tal com abans ho havia fet també Emily Brontë. Qui sap, potser la resposta la té el flamant Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Quim Monzó (pronunciat amb essa sorda, tal com ell ara reclama), que, en ser preguntat sobre

aquesta qüestió, respon, eixutament: «Doncs jo escric senzillament perquè em dona la gana».

La segona pregunta més habitual és com ho fem, per escriure, què ens impulsa a fer-ho, amb quina disciplina, amb quina inspiració. Josep Maria Fonalleras diu que un escriptor ha de tenir l'ambició d'un astronauta i la paciència d'un fuster. O sigui, capacitat creativa però, alhora, compromís amb l'esforç. Hi ha la falsa idea que l'esforç creatiu ha d'anar aparellat amb el patiment, com si fos necessari passar-ho malament per omplir el full en blanc. No ho comparteixo. Escriure és un acte voluntari i, per tant, gratificant. Si no, més val deixar-ho córrer. Ja ho diu l'escriptora Mar Bosch, quan envia a fer punyetes els qui defensen el malestar com a instrument d'estímul literari i afirma: «Què més voldria jo que poder escriure sense estretors econòmiques. No, escriure no és patir, és dificultat. Sobretot si escrius en català. Aleshores es pot dir que llegir un llibre és un plaer, escriure'l, una obsessió, i publicar-lo, un petit miracle».

I arribem a la tercera pregunta que més ens fan: quin és el seu proper projecte? Què està preparant ara mateix? De totes tres, aquesta és la pregunta més fàcil de satisfer perquè, tal com deia Ernest Hemingway, els escriptors ens hem de dedicar a escriure llibres, no pas a parlar-ne. Naturalment, es tracta d'una exageració del geni. En qualsevol cas, i això sí que no és cap exageració, dels llibres sí que n'hem de parlar, els autors, però una vegada publicats.

Il·lustració > **DANI MARESMÀ** treballa des de fa més de vint-i-cinc anys en el món del disseny, primer com a dissenyador gràfic i actualment com a dissenyador de joies. La seva pintura es basa en el retrat, la forma, l'abstracció i el color. La combinació d'aquests quatre elements l'ha portat a experimentar amb diversos mitjans i materials per trobar els que transmeten sensibilitat, felicitat i espiritualitat.

taller de nous creadors

Text > ANNA ESTARTÚS I TORRECILLA (Girona, 1973) és periodista. Li agrada esbrinar d'on venen les paraules, on van i com hi van. Ha escrit dos relats amb Míriam Díez Bosch: *31.250F* (segon premi del I Concurs de Narrativa Breu a-DONA-te'n, 2006, organitzat per l'Ajuntament de Palafrugell) i *Els dies despenjats* (segon premi de relat dels Premis Talent, 2017, de Barcelona).

Caigut del cel

Havia arribat feia segles, i de seguida es va enamorar d'aquella barreja caòtica i sorprenent d'ànimes, molt més fascinants que la perfecció celestial. Ja feia molt que Déu no es fixava en què passava a la Terra, i va decidir quedar-s'hi. Va aprendre a plegar les ales fins a fer-les imperceptibles sota la roba, i va conèixer amb els vicis i les virtuts dels humans.

Encara que els àngels no tenen sexe (és el preu que paguen pel privilegi de tenir ales), sí que poden escollir quina aparença volen tenir davant els humans: va decidir ser dona per portar la contrària als arcàngels (una colla de creguts que invariablement es presenten com a homes) i va prendre el nom de Lilit. Sempre li havia caigut bé aquella rebel que va abandonar l'Edèn per voluntat pròpia.

Com tots els de la seva espècie, la Lilit veia l'essència sobrenatural de cada persona, aquella que marca tota la seva genètica. I, com tots els àngels, tenia el do de guarir cossos i ànimes. Atrètes per una llum invisible, atrapades dins d'homes i dones aparentment normals, acudien a ella ànimes ancestrals que expressaven com podien el seu malestar. Les sirenes i les goges es queixaven d'un ofec constant. Els centaures i els faunes tenien la inquietant sensació que els faltava alguna part del cos. Els que venien amb problemes a la vista havien estat cíclops, i moltes noies que recorrien a ella preocupades per uns fogots intensíssims tenien avantpassades víctimes de la Inquisició. Fins i tot s'havia trobat descendents d'àngels caiguts, amb un característic dolor a les espatlles, just on a ella li neixien les ales.

A principis del segle XXI, un discret cartell a la seva porta deia: «Lilit. Terapeuta». En una habitació en penombra, la Lilit escoltava en silenci aquelles veus atàviques, desplegant les ales i les agitava: la seva remor antiga apaivagava el trosset d'ànima fera que vivia dins dels seus pacients. Per curar els cossos n'hi havia prou amb la seva presència divina, però imposava les mans perquè havia après que fent una mica de teatre li feien menys preguntes.

En Caïm va aparèixer una tarda, com caigut del cel. Era el primer home pur que veia en tots aquells segles. Dins seu no hi havia cap reminiscència sobrenatural que el turmentés: tan sols una ànima humana amb la seva barreja de llums i ombres. Li va explicar que havia vist el cartell «Lilit. Terapeuta» i havia entrat perquè feia dies que tenia dolor a les lumbar. El va fer passar a l'habitació fosca. «M'he de despullar?», va preguntar en Caïm. I encara que els àngels no tenen sexe, la Lilit va sentir com si s'acabés d'empassar una glopada de foc que li baixava fins més avall de l'estómac.

Aquella nit, sense dubtar, es va arrencar les ales i va començar a viure.

«Dins seu no hi havia cap reminiscència sobrenatural que el turmentés: tan sols una ànima humana amb la seva barreja de llums i ombres»

>> Aitoria: **DANI MAREMA**

Narcís Corominas Nadal, pescador amb arrels pirates

Als anys quaranta i cinquanta del segle passat la mainada del Port de la Selva jugava a la platja. De vegades, si hi veien un pop, li posaven el peu a sobre i el pop s'hi agafava amb aquells tentacles seus, plens de ventoses. Les platges eren plenes de xarxes esteses, i de dones i d'homes que s'asseien a la sorra a sargir-les i a reparar-les. En Narcís Corominas Nadal hi va néixer el 1928. Ara té noranta anys i és, potser, el darrer fill i net de pescadors que encara fa gambines, xarambecos, morenells i nanses per calar i mirar de llevar els ormeigs amb alguna llagosta a dins, o amb alguna guiula (*julivies*, que també en diuen, o *senyores* o *serrats*). «És una pesquera de poca cosa», comenta. «Si agafaves dues o tres llagostes, una escòrpora i dues o tres guiules... Si en sorties amb *mija* cofeta de peix, ja n'hi havia per vendre i per al ranxo».

La Laura Vilanova i Cané m'ha portat a veure en Narcís. La Laura ensenya a fer xarxes de pescador, d'aquelles que ara tothom fa servir de cortina, perquè no se'n perdi l'ofi-

ci. Tots dos m'han parlat del mar. Tots dos han viscut per al mar i del mar. Tots dos són fills i nets de pescadors. Així doncs, amb el seu permís, de cadascun d'ells publicaré un article que parlarà de la pesca a la menuda, dels homes i de les dones que s'hi dediquen. El primer és aquest, el d'en Narcís.

En Narcís, en Siset, com li diu tothom, va començar a combinar les feines del mar amb feines de terra, perquè la pesca sempre ha estat un negoci més aviat petit. Si ja fa uns quants mil·lennis que vam aconseguir domesticar els animals i que vam poder deixar d'anar a caçar, amb el peix no ens n'hem començat a sortir fins ara. Ara que al mar hi queda poc peix. Ara que comencen a haver-hi piscifactories on ja no cal pescar ni anar a l'aventura per aconseguir peix.

El pare d'en Siset es deia Baldiri i era pescador. Amb el benentès que un pescador d'abans també tenia vinya, olivar i hort. «La pesca d'abans era molt pobra, però hi havia més peix que ara. I anaves fent. Jo hi havia anat de ben jove, a pescar, perquè el meu pare era

d'aquests savis que, acabada la guerra, va haver de *fúger* a França i, és clar, jo anava a calar amb el meu avi, i després hi anava tot sol a calar quatre gambines per agafar un grapat de guiules i vendre-les i hi havia setmanes que feia deu o dotze pessetes». La mare, la Maria, era una sargidora de les més bones del poble. Com que tothom pescava, hi havia feina. Les *remendedores*, que és com en diuen, s'asseien a la sorra cofades amb un barret d'ala ampla i s'hi passaven el dia.

Després en Siset i la seva dona van obrir el restaurant L'Esclop, on va fer de cuiner. El Port de la Selva es començava a emplenar de turistes. Al mar hi abundaven els iots, les Zodiac i els forabords de passeig. «Jo he fet una mica tot», explica. «He tingut un restaurant, he *treballat* allà on sigui. Si la cosa anava bé, seguia. Si no, canviava. De llagostes n'he pescades moltes i n'he cuinades també moltes».

«El meu pare, el meu avi, els meus *uncles*, tots en feien, de nanses. Ho veia fer de petit. Per fer una gambina petita m'hi estic un dia. Però si treballa dues o

Text i fotos > **JUDIT PUJADÓ**, escriptora

Adreça web per
escollir l'entrevista

tres hores seguides he de parar perquè em fan mal les mans. Vaig a buscar les canyes o els vims. De canyes n'hi ha a tot arreu i de vims en tinc de plantats a l'hort, i quan ve la tardor es cullen, es tallen... Allò d'allà són brots d'olivera. Si són prims i llargs també serveixen. Són més fermes que els vims. Després els has de posar en remull quatre o cinc dies, per poder-los *trebaïar*». Els dies de tramuntana o de mala mar, aprofitaven per arreglar els ormeigs, per fer-ne de nous. Pescadors que, sovint, no sabien de nedar. Se la jugaven. De tant en tant se n'ofegava algun. «Els pescadors pla que tenien mala bava. Normalment ens ajudàvem. Sempre n'hi havia algun a qui ningú no l'ajudava, perquè devia ser un pocavergonya. Entre els pescadors petits hi havia harmonia. Ara també n'hi ha que pesquen i que no tenen xarxa», diu, rient. «Si troben alguna peça calada de vegades la deixen, però de vegades se l'emporten». Les coses al mar han canviat molt. Vestits de neoprè, bombones d'oxigen, barques d'arrossegament, GPS... «Ara, si agafen set o vuit

llagostes amb la xarxa, *hasta* que no en queda cap van calant allà, vinga, vinga, vinga fins que no en queda cap. No hi ha mesura. Després hi ha els bussos, que van a buscar coral. Si n'hi ha, n'hi ha molt poc. És molt petit. Encara que estigui prohibit. El mal principal és que si en troben una mica, no paren fins que l'agafen tot. Allà on en troben, ho deixen net. Queda tota la roca raspada. Poden estar dues o tres hores a baix fent el pirata. Els pescadors sempre hem sigut... sempre hem tingut una arrel de pirata, és una cosa estranya, sempre ens ha agradat, l'ofici ho porta. És una trampa. Si un d'aquests a qui li agrada ficar-se allà on no s'ha de ficar veu que agafes peix en un *puesto*, després també hi va i també hi cala i lleva». Potser per això moltes barques arribaven a la platja amb les caixes de peix tapades: perquè ningú veiés què havien pescat.

En Siset encara surt a mar i encara, de tant en tant, cala un parell de gambines. «A dins de cada gambina hi has de posar tres pesos i un parell de garotes aixafades. Les garotes han de ser

femelles, que són les que tenen carn. El mascle és més aixafat i mal fet. Si n'agafes una de rodona i maca, és femella». És clar que també te la pots menjar: «Té cinc ratlles, la garota. La trenques, amb el dit treus la brutícia i després hi passes un tros de pa i és una delícia. Per agafar llagostes o *llobants* has d'agafar una nansa. D'esquer s'hi han de posar, lligats, quatre o cinc sorells embarrats així i penjats a dins, i llavors hi entra la llagosta o el *llobant* i s'hi queda». Si calaven sense senyal, sense suro que indiqués on era la nansa, els pescadors havien de prendre referents per trobar-la: «*Güites* una roca que ve pel *faro*. Si la roca ve pel *faro*, la vas a buscar...». I esperes que un altre no l'hagi trobada abans que tu. «De vegades en calaves sis i quan hi anaves només n'hi havia quatre. De vegades ho veuen i ho obren, si hi ha peix el treuen i *lo* altre ho foten tot al mar. Però ara tot això s'ha acabat. Ara la majoria de gambines les compren per decoració. De tant en tant algun ve a preguntar què agafaran amb la gambina i jo els dic qualsevol mentidota que no faci mal i au».

>> *Els Amics de les Arts, el desembre del 2013, gravant el disc Només d'entrar hi ha sempre el dinosaure als Estudis Ground de Cornellà del Terri. (Font: CRDI. EL PUNT AVUI. MANEL LLADÓ.)*

311

Novembre-desembre 2018

Dossier

La indústria musical gironina

La vida a l'internat del Collell

Gaspar España, l'esperit humanista cristià

Edita: Diputació de Girona

REVISTA DE GIRONA

Diputació de Girona

✉ 🏠 📄 NÚMERO ACTUAL 📄 NÚMEROS ANTERIORS 📁 HEMEROTECA 📄 NORMES DE REDACCIÓ 🛒 PUNTS DE VENDA Crèdits Contacte

Les guerres remences

El dossier d'aquesta edició, dedicat a les guerres remences i coordinat per Pere Bosch, posa un èmfasi especial en els elements que donen un marcat accent gironí a la revolta, des dels principals escenaris fins a les aportacions d'alguns historiadors. Trenta-dos anys enrere, al número 118 de la REVISTA DE GIRONA, ja es va dedicar un dossier als remences, però amb un tractament molt més global. A l'article més relacionat amb les comarques gironines, Josep Maria Pons parlava de «la relació jurídica de la remença i els mals usos a les terres gironines». Pons afirmava: «El senyor podia fer ús de drets tan pintorescs com el de treure les portes de la casa si l'emfiteuta no pagava els rèdits al temps oportú o no feia ferma de dret en el cas que li fos exigida. També gaudia, el senyor directe, del *ius maletractandi*: podia imposar càstigs als pagesos i tenir-los presos en tina, tàvega, ferrats o en el cep».

Pel que fa a l'entrevista de Gerard Bagué a Narcís Motjé, responsable tècnic de la salut dels arbres de la Devesa, l'hemeroteca conté uns quants articles que fan referència al parc gironí. Al primer d'aquests textos, del número 84, Josep Maria Pla i Dalmau hi feia aquesta reflexió: «Els arbres son éssers vius i, com a tals, estan destinats fatalment a la mort. És indubtable que els arbres al·ludits sofrien (i sofreixen) malalties; una, els desfulla, enlletgeix els troncs i els cormenja, amb totes les conseqüències i perills que tot això comporta; una malaltia, fet el diagnòstic, es pot combatre amb més o menys possibilitats d'èxit, almenys per allargar la vida de l'ésser que la sofreix; però la vida no és eterna».

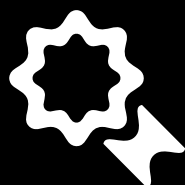
En el cas del reportatge de Mar Camps sobre els Urban Sketchers, Mercè Ferrer relatava al número 169 el cas d'un home que, en certa manera, podria considerar-se un antecessor d'aquests artistes urbans: quan era un adolescent, Josep Ferrer va dibuixar la construcció del port de Sant Feliu de Guíxols.

Tura Sanz Sanglas Plecs

Del 6 al 29 de setembre de 2018
Casa de Cultura de Girona

De dimarts a divendres, d'11 a 20 h
Dissabtes, d'11 a 18 h
Festius tancat

**Girona
Excel·lent®**

Segell de qualitat agroalimentària

**TOTS
ELS SEGELLS
2018/2019**

La Diputació de Girona, a través dels jurats de tast de Girona Excel·lent, ha reconegut enguany 70 productes amb el segell de qualitat agroalimentària Girona Excel·lent 2018/2019.

Consulteu-los al web www.gironaexcellent.cat.

Diputació de Girona